

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Y.L PROGRAMI
2019-Y.L-172

KAMU POLİTİKASI BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN
ULUSLARARASI GÖÇ POLİTİKALARI

HAZIRLAYAN

Emine ARAZ

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi Osman NACAĞ

AYDIN - 2019

T.C
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Adnan Menderes Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Emine ARAZ tarafından hazırlanan “Kamu Politikası Bağlamında Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları” başlıklı tez, 22.08.2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan : Doç. Dr. Sefa USTA	KMÜ	.....
Üye : Dr. Barış GÜRSOY	ADÜ	.....
Üye : Dr. Osman NACAĞ	ADÜ	.....

Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdür V.

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

...../...../2019

Emine ARAZ

ÖZET

KAMU POLİTİKASI BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI GÖÇ POLİTİKALARI

Emine ARAZ

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Osman NACAĞ

2019 xxi - 129 sayfa

Göç insanlık var olduğundan beri süregelen bir olgudur. Uluslararası göç; göç veren, göç alan ve transit konumdaki ülkeleri ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi alanlarda etkileyen bir süreçtir. Bu nedenle ülkeler kendilerini ciddi bir biçimde etkileyen uluslararası göçlerden korumak ve bu süreci daha iyi yönetebilmek için politikalar geliştirmektedirler.

Türkiye jeopolitik konumu itibarıyla her türlü göçün yaşandığı bir ülkedir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye yoğun şekilde göç almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk soy ve kimliğinden göçler kabul edilmiştir. Ancak özellikle 1980’lerden itibaren büyük çaplı sığınma ve düzensiz göçlere maruz kalmıştır. Bu nedenle Türkiye, göç olgusunu daha iyi yönetebilmek ve göçün olumsuz etkilerinden korunabilmek için yeni göç politikaları oluşturmaya yönelmiştir.

Çalışmanın konusu Türkiye’nin uluslararası göçlere yönelik oluşturduğu politikalarıdır. Çalışmanın sorunsal coğrafi konumu sebebiyle kuruluşundan günümüze kadar yoğun bir biçimde uluslararası göçlere maruz kalan Türkiye’nin bu süreci sağlıklı bir biçimde yönetmeye yönelik yeterli politikalar geliştiremediğidir. Bu bağlamda çalışmanın amacı Türkiye’deki uluslararası göç olgusunun analiz edilmesi ve buna yönelik olarak oluşturulan kamu politikalarının irdelenmesidir. Çalışmanın ilk bölümünde kamu politikası kavramına yer verilmiştir. İkinci bölümde göç olgusu ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de gerçekleşen uluslararası göç hareketleri ve buna yönelik Türkiye’nin oluşturduğu kamu politikaları ele alınmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Göç, Kamu Politikası, Göç Politikası, Uluslararası Göç Politikası

ABSTRACT

PUBLIC POLICY IN THE CONTEXT OF TURKEY'S INTERNATIONAL MIGRATION POLICY

Emine ARAZ

Department of Political Science and Public Administration

Supervisor: Dr. Osman NACAĞ

2019 xxi - 129 pages

Migration has been an ongoing issue since the beginning of humankind. International migration is a process that affects immigrant sending, receiving and transit countries in economic, social, cultural and political aspects. Therefore, countries develop policies to protect themselves against the severe impact of international migration and to better manage this process.

Due to its geopolitical position, Turkey is a country experiencing all kinds of migration. Since the establishment of the Republic, Turkey has received immigrants at a higher rate. In the early years of the Republic, migrations from Turkish ancestry and identity were accepted. However, it was subject to large-scale asylum and irregular migrations, especially since the 1980s. Therefore, Turkey has focused on creating new migration policies in order to better manage the migration phenomenon and to protect itself from the negative effects of migration.

The subject of the study is Turkey's policies towards international migration. The study questions the inadequate policies developed to manage this process in a healthy way in Turkey, which has been subjected to intense international migrations since its establishment due to its geographical location. In this context, the study aims to analyze the phenomenon of international migration in Turkey and to investigate the public policies developed in this regard. The first part of the study discusses the concept of public policy. In the second section, the phenomenon of migration is discussed in detail. In the third section, the international migration movements in Turkey and regarding public policies in Turkey are discussed.

KEYWORDS: Migration, Immigration Policy, Public Policy, International Migration Policy

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans tez çalışmam süresince bana rehberlik eden, yardımlarını esirgemeyen, bilimsel katkılarının yanı sıra, çalışmalarımı yönlendiren tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Osman NACAĞ'a başta olmak üzere, tez jürimde yer alan Doç. Dr. Sefa USTA ve Dr. Barış GÜRSOY'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yüksek lisans öğrenimim boyunca gösterdikleri sabır dolayısıyla aileme de teşekkürü borç bilirim.

Emine ARAZ

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	vi
ÖZET	VII
ABSTRACT	IX
ÖNSÖZ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XVII
TABLolar DİZİNİ.....	XIX
GRAFİKLER DİZİNİ.....	XXI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KAMU POLİTİKASI KAVRAMI	3
1.1.KAMU POLİTİKASI TANIMI	3
1.2.TARİHSEL SÜREÇ	4
1.3.KAMU POLİTİKASI OLUŞTURMA SÜREÇLERİ	5
1.3.1. Toplumsal Sorunun Ortaya Çıkması	5
1.3.2.Problemin Tanımlanması	5
1.3.3.Gündeme Gelme	7
1.3.4.Politika Hazırlama- Yasalaştırma	8
1.3.5.Politikanın Uygulaması.....	9
1.3.5.Politikanın Değerlendirilmesi	10
1.4.KAMU POLİTİKASI AKTÖRLERİ.....	11
1.4.1.Yasama-Parlamento	12
1.4.2.Yargı.....	13
1.4.3.Yürütme	13
1.4.4.Bürokrasi	15
1.4.5.Siyasal Partiler	16
1.4.6. Vatandaş-Seçmen.....	17
1.4.7.Baskı- Çıkar Grupları, Sivil Toplum Kuruluşları	17
1.4.8.Medya.....	19
1.4.9.Uluslararası Kuruluşlar	20
1.4.10. Düşünce Üretim Kuruluşları (Think Tank'ler) ve Danışmanlık Kurumu.....	20

1.4.11. Politika Kurulları.....	21
1.5.KAMU POLİTİKASI ANALİZİ	22
İKİNCİ BÖLÜM: GÖÇ OLGUSU.....	27
2.1.GÖÇ KAVRAMI.....	27
2.2. TARİHSEL SÜREÇTE GÖÇ	28
2.3. GÖÇ TÜRLERİ.....	29
2.3.1. Gidilen Yere Bağlı Olarak Göç	29
2.3.1.1. İç Göç.....	29
2.3.1.2. Dış Göçler	30
2.3.2. İradenin Kullanımına Bağlı Olarak Gerçekleşen Göç.....	32
2.3.2.1. Zorunlu Göç	32
2.3.2.2. Gönüllü Göç.....	33
2.3.3. Kalınacak Süreye Göre Göçler.....	34
2.3.3.1. Kalıcı Göçler	34
2.3.3.2. Geçici Göçler-Mevsimlik Göç	34
2.3.4. Gidilen Kişi Sayısına Göre Göçler	34
2.3.5. Diğer Göç Türleri	35
2.3.5.1. Beyin Göçü	35
2.3.5.2. Emekli Göçü	36
2.3.5.3. Mübadele Göçleri.....	36
2.4. GÖÇ NEDENLERİ	36
2.4.1. Ekonomik Nedenler.....	36
2.4.2. Güvenlik Kaynaklı Nedenler.....	38
2.4.3. Sosyo-Kültürel Nedenler	39
2.5.GÖÇ KURAMLARI	40
2.5.1. Ravensteinin Göç Kanunları	40
2.5.1.1. Göç ve Mesafe	41
2.5.1.2. Göç ve Basamakları	41
2.5.1.3. Yayılma ve Emme Süreci	41
2.5.1.4. Göç Zincirleri.....	42
2.5.1.5. Doğrudan Göç	42
2.5.1.6. Kır-kent Yerleşimleri Farkı.....	42
2.5.1.7. Kadın-Erkek Farkı.....	42

2.5.2. İtme-Çekme Kuramı	43
2.5.3. Merkez-Çevre Kuramı	44
2.5.4. Göç Sistemleri Kuramı.....	47
2.5.5. Kesişen Fırsatlar Kuramı	48
2.5.6. İlişkiler Ağı- Network Kuramı.....	48
2.5.7. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	50
2.5.8. Yeni Ekonomi Kuramı	51
2.5.9. Neoklasik Göç Kuramı.....	52
2.5.9.1. Neoklasik Ekonominin Makro Göç Kuramı.....	52
2.5.9.2. Neoklasik Ekonominin Mikro Göç Kuramı	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI GÖÇ POLİTİKALARI.....	55
3.1.TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI GÖÇ OLGUSU	55
3.1.1.Türkiye’de Göç Olgusunun Tarihçesi.....	55
3.1.2.Göç Veren (Kaynak) Ülke Olarak Türkiye.....	62
3.1.3.Göç Alan (Hedef) Ülke Olarak Türkiye	63
3.1.4. Transit Ülke Olarak Türkiye	64
3.2. TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI GÖÇ GÖNDERME POLİTİKASI	65
3.3. TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI GÖÇ KABUL ETME POLİTİKASI	68
3.3.1. Cumhuriyetin Kuruluşundan Planlı Kalkınma Dönemi Arası Uluslararası Göç Politikaları.....	69
3.3.1.1. İskân Kanunu	70
3.3.1.2.Cenevre Sözleşmesi	72
3.3.2. Planlı Kalkınma Döneminde Uluslararası Göç Politikaları	74
3.3.3.1990 Sonrası Uluslararası Göç Politikaları	76
3.3.3.1.1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği	78
3.3.3.2.Uluslararası Göç Politikalarının Avrupa Birliğine Uyumlaştırılması	78
3.3.3.3.Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği	79
3.3.3.4.Geri Kabul Anlaşması.....	79
3.3.3.5.Göç İdaresi Genel Müdürlüğü	80
3.3.3.5.1.Uluslararası Koruma Kanunu.....	82
3.3.3.5.2.Geçici Koruma Yönetmeliği.....	83
3.3.3.5.3.Göç Projeleri	84
3.3.3.5.4.Göç Yönetimi ve Uyum Çalıştayı.....	86

3.3.3.6.Suriye Politikası	86
3.3.3.7.Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Çalışmaları	89
3.3.3.8. Uluslararası Göç Politikalarına İlişkin Diğer Belgeler	90
3.3.3.8.1.2000 Tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi	91
3.3.3.8.2.Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi	91
3.3.3.8.3.Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği.....	92
3.3.3.8.4.Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanun	92
3.3.3.8.5.Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun..	92
3.3.3.9.Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarında Göç	93
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	104
KAYNAKÇA	109
ÖZGEÇMİŞ.....	129

KISALTMALAR LİSTESİ

AB :	Avrupa Birliği
AFAD:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AT:	Avrupa Topluluğu
BİLGESAM:	Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
BM:	Birleşmiş Milletler
BMMYK:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
EGM:	Emniyet Genel Müdürlüğu
EYDAS:	Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi
GİGM:	Göç İdaresi Genel Müdürlüğu
ILO:	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF:	Uluslararası Para Fonu
IOM:	Uluslararası Göç Örgütü
IPA:	Katılım Öncesi Yardım Aracı
İHH:	İnsan Hak ve Hürriyetleri Derneği
MAZLUMDER:	İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
MFİB:	Merkezi Finans ve İhale Birimi
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SIDA:	İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
TESEV:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
UNICEF:	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

USAK: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 3. 1. 2018 Yılında Türkiye Hudut Kapılarından Giriş Yapan Yabancıların Dağılımı (Türk Kızılay'ı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018).....	58
Tablo 3. 2. 2018 Yılında Türkiye Hudut Kapılarından Çıkış Yapan Yabancıların Dağılımı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018).....	59
Tablo 3. 3. Yıllara göre İkamet İzni ile Türkiye’de bulunan yabancıların dağılımı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).....	60
Tablo 3. 4. Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sayısı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)	87
Tablo 3. 5. Geçici Barınma Merkezinde Kalan Suriyeli Sayısı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)	87
Tablo 3. 6. 2014-2019 yılları arasında üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilen Suriyeli Sayısı (ilk 5 ülke) (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).....	89

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 3. 1. Yıllara göre düzensiz göçmenlerin dağılımı (Türk Kızılayı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, 2017).....	61
Grafik 3. 2. 1980'lere kadar Türkiye'ye gelen göçmenlerin ülkelere göre oranı (Özcan, 2004).....	75

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanlar tarihin hemen her döneminde çeşitli gerekçelerle bir yerden bir yere göç etmişlerdir. Göçler bazen sadece bir devlet sınırları içinde olabildiği gibi, bazen de bir ülkenin sınırlarını aşarak bir ülkeden başka bir ülkeye şeklinde gerçekleşebilmektedir. Ancak her ne sebeple ve hangi biçimde olursa olsun göçler her geçen gün artarak devam etmektedir.

Göç olgusu, sadece göç eden kişileri ilgilendiren ya da etkileyen bir durum değildir. Aslında göçler, göç eden kişileri etkilediği gibi, göç edilen yerlerdeki toplumu ve en önemlisi de devletleri derinden etkilemektedir. Bu sebeple devletler, kendilerini önemli bir biçimde etkileyen göç olgusu ile baş edebilmek ve bu süreci çok daha iyi bir biçimde yönetebilmek adına kamu politikaları oluştururlar ve birçok yasal düzenlemeyi hayata geçirirler. Aksi takdirde tüm toplumu olumsuz bir biçimde etkileyen çok ciddi bir sorun ile karşı karşıya kalmaları muhtemeldir. Bu nedenle göç, günümüzde tüm dünyanın en önemli meselelerinden birisidir. Geçmişten günümüze kadar büyük çapta kitlesel hareketler meydana gelmiştir. Bu hareketler bazen yerel çapta etkiler yaratırken bazen de küresel çapta etkilere yol açmıştır.

Türkiye jeopolitik konumu itibariyle her türlü göçün yaşandığı bir ülkedir. Bu sebeple elbette ki Türkiye’de de göç olgusu en önemli konulardan birisi olup, hem toplum hem de devletin gündeminde sürekli olarak tartışılmaktadır. Kuruluşundan bu yana Türkiye farklı dönemlerde uluslararası göçlere ve sığınma hareketlerine sahne olmuştur. Bu nüfus hareketlerinin kimi zaman daha açık, kimi zamansa daha kapalı şekiller alan liberal ekonomik temellere dayalı bir ulus-devlet oluşturulması sürecinin önemli bir unsuru olduğu açıktır. Diğer bir söyleyişle uluslararası göçün bu ulus-devletin korunup sürdürülmesi süreçleri içinde hem siyasal hem de ekonomik alanın önemli bir değişkeni olduğu görülmüştür. Daha kuruluşunun ilk yıllarında uluslararası bir nüfus mübadelesi sonucunda nüfusu önemli ölçüde göçle yenilenen Türkiye aynı yıllarda yine yüksek sayılara varan bir soydaş göçüyle karşılaşmıştır. Soğuk Savaş sonrasında hızla yayılan küreselleşme ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne (AB) üyelik süreci gibi birçok gelişme ulusal ve uluslararası dinamikleri etkilemiş ve bu süreç Türkiye’ye yönelen göçmen ve sığınmacı örüntüsünde belirgin değişikliklere neden olmuştur. Türkiye, son yirmi yıl içinde sadece “göç veren” ve “göç alan” bir ülke değil, aynı zamanda başka ülkelere gitmek isteyen ülke vatandaşları için geçiş yapabilecekleri bir “göç geçiş ülkesi” konumuna gelmiştir. Tüm bu uluslararası göç

hareketlerinin yıllar içinde artarak devam etmesi Türkiye'nin bu göçlere yönelik kamu politikaları oluşturmaya yol açmıştır.

Bu doğrultuda çalışmanın problem cümlesi “*Coğrafi konumu sebebiyle kuruluşundan günümüze kadar yoğun bir biçimde uluslararası göçlere maruz kalan Türkiye'nin bu süreci sağlıklı bir biçimde yönetmeye yönelik yeterli politikalar geliştiremediği*” şeklindedir. Bu problemden hareketle çalışmanın amacı göç ve uluslararası göç olgusunun ayrıntılı bir biçimde incelenmesi, kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'deki uluslararası göç hareketlerinin irdelenmesi ve Türkiye'nin uluslararası göçlere ilişkin oluşturmuş olduğu kamu politikalarının analiz edilmesidir. Çalışmada ilk olarak literatür taraması yapılmış ve bu konuya yönelik olarak yürürlüğe konulan mevzuatlar içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Faydalanılan eserler ile birlikte çalışmada Türkiye'nin göç tarihi incelenmiş, Avrupa Birliğine üyelik ile beraber değişen politikaların yanında, son yıllarda yaşanan Suriyeli göçmen krizinin de etkisiyle Türkiye'nin izlediği politikalar araştırılmıştır. Çalışma Cumhuriyetin kuruluşundan bu güne kadar gerçekleşen uluslararası göç politikalarını ve yasal düzenlemelerini kapsamaktadır. Bu doğrultuda giriş ve sonuç dışında tez 3 ana bölümden oluşmaktadır;

Çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak kamu politikası kavramı tanımlanmakta ve tarihsel sürecine değinilmektedir. Sonrasında kamu politikası oluşturma sürecine yer verilmiş ve bu süreçte doğrudan veya dolaylı rol oynayan aktörler ele alınmıştır. Birinci bölümün son kısmında ise kamu politikası analizi incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü göç olgusuna ayrılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak göç kavramı tanımlanmış ve tarihsel süreç içerisindeki göç olgusuna değinilmiştir. Yine bu bölümde iç göçler, dış göçler, mübadele göçleri, isteğe bağlı göçler, zorunlu göçler gibi göç türleri incelenmiştir. Ayrıca insanları göç etmeye sevk eden göçün nedenleri ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Son olarak bu bölümde temel göç kuramlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise ilk olarak Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'de gerçekleşen uluslararası göç hareketleri tarihsel bir perspektifte ele alınmıştır. Buradan hareketle Türkiye'nin geçmişten günümüze kadar uluslararası göçler ile göç gönderme ve kabul etmeye yönelik geliştirdiği politikalar ve bu bağlamda oluşturduğu mevzuatlar analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAMU POLİTİKASI KAVRAMI

Devletler geçmişten günümüze kadar hemen her konuda kamu politikası üretmektedirler. Kamu hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için son derece önemli olan kamu politikalarının oluşturulması devletlerin öncelikli görevleri arasındadır. Bu sebeple kamu politikalarının ayrıntılı olarak incelenmesi çalışmamız açısından önem taşımaktadır.

1.1.Kamu Politikası Tanımı

Kamu politikası kavramı son yılların en önemli tartışmalarının odak noktasındadır. Akademik literatürde diğer tanımlamalar gibi kamu politikasının da mutabık olunmuş tek bir tanımı yoktur. Kamu politikaları genel olarak toplumun sosyal veya ekonomik durumlarını düzeltmek iyileştirmek amacıyla ortaya konan müdahalelerdir.

Genel olarak kabul görmüş bir tanıma göre “hükümetlerin yapmayı veya yapmamayı seçtikleri şeylerdir” (Dye, 1987: 2). Bu tanımlamaya göre hükümetlerin halklarının ihtiyaçları, beklentileri doğrultusunda çeşitli eksiklikleri aksamaları giderme veya daha iyi koşulları sağlamak amacıyla yapmış oldukları çeşitli faaliyetler kamu politikası olarak tanımlanırken aynı zamanda hükümetlerin belli durumlar karşısında düzenlenmesi gereken programları oluşturmaması da bir kamu politikası olarak tanımlanmaktadır. Bir başka kamu politikası tanımını ise Anderson yapmaktadır ona göre “kuruluşların veya kişilerin belli bir sorunu çözmek için izledikleri amaçlı hareketler bütünüdür” (Anderson, 1975: 2). Biçer ve Yılmaz ise kamu politikalarını şöyle tanımlanmaktadır ; “Kamu politikası oluşturma, öncelikli politikaların tespit edilmesini, bunların tanımlanmasını, işlevsel şeklini oluşturan kanunların parlamentoda kabul edilerek yürürlüğe girmesini içeren bir süreçtir” (2009: 45).

Kamu politikaları, toplumsal problemleri tespit etme ve bu problemlere yönelik çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Bu sorunların çözümüne yönelik yasa çıkarma, idari anlamda belli düzenlemeler ortaya koyma veya belli kurum veya organlara devretme, problemlere ve genel yapıya en uygun çözüm yollarından birini seçme ve uygulamayla ilgilidir. Örgütlenmiş topluluk olan devlet mekanizmasının temsili alan hükümetler yani siyasi yöneticiler bu görevi üstlenmiş güçlerdir. Siyasi yöneticilerin aldıkları kararlar, uygulamalar ve bunlara yönelik yöntemler kamu politikasını belirler (Eryılmaz, 2000: 9). Bu aşamada kamu politikası oluşturulurken dikkat edilmesi gereken hususlar şu şekilde sıralanabilir (Kaptı, 2011: 31 -32):

- Kamu politikası kolay anlaşılabilir ve yorumlanabilir olmalıdır.
- Kamu politikası problemlerin kökenine odaklanarak gerçek çözüm üretmeyi amaçlamalıdır.
- Kamu politikaları oluşturulurken uygulayıcıları dikkate alarak uygulanabilir politikalar oluşturulmalıdır.
- Kamu politikası oluşturulurken, diğer politikalarla çatışmamasına dikkat edilerek uyumluluk sağlanmalıdır.
- Kamu politikası temel insani değerlerle çatışmayacak şekilde ve toplumun temel Dinamiklerine zarar vermeyecek şekilde oluşturulmalıdır (Kaptı, 2011: 31 -32).

1.2.Tarihsel Süreç

Kamu politikasının dayanağı elbette belli amaçlar ve menfaatler doğrultusunda örgütlenmiş olan yönetimin kökleri kadar eskiye götürülebilir. Bu durumda insanoğlunun beraber yaşayabilmek için ihtiyaç duyduğu yönetim faaliyetinin ortaya çıktığı yerleşik hayata geçme ve ilk kent hayatının doğmasına kadar götürülebilir (Akdoğan, 2012: 2-4). Bu açıdan denilebilir ki modern zamanlara gelmeden önce yani modern ulus devleti ve yapısı doğmadan önce de elbette kamu politikası vardı (Usta, 2013: 80).

Kamu Politikası yaklaşımının ilk dile getirildiği zaman, 1940'lı yılların sonu 1950'li yılların başına tekabül eden Harold Lasswell'in yazmış olduğu eserdir (Deleon, 2006: 39) . Kamu politikasının akademik dünyada önem kazanmasında Ham ve Hill'e göre 1960'larda ABD'de geliştirilen politika analizi literatürü etkili olmuştur. ABD'de başlayan ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin yakından takip ettiği kamu politikasına dair gelişmeler 1970'lerde de devam etmiş kamu politikaları süreci birçok yönden araştırılmaya devam edilmiş hem akademisyenler hem de kamu politikası oluşturmada aktör olan kamu yöneticileri bu alana oldukça ilgi göstermişlerdir. Ancak gelişmemiş ülkeler de ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde aynı yankıyı uyandırmamış bu alan detayla incelenen bir alan olmamıştır (Çevik, 2004: 135).

Kamu politikalarının hem akademik dünyada hem de kamu kurum ve kuruluşları tarafından incelenmesi oldukça önemli bir meseledir. Türk kamu yönetiminde kamu politikalarının ne kadar başarılı olduğunun değerlendirilmesi, ekonomik ve sosyal nitelikli kamu hizmetlerinin halka en iyi nasıl sunulacağına tespit edilmesi açısından da ayrıca gereklidir (Çevik, 1998: 112)

1.3.Kamu Politikası Oluşturma Süreçleri

Kamu politikası oluşturma birçok farklı temelde süreçlerden meydana gelmektedir. Ancak genel olarak politikayı tespit etmek, uygulamak ve değerlendirmek şeklinde ana aşamalardan meydana geldiğini söylemek mümkündür (Biçer-Yılmaz, 2008: 53). Kamu politikası oluşturma sürecinin aşamalarını; bir sorunun ortaya çıkması, sorunun tanımlanması, problemin gündeme gelmesi, problemin çözülmesi amacıyla yetkili otoriteye bildirilmesi ve yahut bu durumun bildirilmeden otoritelerce fark edilmesi, çözüm nerileri, alternatif çözümler üreterek içerinden en uygun olanına karar verilmesi, politikanın uygulanması ve yasallaştırılması, sonucu izleme değerlendirmeden meydana gelmektedir.

Politika oluşumu için öncelikle sorunun varlığı gereklidir. Akabinde bu problemin gündeme gelmesi ve çözüm arayışları gereklidir. Bazı durumlarda siyasi iktidar hassasiyetle bu sorunları gündeme getirirken bazen özellikle bazı sorunları gündeme getirmekten kaçınır ve bunun için başka yöntemlere başvurabilir. Örneğin başka gündemler oluşturma bunun en önemli göz ardı etme yöntemlerinden biridir ve bunun için en önemli silahı ise medya organlarıdır (Kartal, 2003: 2-3). Gündeme alınmış konuya dair çözüm alternatifleri üretilir ve aralarından uygun görülen biri seçilir ve böylece kamu politikası ortaya çıkmış olur. Politikalar için yasal düzenlemeler gerçekleştirilir ve uygulanması için kaynaklar yetkili kurumlar, kişilerle beraber uygulamaya geçilir. Politika belli bir süreç içinde olabilir veya bunun için bir süre belirlenmemiş de olabilir. Kamu politikası süreci içerisinde kastedilen genel olarak politikanın geliştirilip uygulandığı tüm süreci ifade etmektedir. Süreci meydana getiren aşamaları ayrıntılı şekilde ele almak gerekmektedir.

1.3.1. Toplumsal Sorunun Ortaya ıkması

Politika oluşturma belli bir sürecin sonunda ortaya çıkmaktadır. Bu sürecin ilk aşamasını bir problemin varlığı oluşturmaktadır. Ancak ortaya çıkan her problem politika oluşturma sürecini başlatmayabilir. Kamuyu ilgilendiren bir sorunun ortaya çıkması, yetkili otoritelerce fark edilmesi veya etkilenenlerden tarafından öne sürülmesi gerekmektedir.

1.3.2.Problemin Tanımlanması

Toplumsal problemlerin tanımlanması politika oluşturma sürecinin en önemli aşamasıdır. Bir problemin politika konusu teşkil edebilmesi için, tanımlanması ve çözümüne dair belli alternatifler sunulması gerekmektedir. Dunn politika problemini tanımlanmış ve gerçekleştirilecek politika uygulaması, giderilecek bir ihtiyaç, değer veya fırsat olarak

tanımlamaktadır (Dunn, 1981: 60). Anderson ise insanlar arasında ihtiyaçları ya da hoşnutsuzlukları üreten ve bu nedenle bir çare ya da düzelmenin arandığı bir durum olarak tanımlamaktadır (1975: 85-86). Anderson yine politika problemlerinin belli özellikleri olduğunu şu şekilde sıralamaktadır (1975: 85) ;

- Bir durumun politika problemi haline gelebilmesi için konunun kamu yönetimini harekete geçirmeye elverişli olması, bu probleme yönelik alternatif çözüm yolları sunmaya uygun olması gerekmektedir.
- Gerçekleşen durumun ya da problemin bizzat etkilenenler dışında ki kişiler tarafından tanımı yapılmalıdır.
- Devamlılık teşkil eden problem tanımlamaları, zamanın getirdiği toplumsal değişimlere bağlı olarak farklılık göstermektedir.
- Belirli bir zamanda normal olan durumlar başka bir zamanda değişimler neticesinde bir problem olarak tanımlanmaktadır.
- Problemin tanımlanması aşaması çözümleri belirlemek için önemli bir süreçtir.

Tanımlamada önemli olan diğer hususlar ise probleme neden olan tüm faktörlerin de belirlenmesidir. Çevresel koşullar, etkilenen toplumsal kitle, amaçlar çözüm alternatiflerinin varlığı, benzer problem ve çözümlerin varlığı ve araştırılıp değerlendirilmesi gibi farklı faktörler tanımlamada önemli etkenlerdir (Tamzok, 2007: 18).

Problemin tanımlanması aşamasına büyük önem atfeden Dye neyin problem olduğunun tespit edilmesini, çözüm alternatifleri sunmaktan daha önemli olduğunu belirtmiştir (Dye, 2005: 32-33). Problemin tanımlanması, isimlendirilmesi kamu politikası oluşturmak için önemli bir aşamadır. Problemi tanımlamak için kullanılan kelimeler, tanımlamalar ve kavramlar çözüm için bir politika çerçevesi çizecektir. Problemin tanımlanması aşamasındaki algılamayı etkileyen ideolojik görüş dünyayı okuma penceresi, değerler, çevre koşulları ve hatta önyargılar tanımlamayı etkilerken aynı zamanda uygulama aşamasında da politikanın şekillenmesinde katkı sağlamaktadır (Tamzok, 2007: 19).

Dunn ise tanımlamanın önemini politikanın etkinliği ile anlatmaktadır. Politikayı gerçekleştiren kurumların yanlış çözümleri sebebiyle değil yanlış tanımlanmış problemlerin çözümüne çabaladıkları için hatalı olduklarını belirtmiştir (Dunn, 1981: 133-134). Verimli politikaların oluşabilmesi için problemin etkili şekilde tanımlanmasına, iyi tespit edilmesine bağlı olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle hastalığın reçetesinin etkinliğinin, vazgeçilmez

aşamasının hastalığın nedenleri ve hastalığa temel oluşturan sebeplerin doğru şekilde tespit ve tanımlanması gerekmektedir (Köktaş, 2015: 38).

1.3.3.Gündeme Gelme

Bir politika önerisinin gündeme nasıl geldiği farklı yollardan tanımlanmıştır. Bir sorunun varlığı sonucunda farklı aktörler tarafından çözüm bulabilmek adına konunun ele alınmasını ifade etmektedir. Bir problemin gündeme nasıl geldiği sorunun o siyasal gündemde nasıl algılandığı ile yakından ilişkilidir. Baskı veya çıkar grupları, bürokrasi tarafından desteklenmesi o problemin bir kriz olarak ele alınması ve çatışmanın odağı haline gelebileceği varsayımı konuların öncelik sıralamasını oldukça etkileyeceği varsayılır. Yani algılama biçimi o problemin gündeme gelmesi ve politika oluşturulmasına yönelik tetikleyici bir durumdur (Theodoulou,1995: 88).

Bir politikanın gündeme gelmesinde üstünde durulması gereken en önemli durumlardan biri politikanın gelmesinde etkili olan aktörler meselesidir. Politika, siyasi liderlerden, hükümetten gelebileceği gibi kamuoyundan, baskı ve çıkar gruplarından, sivil toplum kuruluşlarından da gelebilmektedir. Aşağıdan gelen politika süreci demokratik sistemin en önemli ölçütüdür. Yani demokratik çoğulcu sistemlerde eğer politika ihtiyacı gündeme getirilmesi 'aşağıdan' yani halktan veya baskı- çıkar gruplarından siyasal partilerden geliyor olması gerekmektedir. Halk farklı mekanizmalar aracılığı ile politika ihtiyacını gündeme taşır. Örneğin seçim bunun en önemli aracıdır. Halk seçimler vasıtasıyla belli problemlerin çözümleri için politika talep eder. Kitle iletişim araçları, gazeteler, televizyon, radyo, internet hatta günümüz konjonktüründe sosyal medya yoluyla kaygı ve isteklerini belirtmiş olur. İsteklerinin gündeme gelmesi demokratik temsil grupları aracılığıyla da siyasal gündem haline gelmektedir. (Dye, 2011: 28)

Siyasal partiler hükümete kendi politikalarını sunarak rekabet oluşturmaktadır. Ve bu da aslında hükümete alternatif politika önerisi getirmektedir (Heywood, 2006: 572). Medya gündem belirlemede oldukça önemli bir yere sahiptir. Medyanın dikkatini çektiği bir konunun gündem haline gelmesinde etkisi oldukça fazladır (Tarkan, 2007: 563). Hükümetlerin gündeme aldığı problemlerin niteliği problemin sadece belli grupların veya kişilerin değil kamusal olarak tüm toplumu ilgilendirmesi, kamusal düzeyde önemli olması, ivedilikle ele alınması gereken ciddi bir problem bir olgu olarak görülmesi gerekmektedir (Wu-Wd, 2010: 12-13).

Tanımlanan problemin belirli bir zaman diliminde toplum veya çıkar grupları veya hükümet yetkilileri tarafından problemin çözülmesi amacıyla yapılan talepler doğrultusunda gündeme gelmektedir. Pek çok problemin varlığı durumu ise politika taleplerinde bir rekabet çevresini gündeme getirmektedir. Sadece belli düzeyde ve sayıda politika gündeme alınacağı için probleme dikkat çekmek isteyen aktörler tarafınca belli bir rekabet içindedirler (Tamzok, 2007: 19). Belli bir zaman diliminde herhangi bir problemin gündeme gelmesi güç bir durumdur. Burada problemi gündeme taşıyan aktörün büyük bir etkisi vardır. Gündeme alınması dikkat çekmesi daha örgütlü veya görece daha zengin iletişim olanakları bakımından imkânları fazla olan çıkar gruplarının bu açıdan şansı daha fazladır.

1.3.4.Politika Hazırlama- Yasalaştırma

Politika oluşturma olası problemleri önleme, geçmişte olan problemi çözüm üretme olarak tanımlanmaktadır (Stewart, Hedge, Lester, 2008: 10). Bu aşama problemi çözmek amacıyla kamu kurum ve kuruluşların sistematik ve ya doğaçlama olarak yöntem geliştirme aşaması olarak da tanımlanabilir (Akgül ve Kaptı, 2010: 82). Süreç ilerleyişinde tanımlanmış ve gündeme gelmiş probleme yönelik çözüm alternatifleri sunulmaya ve aralarında uygulamaya en uygun seçeneği seçme uygulamaya koymaya hazırlama ve meşruiyetinin sağlanması gerekmektedir. İlk süreçler olan problemin tanımlanması ve belli problemin gündeme getirilmesi aşamalarında etkili olan aynı faktörler bu süreçte de etkili rol oynamaktadır. Artık bu aşamada problemin varlığı sebebiyle çözüm alternatifleri arasından uygulanabilir olanın seçilmesi gerekmektedir. Yapılacak politikaya karar verildiğinde ise yasal veya yönetsel kurallara uygunluk aşaması yasallaştırma süreci gerçekleştirilmelidir.

Alternatif çözümler arasından uygun olanın seçimi ve onaylanması bu aşamada gerçekleşir. Farklı durumlardan sonra uygulamaya en müsait politika için yasal zemin oluşturulur. Burada illa ki bir belge veya yasal maddeler değil gündeme gelen problemin çözümünde uygulanacak formülün haklılığını da ifade etmektedir. Tüzük, yönetmelik, yasa gibi düzenlemeler bu aşamada yapılmaktadır. Uygulama sürecinde gerekli olacak olan yardımcı projeler, programlar, gerekli kaynak temini, yetkili kurumların belirlenmesi veya yetkili kişilerin kim olacağını belirlenmesi bu aşamada belirlenmektedir.

Politika süreci yalnızca o ülkeyi ilgilendiren bir durum olmaktan öte uluslararası bir süreç olduğu ortaya çıkmaktadır (Parsons, 2005: 232). Küresel çevreler artık bu süreçte daha etkili olmakta uluslararası kurumlar ülkenin politikalarına yönelik tavsiye edici formüllerde

sunmaktadır. İfade edilen bu gelişmeler doğrultusunda politika transferi de giderek yaygınlaşmaktadır. Belli bir zaman diliminde belli bir sisteme uygulanan politikanın formüle edilip farklı ülke tarafından çerçevelenip transfer edilmesi mümkün olmaktadır (Kapucu ve Kösecik, 2003: 195). Kamu politikasının uygulanabilmesi için onun meşrulaştırılması gerekmektedir. Bazen gündeme alınmış bir politika önerisi sonuç olarak yasallaştırılma ile bitmemektedir. Tanımlarken ifade edildiği gibi bazen hükümetler ele alınmış bir politik bir problem için sessiz kalmayı tercih edebilmektedirler. Dye bunun da bir politika olduğunu ifade etmektedir.

Ripley'e göre politika formüle edilirken farklı kişilerin ve grupların farklı bakış açılarını savundukları ortaya çıkmıştır. Gruplar bazen destek bularak müzakerelerin anlaşma ile sonuçlanmasını sağlarken bazen de herhangi bir anlaşmaya varılamaz. Ripley'e göre bu aşama kafalarda olan durumların somutlaştırılması aşamasıdır. Bu aşamada ifadelerin net ve somut olarak tanımlanması uzlaşmayı geciktirdiğini yani daha belirsiz ve genel ifadelerin diğer gruplar tarafından desteğinin daha kolay kabul edildiğini ifade etmektedir (Ripley, 1995: 160). Politika oluşturma sürecinin sonunda var olan ve ele alınan sorunla alakalı politikalar, çözüm önerileri ortaya konur. Farklı aktörler aracılığı ile gündeme gelmiş olan politika talepleri, uygulama aşamasından önce yasallaştırılmaktadır.

1.3.5.Politikanın Uygulaması

Politika uygulama aşaması politika eylemlerinde ve yönetim sürecini kapsayan bir aşama olarak tanımlanmaktadır (Dunn,1981: 60). Çağdaş sistemlerde politikalar kamu yönetimi tarafından yürütülmekte ancak yargı baskı ve çıkar grupları gibi taraflarda süreci etkileyerek olaya dahil olmaktadır (Tamzok, 2007: 24). Politika uygulama aşaması meşrulaştırılmış politikaları yürütmek amacıyla yapılan faaliyetleri içermektedir. Bu aşamada politika uygulamak amacıyla örgütler kurulabilir veya var olan örgütlere yeni görevler verilebilir.

Oluşturulan politikaların hayata geçirilmesini engelleyen faktörler vardır. Bunlar; politikanın uygulanabilmesi için yeterli kaynak olmaması, sürecin olumsuz yönetilmesi, politika problemlerinin üzerinde farklı etkiler görülürken bu etkilerin her birine değil belli birkaç tanesine yönelmesi, farklı politikaların birbirine uygun olmaması, çelişen amaçların varlığı, politikasının çok aşamalı uygulama sürecini yürütmede eksikliklerin olması olarak sıralanabilir (Tamzok, 2007: 24-25).

Bazı durumlarda politika aynı şekilde uygulamaya geçmesi mümkün olmaz. Politika yürürlüğe koyacak görevli aktörler veya kişilerin öznel fikirleri vardır ve bu fikirler politikanın oluşturulduğu şekli ile yürürlüğe girmesini mümkün kılmaz. Bazen bu tecrübelerle dayalı olabildiği gibi bazen de kendi çıkarlarına ters düşen, kendi konumları için tehlikeli olarak gördü uygulamaları farklı şekilde hayata geçirirler. Bazen de sürece olumsuz etkileyen bir diğer faktör kamu hizmetlerini uygulayanların, tüketici denetimi olmamasından dolayı Kamu görevlilerinin görevlerini atmasından kaynaklanmaktadır. İşlerine gereken ciddiyeti vermeyen kamu görevlileri müşteri taleplerine karşı duyarsız davranmaktadırlar. Burada bunun önüne geçmek amacıyla kamu yönetimi Özel sektör yoluyla yapılandırılması yoluna gidilmiştir. Yani performans kriteri ile uygulamada verimlilik sağlamak amaçlanmıştır (Heywood, 2006: 578).

1.3.5.Politikanın Değerlendirilmesi

Politika değerlendirme aşaması tüm politika sürecinin en önemli aşamasıdır (Tamzok, 2007: 25). Süreçlerin sonunda uygulanan kamu politikasının sonuçları hakkında bilgi elde etmek olarak tanımlanmaktadır (Dye, 1987: 351). Çok çeşitli aşamalardan geçerek uygulamaya konulmuş kamu politikası politikanın amaçlarına uygun olarak uygulanıp uygulanmadığı, belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılamadığına dair, nesnel veya deneysel yöntemler aracılığıyla değerlendirilmesi bu açıdan en önemli aşamadır.

Bu aşama için genel olarak politikanın uygulanıp uygulanmadığını, uygulama sonucunda politikaların amaçlar doğrultusunda başarılı olup olmadığı, var olan problemin çözülüp çözülmediği ile ilgili bilgi edinme aşamasıdır. Sorunların çözümünün değerlendirilmesi yanında esas problemin çözülen problem mi yoksa bir başka sorun mu olduğunun saptanması gerekmektedir (Yıldız, 2011: 7). Uygulanan politikanın devam edip etmeyeceği bu değerlendirme aşamasında belli olmaktadır. Tüm boyutları ile incelenen değerlendirilen politikalar eğer amaç-fayda bakımından başarılı ise politikanın sürdürülmesine karar verilir. Ancak durum tam tersi ilerlemişse politika bu aşamada iptal edilir.

Bu aşamanın gerektiği gibi yapılabilmesi için politika uygulama aşamasında yer alan faktörlerin, kullanılan yöntemlerin, karşılaşılan problemlerin, aktörlerin değerlendirmeyi yapan kişi veya kişiler tarafından iyi analiz edilmiş olması ve anlaşılması gerekmektedir (Degroff ve Cargo, 2009: 56). Bu açıdan değerlendirme aşamasının politikaların sürdürülmesi açısından büyük önemi vardır. Elde olan veriler ile birlikte süreç farklı şekilde tasarlanabilir, politikalarda aksayan taraflar düzeltilebilir, yeni öneriler ile tekrar

uygulanabilir. Sonuç olarak bazen ortaya çıkan etkiler ile en başta tasarlanan amaçların birbirinden çok farklı noktalarda olması da değerlendirme sürecinin etkilerinden biri sayılabilir (Heywood, 2006: 580).

1.4.Kamu Politikası Aktörleri

Kamu politikası oluşturma süreçleri içerisinde farklı konumlardan aktörler önemli yer tutmaktadır. Bir kısmı yasama ve yürütme gibi seçilmişlerin olduğu kısım olurken diğer yandan ise bu politikaları uygulayacak birim olan atanmışlar yani bürokrasi önemli rol oynamaktadır. Bunlar dışında bu sürece etkisi olan farklı aktörlerde bulunmaktadır. Örgütlü kesimlerin bu politika aşamasına katılması ülkenin demokratik seviyesine göre değişiklik göstermektedir. Politika oluşturma sürecinde bir yanda seçmenler, sivil toplum kuruluşları, medya bulunurken öteki yandan hükümet, bürokratik çevre ve siyasi partiler yer almaktadır. Bunun yanında küreselleşmiş gelişmiş toplumlarda uluslararası aktörlerde sürece dâhil olmaktadır (Çevik, 2003: 145).

Kamu politikaların oluşturulmasında halkın taleplerinin yanı sıra, baskı-çıkar gruplarının istekleri, sermaye sahiplerinin çıkarları, siyaset ve bürokrasi kanatlarının da isteklerinin de etkili olduğu düşünülmektedir. Farklı aktörler arasında ki istek ve çıkarlar doğrultusunda belli pazarlıklar meydana gelmektedir. Kamu politikalarının oluşturulması, gündeme gelmesi veya uygulanması gibi birçok aşamada halk, siyaset, bürokrasi, baskı-çıkar grupları, medya, parlamento gibi aktörler etkili olmaktadır (Çevik, 2004: 147-148).

Kamu politikası oluşturulma uygulanma gibi süreçlerin yansısı bu süreçte etkili olan aktörleri incelemekte fayda vardır. Yasallaştırılmasının devlet kaynaklı olması yine aynı şekilde aktörler olarak da devlet kaynaklı organlar olduğu düşünülmektedir. Ancak yalnızca devlet ve organları değil, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, sosyal aktörler, vatandaş ve medya gibi farklı kaynaklı aktörler etkili olmaktadır (Yıldız ve Sobacı, 2013: 19). Kamu politikası oluşturma sürecinde rol oynayan aktörler kişi veya gruplardan oluşmaktadır. Kamu politikası toplumsal kuruluşlar, devlet otoriteleri veya kurumları, halk ya da uluslararası kuruluşlar tarafından oluşturulmaktadır. Toplumsal yapı, zaman veya ülkenin siyasi rejimine göre farklılık gösterebilmektedir (Howlett- Ramesh, 1995: 51).

Kamu politikası aktörleri genel anlamda ortak iken ülkelerin rejimlerine göre önem dereceleri farklılık gösterebilmektedir. Sosyalist devlerde devlet veya merkez odaklı iken liberal düzenlerde sivil toplum kuruluşları etkili olduklarından dolayı katılım faktöründen

dolayı politika oluşturulması yerel düzeyde gerçekleşmektedir. Burada halk aktif olarak kamu politikası oluşturma sürecine katılmaktadır. Benzer şekilde ülkenin yönetim şekli de aktörlerin etkinliği açısından etkili olmaktadır. Üniter devletlerde politikalar merkezi olarak yönetilmekteyken, federal devletlerde halka yakınlık önem arz etmektedir. Yani üniter sistemlerde merkez tarafından atanmış görevli memurlar politikaları uygularken halka uzaklık söz konusu olmaktadır. Ancak federal sistemlerde halka en yakın federe yönetim politika oluşturur ve uygular (Aksoy, 2013: 22-23).

1.4.1.Yasama-Parlamento

Parlamentolar kamu politikalarının kabul edilip edilmeme yasalaşma aşamasında çok etkili olan bir aktördür (Peggi, 2012: 157). Bu açıdan bakıldığında toplum adına toplum için yapılan ve yapılacak tüm uygulamalara yasal düzenlemeler parlamento aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Sadece yasa çıkarmak değil aslında parlamentoların en önemli görevlerinden biriside yürütmenin denetlenmesidir. Meclis araştırması, meclis soruşturması, soru, gensoru, yasa görüşmeleri gibi çeşitli yollar ile hükümetleri sürekli olarak denetlemektedir. Bu açıdan caydırıcı bir gücü bulunmaktadır (Eryılmaz, 2011: 334).

Parlamentar sistemlerde özellikle yürütmeyi denetim altına almak ve hükümetlerin hesap verebilir olmalarını sağlama amacını gütmektedirler. Böylece yasama organı kamu politikalarını etkileme gücü elde eder. Hükümetler yapacakları politikaları ve sonuçlarının etkileri ile alakalı yasamaya hesap vermek zorunda kalmaktadır. Kamu politikaları uygulanırken harcanan bütçeyi, politikanın sonuçları, kamu politikası adına yapılacak veya istenen değişiklikleri tartışmaya sunmak parlamentonun kamu politikaları üzerine etkisini ortaya koymaktadır (Howlett- Ramesh, 1995: 55). Gündeme alınmış bir problem için oluşturulması amaçlanan politikalara yasal düzenleme aşamasına gelmiş ise kabul edilmesi için yasama meclisinden geçmesi gerekmektedir. Kabul edilen karar yürürlüğe girer.

Bakanları ve faaliyetlerini denetleme yetkisine sahiptir. Ayrıca gelen yasa taleplerini onaylar ya da reddeder. Aynı zamanda bütçeyi denetme yetkisine sahip olan parlamento, hükümet için denetleme otoritesi oluşturmaktadır. Bu denetleme sonucunda bakanları görevden alabilir veya hükümeti görevden alabilme yetkisi ile caydırıcı bir konumu vardır. Bir tasarrufların kanun olabilmesi için parlamentonun onayı gerekmektedir (Tataroğlu, 2006: 99).

1.4.2.Yargı

Kuvvetler ayrılığı ilkesi modern ulus devlerinde uygulanmaktadır. Birbirinden özerk ve birbirine üstünlüğü olmayan bu erkler modern devlet sistemi içerisinde önemli bir bileşen olarak kabul edilir. Çoğunlukla yasama ve yürütmeden bağımsız şekilde adalet işlerini gerçekleştirir. Bazı konularda- durumlarda yasama ve yürütmenin önem dereceleri değişiklik gösterebilmektedir. Yargıya taşınması durumunda yasaları denetler, durdurabilir veya iptal edebilir. Bir kamu politikasının uygulama aşamasında olsa dahi iptal edebilme gücünü elinde bulunduran aktör yargı kurumlarıdır.

Modern ulus devletlerinde yasama ve yürütmeden tamamen bağımsız olması beklenen bu kurum denetim işlerini elinde bulundururken adaletin gözeticisidir. Adli ve idari işlemler yargı mensuplarının görevleri dâhilindedir. Ülkelerin sistemlerine göre farklılık gösteren kolları mevcuttur. Kamu politikaları oluşturma sürecinde yasalaştırma aşamasında olduğu kadar uygulama aşamasında da yargısal denetimler gerekmektedir. Bazen adli ve idari işlemleri tek bir organ yaparken, bazen farklı mahkemelerde adli ve idari davalar ayrılmaktadır. Danıştay, Anayasa Mahkemesi gibi yüksek mahkemeler aracılığıyla politikaların yasal temelini oluşturan yasa, yönetmelik ve tüzükleri iptal ederken, bazen de önerilerde bulunarak yapılan politikayı geliştirme ve iyileştirme adına katkı sağlamaktadırlar (Aksoy, 2013: 25).

1.4.3.Yürütme

Kamu politikalarının oluşturulması sürecinin tüm aşamalarında etkili olan en önemli aktörler arasında yer almaktadır. Yürütme çoğu zaman ülkedeki kamu yönetimi ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bazen sadece bir devlet başkanı ya da hükümet ve devlet başkanı (parlamentar sistem) olabilmektedir. Örneğin federal devletlerde federe devlet eyalet gibi üniter yapılanmada ise merkezi hükümet ve onun yerel yönetim birimidir (Yıldız, 2011). Demokrasinin gelişimi ile beraber seçilmiş kişiler politikaların meşruiyetini belirler (Peggi, 2012: 157).

Yürütmede olan ona başkanlık eden başbakan ve bakanlar halkın istekleri doğrultusunda vaat ettikleri politikaları, programları yasal dayanakları ile halkın iradesine dayandırarak gerçekleştirmek durumundadır. Parlamenter sistemlerde en güçlü otorite sahibi başbakan ve kabinesidir. Rejimde genel olarak kabineden çıkan kararlar meşruiyet kazanarak uygulanır. Bu durumda yasamada çoğunluğun iktidarı ile itirazların önünü kesilmektedir. Başkanlık

sistemine kıyasla yürütmenin parlamento tarafından denetlenmesi daha güç olmaktadır (Tataroğlu, 2006: 98).

Seçim ile gelen bu aktör kamu politikası uygulama ve oluşturma başta olmak üzere politika oluşturma'nın her aşamasında kendini ciddi yetkilerle gösterir. Zaman zaman kendi eğildiği konulara odaklanırken bazen farklı aktörler tarafından gündeme getirilmiş sorunları çözüme kavuşturabilmektedir (Aksoy, 2008: 110). Yürütme organı olarak iktidar partisi tasarılar gündeme sürer. Eğer parlamentonun büyük çoğunluğu elinde ise politika belirlemede belirleyici bir rol oynamaktadır. Eğer daha az bir çoğunluk olması durumunda parlamentonun yasa tasarılarını şekillendirebileceği bir konjonktür söz konusu olmaktadır.

Hükümetler kamu politikasının her aşamasında yer alırken diğer aktörler de durum değişkindir. Bu açıdan kamu politikası için belirleyici konumda bulunan aktör özelliği taşımaktadır yetki ve sorumluluğunu ise anayasadan almaktadır. Yürütmenin diğer aktörlere göre daha üst düzeyde güce ve bilgiye sahip olması ve aynı zamanda bu bilgileri kendi çıkarları için saklama veya kullanma gücüne de sahiptir. Bütçeyi elinde bulundurması sebebiyle de kamu politikası süreci üzerinde önemli bir etkisi vardır.

Seçimler ile siyasal iktidara sahip olan parti politikaların belirleyicisi ve uygulayıcısıdır. İktidar partisi hangi sorunların üzerine eğileceği öncelik verileceğini belirler, kaynakları elinde bulundurması sebebiyle de aktarma sürecini belirler. Mali kaynaklar üzerinde geniş yetkiye sahip olan iktidar partisi-yürütme organı muhalefet partileri üzerinde de belli bir etkisi söz konusudur. Ancak yasama yoluyla kaynakların tahsis onayı, bütçenin kabulü veya yasal düzenlemelerin yapılıp yapılmayacağı üzerinde izin verebilme yetkisine sahip olabilmektedir (Howlett-Ramesh, 1995: 53-54). Ancak yukarıda bahsettiğimiz gibi sistem dolayısıyla parlamentonun çoğunluğu olan hükümeti denetlemek burada zor hale gelmektedir.

Yürütme; medya, bürokrasi, baskı-çıkarcı grupları, yasama gibi birçok aktörün üzerinde de otorite ve güç sahibidir. Kitle iletişim araçları, medya, bürokrasi gibi faktörleri kullanarak halk, baskı grupları, çeşitli örgütleri, sivil toplum kuruluşlarını kontrol altında tutmaya çalışır. Medyayı kendi çıkarları için kullanabilir. Medya aracılığıyla politikaları tanıtarak yasama gücünü kontrol etmeye çalışır (Ham-Hill, 1995: 45-46).

1.4.4.Bürokrasi

Bürokrasi kavramı yayımlanan çeşitli kaynaklarda birbirinden farklı tanımlamaları mevcuttur. Çeşitli kaynakların işaret ettiği şekliyle kavram; devlet örgütlenmesinde memurlar tabakasının bütünü ifade eden kamu yönetimi olarak tanımlanmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında kamu otoritesi bağlamında tanımlamaların yanında olumsuz bir çağrışım şekli olan kırtasiyecilik¹ anlamı ile de kullanılmaktadır. Bürokrasi aynı zamanda bir yönetim şekli olarak kullanılmaktadır (Önder, 2013: 25-26).

Siyasi iktidarın politikalarını yerine getiren, verilen görevleri icra eden memur ve benzeri görevlilerden oluşan, belli amaçlar ile meydana gelmiş hiyerarşik yapıya sahip kuruluşların genel adıdır (Savaş, 1989: 113). Uygulamayı gerçekleştiren, süreci işleten yapı olduğu için sürecin en önemli aktörü olarak adlandırılabilir. (Bakırtaş, 2007: 103). Genel tanımı bürokrat olan bu kişiler merkezi veya yerel tüm kamu kuruluşlarında görev alan asker veya sivil, geçici veya kalıcı olarak her düzeyde seyreden atanmış görevliler olarak tanımlanabilir (Özen, 1996: 8). Belli amaçlar doğrultusunda hedeflere varmak amacıyla bürokratlar gerekli planlar hazırlayıp sunarak görevlerini ifa etmeye çalışırlar. Karar alma sürecinde etkili olan bürokratlar halka karşı herhangi bir sorumluluk taşımamaktadırlar (Öztürk: 2003: 88).

Parlamentar sistemlerde bürokrasinin daha bağımsız bir görüntüsü vardır. Bu sistemleri uygulamakta olan bazı ülkelerde bürokratların sadakatinden çok tecrübelerine ve liyakatlerine önem verilmektedir. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde liyakatten çok bürokratların sadakatleri kendi programlarını uygulayabilmek için önemli bir kriterdir. Kadrolarını sadakate dayalı ilkelerle değiştirebilmektedirler (Eryılmaz, 2002: 117). Bürokrasi yollu hazırlanmış programlar devlet tarafından soruna yönelik en uygun çözüm ise hayata geçirilir ve böylece uygulamaya konulur. Yasallaştırılmış, yasama aşamasından da geçmiş politikaları uygulamak ve yürütme emriyle verilen kararları yerine getirerek bürokrasi, kamu politikası sürecinin en önemli işlevi yerine getirmiş olmaktadır.

Her düzeyden bürokratların bu sürece dâhil olduğu yukarıda belirtilmiş üst düzey bürokratlar için bahsedilen görevlerin yanı sıra, alt ve orta düzeyde bürokratlarında kamu politikasını uygulamada önemli rol ve sorumlulukları vardır. Uygulayıcı olarak kabul edilebilecek kamu görevlilerin aksatma olmaksızın görevlerini yerine getirmiş olmaları gerekmektedir. Aksi halde kamu politikalarını benimsememiş olan memurlar doğrudan veya

---

¹ Kırtasiyecilik; gereksiz formaliteleri, şekli unsurlara ağırlık verilmesini, resmi dairelerde işlerin gereğinden fazla uzamasını ve gecikmesini ifade etmektedir.

dolaylı olarak uygulama sürecinde engel teşkil edebilmektedirler. Bürokratlar kamu politikası oluşum sürecinin her aşamasında hiyerarşik yapı içerisinde özellikler yasallaştırma süreci öncesinde uzmanlıkları doğrultusunda altyapı oluşturan, çeşitli ön hazırlıklar yapan, taslaklar hazırlayan ve buna benzer bir takım faaliyetlerde bulunan aktör olarak kamu politikası yaratma sürecini daha en başında etkileyebilmektedir (Çevik ve Demirci, 2012: 38).

Merkeziyetçiliğin hâkim olduğu ülkelerde bürokrasinin rolünün daha etkili olduğu söylenebilir. Uzmanlık gerektirdiği ve teknik analizler barındırması sebebiyle yürütmenin faaliyetlerini verimli hale gelebilmesi adına akılcı çözümler meydana getirmeleri hasebiyle “akılcı aktörler” olarak adlandırılmaktadır (Aksoy, 2008: 113). Bürokrasinin bilgisi, teknik uzmanlık alanları, hızlı veya yavaş işleyişi elinde bir güç unsuru olarak bulundurması, daimi bir mevki ile çalışıyor olmaları dolayısıyla hükümetlerin bazen politikaları planları doğrultusunda yerine getirebilmeleri zorlaşmaktadır (Eryılmaz, 2010: 96-105).

1.4.5.Siyasal Partiler

Siyasal partiler, belli bir program etrafında toplanmış iktidarı elde etmek veya paylaşmak amacı güden, devamlı bir örgüt olarak kabul edilen kuruluşlardır (Kapani, 2007: 176). Siyasal partiler modern ulus devletleri için demokrasi adına vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilmektedir. Siyasal partilerin halkın politikalara katılımı adına büyük misyonları vardır. Türk’e göre siyasal partilerin temsil fonksiyonları: siyasal temsil, politika belirleme (Türk, 2010: 255) politika belirleme gibi önemli işlevleri vardır. Halkın isteklerini sistematik olarak toplayan siyasal partiler politika oluşturmak adına halkın sesi olmaktadır.

İktidar olma amacı taşıyan siyasal partiler halka belli programlar sunarak bunları gerçekleştirme yolunda halkı inandırmaya çalışırlar. Parlamentoya girmeyi başarmış partiler hem resmi hem de halkla daha iç içe olmasından ötürü sivil bir yönü de vardır (Çevik ve Demirci, 2012: 39). Siyasal partiler kamu politika sürecine yönelik en kısa şekilde etki edebilme imkânına sahiptirler (Sakal, 1998: 214). Her partinin savundukları ideolojiye istinaden programlarında görülen değişiklikler söz konusu olur. Halkta kendi ideolojisine uygun partiye oy yoluyla temsil imkânı verir. Ve böylece yasama organından farklı görüşlere sahip halkın temsilcileri devlete karşı kendi çıkarlarını korumak adına yetki vermiş olur. Meclise giren Muhalefet partileri politika üretim sürecine doğrudan etkide bulunur (Barrilleaux, 2000: 64).

1.4.6. Vatandaş-Seçmen

Son dönemlerde kamu politikalarının önemli aktörlerinden birisi de vatandaşlardır. Vatandaşların kamu politika oluşturma sürecine katkı vermesinin en önemli yolu demokrasidir. Demokrasinin varlığı ile vatandaşlar bir nevi politika belirleme sürecinde katılmaktadırlar. Otoriter ve totaliter rejimlerde mümkün olmayan bu durum günümüzde doğrudan demokrasi uygulama zorlukları sebebiyle temsili demokrasiler aracılığı ile periyodik olarak tekrar eden seçimlerle halk oy kullanarak iktidar olacak ya da meclise girecek partileri belirleyebilmektedir. Ancak bahsettiğimiz gibi periyodik olarak yapılan bu seçimler (4-5 yıl) seçmenlerin iktidar partisini uyarabilmesi, kamu politikaları etki edebilmesi önünde engel teşkil etmektedir (Eryılmaz, 2013: 133).

Vatandaşların aktör haline gelmesine etki eden önemli nedenler vardır. Bunlar; bireylerin eğitim düzeylerinin artması ile beraber farkındalıklarının gelişmesi, yönetim yapısının bu katılıma uygun hale gelmesi (açık yönetim), internet sosyal medya gibi katılma araçlarında bir genişlemenin söz konusu olmasıdır. Bilgisi ve farkındalığı gelişmiş halkın, sorumluluk hissi ile ortak çıkarları gözeterek sandığa gitmesi durumunda sosyal çıkarlar ile oy verme eylemini gerçekleştirmesi durumu vatandaşları önemli bir düzeye sokmaktadır. Ancak bazı durumlarda kendi kişisel çıkarları doğrultusunda hareket etmesi, faydacı ve bireysel çıkarlar doğrultusunda davranan seçmenler bu yaklaşım ile iktidar partisini seçebilmekte ve hükümetler üzerindeki etkisini azaltmaktadır (Bakırtaş, 2007: 40-41). Belli aralıklarda yapılan seçimler ve halkın sosyal çıkarlar mı yoksa bireysel çıkarlar adına mı seçim yaptığı konusu üzerine durulursa kamu politikalarını belirleme adına vatandaşın küçük bir etkisi vardır.

1.4.7. Baskı- Çıkar Grupları, Sivil Toplum Kuruluşları

Toplumdaki farklı sosyal güçlerin belli amaç ve menfaatleri doğrultusunda çıkarları gözeterek karar almayı etkileme, beklenti ve istekleri iktidara iletme amacıyla aynı zamanda yönetime meşruluğu kazandıran gruplar şeklinde ifade edilebilir (Akad, 1976: 63-67). Sivil toplum kuruluşları, baskı-çıkar grupları kamu politikasını etkileyen aktörler olarak kabul edilmektedir. Baskı ve Çıkar Grupları ile STK'ları kamu politikaları oluşturma adına halkın isteklerini hükümete iletmede, gündem oluşturmada rol oynayan aktörler arasında sayabiliriz

Sivil toplum; gönüllü olarak kendini üreten ve destekleyen, özerk, belli kuralları olan yasal olarak düzenlenmiş örgütsel yapı olarak tanımlanabilir (Yıldırım, 2003: 227). Medeni kanunda dernek ve Vakıflar ile ilgili düzenlenme bulunmakta Özalp'in sınıflandırılmasıyla sivil toplum kuruluşları; dernek, vakıf, sendikalar ve mesleki kuruluşlar olarak sayabiliriz (Özalp, 2008: 17-19). Günümüzde STK'lar politika üretim sürecinde güçlü birer aktör haline gelmişlerdir. STK'ların üretilen kamu politikasında rol alması için yerel yönetim birimlerinin meclislerin komisyonlarında temsil edilmesi gerektiğini savunan görüşler vardır (Aliefendioğlu, 1999: 110).

Baskı grupları; belli ortak menfaatlere sahip olduğundan etrafında toplanan siyasi mekanizmalar üzerinde etki sahibi olmayı amaçlayan örgütlenmiş gruplardır (Kapani, 2007: 212). Kuruluş amacı olarak baskı yapmak hükümetin kararlarını etkilemek amacıyla kurulmuş örgütlerdir (Çam, 1981: 411). Baskı grupları olarak faaliyet gösteren ülkemizde kuruluşlar ise TOBB, İşçi Sendikaları ve Türk Sanayiciler ve İş adamları Derneği olarak sıralanabilir (Aslan ve Gül, 2004: 94). Baskı grupları bazı ülkelerde etkinlik açısından farklılık gösterebilmektedir. Bunda etkili olan sebep ise içinde bulunan siyasi sistemin farklılıklarıdır. Sakal, baskı gruplarının isteklerini hükümete kabul ettirmek adına özellikle ABD gibi ülkelerde sıkça görülen doğrudan kendi organları ya da lobiler aracılığı ile farklı yöntemlerle başvurduğunu söylemekte ve şöyle sınırlandırmaktadır (Sakal, 1998: 216-218) ;

- Baskı grupları kendi haklılıklarını inandırmaya çalışmaktadırlar.
- Seçim zamanı ilgisizlik baş gösterdiği durumlarda adayları ve parlamentodaki destekleyecekleri yönünde baskı oluşturmaktadırlar.
- Mali imkânla bazen siyasi Partilere destek verirken seçilecek olan parlamenterin artık Mecliste hangi çıkarları savunacağı en başından belli edilmiş olmaktadır.
- Kendi çıkarları aksine alınan kararlar isteklerin yerine getirilmemesi yönünde mali bunalım, vergi ödeme konusunda çıkardığı güçlüklerle finansal kriz oluşturma amaçlanmaktadır.
- Grev, lokavt ve öğrenci hareketleri şeklinde davranışlarla yıpratma amacına gidilmektedir.

Özellikle seçim dönemlerinde baskı grupları ve iktidar partisi ilişkileri için önemli bir dönemdir. Burada baskı grupları kendi çıkarları doğrultusunda hükümete isteklerini kabul ettirmek için faaliyet göstermektedir. Siyasi otorite ise pazarlıkların olumlu olması ile oy sağlayacağına bilmektedir. Bu açıdan bakıldığında baskı grupları kamu politikası sürecinde

son yıllarda oldukça etkili bir duruşu vardır. Kendi amaç ve menfaatleri doğrultusunda hükümetle çeşitli biçimlerde ilişki kurmaktadır. Kapani, baskı ve çıkar gruplarının siyasal partiler ile farklarını şöyle açıklamaktadır; siyasal partiler iktidarı elde etme amacı taşırken, baskı çıkar gruplarında amaç iktidarı etkilemek, siyasal partilerin amacı politika ve siyaset iken, baskı-çıkara gruplarının amacı siyasal faaliyette bulunmak değildir (Kapani, 2007: 213-214).

Çıkara grubu olarak nitelendirilen sivil toplum kuruluşları (Yetkin, 1987: 27) baskı grubu işlevi görebilmesi için siyasal otoriteye karşı ve buna yönelik faaliyette bulunması gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının kamu yararına amacı taşıması ve baskı gruplarının kendi çıkarlarını savunma amacından dolayı birbirlerinden ayrıldığı söylenebilir. Çıkara grupları, iktidar ile karşı karşıya gelerek alınan bir kararın uygulanmasını önlemek ya da kendi menfaatleri doğrultusunda bir karar almayı sağlamak amaçlı çeşitli yöntemlerle iktidara kendi isteklerini kabul ettirmeye çalışır (Sakal, 1998: 216).

1.4.8. Medya

Günümüz dünyasında medya önemi itibari ile dördüncü bir erk olarak kabul edilmektedir. Yaşamın her alanını görsel ve yazılı kaynaklarla işgal eden medya toplumu siyasal otoritenin yaptıklarından haberdar olması toplumun problemlerinden de hükümetin haberdar olması adına kamu politikalarını şekillendirmede önemli rol oynamaktadır. Arada oluşturduğu bu iletişim ağı sağlıklı bir bilgi akışını mümkün kılmaktadır. Medya, kitle iletişim araçları vasıtasıyla toplumun her kesiminden insanlar ulaşabilmekte, farklı statülere, kültürlere sahip topluma yazılı görsel araçlar ile bilgilendirme yapmaktadır. Medyanın elinde bulundurduğu bu güç sebebiyle bireylerin düşüncelerine yön verebilme gücünü de elinde bulundurmaktadır (Türköne, 2006: 325).

Medyanın amacının yöneten ve yönetilen fark etmeksizin bilgilendirme olduğu söylenebilir. Bilgi toplumu olarak adlandırılan günümüz dünyasında bu bilgi akışını taraflı veya özgür olması kanaatleri yönlendirmede önemli bir etkiye sahiptir. Siyasal açıdan tarafsız bir medyanın varlığı demokrasi adına çok önemli nüanstır. Medya hükümet taraflı yayın yapabilir veya hükümet aleyhine gündem oluşturabilir ya da kendi görüş ve ideolojinin mihenk taşı olarak çıkarlar çerçevesinde de yayın yapabilmektedir (Çevik, 2004: 167-168).

Modern çoğulcu demokrasilerin gereklerinden biri özgür, bağımsız ve özellikle de tarafsız medyanın varlığı ile hükümet üzerinde sivil bir denetim otoritesi meydana getirmesidir.

Medyanın özgür olarak tarafsız olması, halkın beklentilerini hükümete iletirken, oluşan beklentilerin kamu otoriteleri tarafından ne derece yerine getirildiği konusunda da halka bilgi sağlamaktadır. Medya politikaları gündeme gelmesinde başta rol oynarken politika oluşum sürecinin tüm aşamalarında önemli bir etkiye sahiptir. Halkın sorunlarının gündeme gelmesinde yardımcı olurken bu konular ile alakalı kamuoyu oluşturmada da oldukça etkili bir yere sahiptir. Özellikle son yıllarda Türkiye de yadsınamaz bir öneme sahip olan medyanın tarafsız ve özgür olmasının kamu politikaları bağlamında ne denli önem taşıdığı açıkça görülmektedir. Gelişen teknoloji ve iletişim kanalları ile gücünün artması sonucu taraflı, kendi çıkarları adına hareket eden ve toplumu yanlış sevk eden medyanın ortaya çıkması oldukça sağlıklı bir yapıyı meydana getirmektedir.

1.4.9.Uluslararası Kuruluşlar

Uluslararası örgütler ve uluslararası anlaşmalar kamu politikalarına yön vermek bakımından bahsedilmesi gereken aktörler arasında yer almaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerinde kamu politikası oluşturma ve uygulamada küresel aktörler yadsınamaz etkileri bulunmaktadır. Uluslararası anlaşmalar belli bir standart oluştururken üye olunan ülkeler adına bu uluslararası kuruluşlar kendi kriterleri, standartları doğrultusunda politikaların geliştirilmesi adına beklenti içinde olurlar. Ekonomik alanda IMF ve Dünya Bankası ve Uluslararası çalışma Örgütü (ILO) gibi aktörler etkili olurken, sosyal alanlarda (çocuk ve aile) politika oluşum ve uygulama aşamalarında UNICEF gibi birçok uluslararası aktör etken rol oynamaktadır. Askeri alanda NATO, siyasal alanda AB ve BM kendi standartları doğrultusunda üye olan ülkelerin düzenleme ve politikalarını bu yönde yapmalarını istemenin yanında beklentilerini bazen zorunlu etkenlerle politika üretimi söz konusu olmaktadır (IMF, Greenpeace, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü, OECD) (Aksoy, 2013: 27). Avrupa Birliği üyelik sürecinde Türkiye; eğitim, parasal Politikalar, Sosyal Politikalar, enerji, kültür gibi birçok alanda bu standartlara uyacak şekilde düzenlemelere gitmiştir.

1.4.10. Düşünce Üretim Kuruluşları (Think Tank'ler) ve Danışmanlık Kurumu

Kamu politikası aktörlerinden bir diğeri düşünce kuruluşları ve politika kurullarıdır. Düşünce kuruluşları; kar amacı gütmeyen, uzman görüşler ve hükümetler arasında politika üretme sürecinde bağ oluşturan bağımsız kuruluşlardır (Zariç, 2012: 3). Türkiye'de; Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), Türkiye Ekonomik ve Sosyal

Etüdler Vakfı (TESEV), Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) gibi kuruluşlar örnek verilebilir.

Danışmanlık Kurumu ise daha çok siyasi bir zemin oluşturmaktadır. Bunlar; milletvekili danışmanları, hukuk danışmanları veya bakan yardımcıları gibi bireylerden oluşan aktörlerdir. Ancak Yıldız'a göre politika üretme sürecine etkilerinden çok belli çıkarlar adına istihdam edilen akrabalar zümresi olduğu ifade edilmektedir (2011: 12). Ancak suiistimaller mevcut olsa dahi bu aktörler kamu yöneticileri için uzmanlık alanları doğrultusunda danışmanlık görevi görmekte, kamu politikası sürecine katkı sağlayabilmektedirler (Aksoy, 2013: 19).

1.4.11. Politika Kurulları

Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısının içinde bulunan ve kamu politikası oluşturma sürecinde özellikle son dönemlerde etkili olan bir diğer aktör ise politika kurullarıdır. ABD'de 1939 yılında devlet başkanının etkinliğini arttırmak adına kurulmuş olan ve "Başkanın Yürütme Ofisi" olarak adlandırılan bu yapılar Türkiye'de 10 Temmuz 2018 tarihli 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulmuşlardır (Akman, 2019: 664-665). Cumhurbaşkanlığı bünyesinde ve Cumhurbaşkanı başkanlığında 9 adet kurul oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanlığınca atanan kurul üyeleri her kurul için minimum üç kişiden oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı kurul üyelerinden birini başkanvekili olarak atamaktadır (CBK-1, 21. Madde). Bunlar (CBK-1, 20. Madde):

- 1. Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu:** Bölgesel ve küresel rekabetlerde üstünlük sağlamak amacıyla bilim ve teknoloji alanında politika önerilerinde bulunmak (md 23),
- 2. Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu:** Genel olarak Türkiye'nin hedefleri doğrultusunda eğitim ve öğretim faaliyetleri ile ilgili politika önerilerinde bulunmak (md 24),
- 3. Ekonomi Politikaları Kurulu:** Ekonomik istikrarla ilgili gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, ekonomik konularda araştırmalar yapmak (md 25),
- 4. Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu:** Türkiye'nin uluslararası ilişkilerine yönelik politika önerileri oluşturmak, bölgesel etkinliğini arttırmak ve sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek (md 26),

5. **Hukuk Politikaları Kurulu:** Adalet, hak ve özgürlükler, eşitlik ilkesi, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasinin geliştirilmesine yönelik politika önerileri oluşturmak (md 27),
6. **Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu:** Kültürel ve tarihi mirası korumak ve geliştirmeye yönelik politikalar geliştirmek (md 28),
7. **Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu:** Sağlık sistemini geliştirmek, gıda sağlığı ve güvenliğini arttırmak amacıyla politikalar oluşturmak (md 29),
8. **Sosyal Politikalar Kurulu:** Göç ve göçmen sorunları, gelir güvencesi, sosyal refahı artırma, çalışma koşullarını iyileştirmesi gibi sosyal meseleler üzerine politikalar üretmek,
9. **Yerel Yönetim Politikaları Kurulu:** yerel yönetim alanlarına politikalar üretmek, Göç ve iskan konularında politika önerileri geliştirmek gibi genel görevleri mevcuttur (md 30).

Genel anlamda; görev alanlarına giren konularda çok boyutlu politika geliştirmek, Cumhurbaşkanınca alınacak kararlar ve oluşturulacak politikalarla ilgili öneriler geliştirmek ve Cumhurbaşkanınca verilen diğer görevleri yapmak gibi temel görevleri vardır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte Bakanlık sayıları azalmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde ayrı yer almalarına karşın politika kurullarının Bakanlıklar yerine kuruldukları söylenebilir (Akman, 2019: 675). Bundan sonraki süreç içerisinde bu kurulların politika üretme üzerindeki etkilerinin artarak devam edeceği görüşü savunulmaktadır.

1.5.Kamu Politikası Analizi

Kamu politikası oluşturmanın tüm süreç ve aşamalarında kamu politikası analizinin önemli bir yeri vardır. Belli bir problemi çözmek amacıyla seçenekler arasından uygun olan programın seçilip politika haline gelmesinden sonra, topluma kamu hizmeti götürebilmek var olan sorunları çözmek, politikaların uygulanmasında daha verimli ve etkili sonuçlar elde etmek için çok büyük katkı sağlar (Gül, 2015: 11). Kamu politikasını hükümetlerin yaptığı veya yapmadığı faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Kamu politikaları analizini ise; hükümetlerin tüm kamu hizmetlerini gerçekleştirirken yaptıkları olumlu olumsuz şeyler olarak tanımlanmaktadır (Çevik 2004: 105-106).

Kamu politikası analizi Anderson'a göre bir problemi çözüme kavuşturmak adına en etkili çözüme tanımlamaya çalışan bilimsel çalışmadan yararlanarak yapılan araştırma olarak

tanımlar (1990: 296). Kamu politikası analizi kamu politikalarının sebepleri ve sonuçlarının tanımı ve bunların araştırılması ile ilgilenir (Anderson, 1990: 296-297). Dunn ise politika analizini, var olan belli problemlerin çözümü adına gerçekleştirilen politik oluşumunda kullanılmak üzere geliştirilen tez olarak kullanan, bilgi üretimini amaçlayan bir disiplin olarak tanımlar (1981: 60). Dye ise kamu politika analizini devletlerin hangi politikaları gerçekleştirdiğini niçin o politikayı seçtiklerini ve seçilip uygulanan o politikaların halkın refahına yaşayışına belli bir fayda veya değişiklik gerçekleştirip gerçekleştirmediği ne öğrenmek ve anlamak olarak tanımlamaktadır (Dye, 1987: 2-3).

Politika analistleri kamu politikası analizini;

- a) Politika Analizi ve
- b) Politika için analiz

olarak ifade etmektedir. Politika analizinde, politikaların hangi koşullar içinde ortaya çıktı kimler için uygulandığı ve ne zaman sorusu için yanıt aranırken (Parsons, 2005: 55), politika için analizde ise, etki eden parametrelerin etkisi ile politikalar hakkında yorumlar yapılır (May, 2010: 109). Politika analizi hem bir sanat hem bir meslek olarak görülebilir. Sanattır çünkü halka ilişkin problemlerin varlığı tespit edilmesi, sorunları azaltmak, politikalar üretmeye çalışmak, sonucun olumlu mu olumsuz mu olacağı konusunda yaratıcı ve hayal gücüne dayalı bir değerlendirme yapmak gerekir (Dye, 1992: 17). Politika analizi siyaset bilimi, kamu yönetimi, sosyoloji, İktisat, hukuk gibi bilimsel bir bilgi gerektirdiğinden bir meslek olarak görülebilir (Dye, 201: 8).

Mesleki amaçlı olan çalışmalarda ise bilimsel veriler yani politika oluştururken etki eden koşullar ya da politikanın etkileri üzerine değil de toplu üzerinde var olan problemlerinin çözümü adına en doğru karar verir, en uygun çözüm yolunu bulup uygulamayı amaçlamaktadır (Tamzok, 2007: 31). Kamu politikası analizi yapılırken sayılan bu amaçlar, çalışmalar esnasında da öznellik olup olmaması üzerinde durulmaktadır. Literatürde politika taraftarlığının olması çalışmanın bilimsel olmaktan uzaklaştığına dair görüşler barındırmaktadır. Politika analistinin öznel yargılardan uzak bir şekilde tarafsız bir çalışma yapması gerektiğine dair görüşler mevcuttur.

Dye de Anderson' a benzer bir görüş ifade etmekte ve bilimsel amaçlı olan analizlerin kişisel yargılardan bağımsız, tarafsız bir düzlemde, kamu politikalarını şekillendirmek veya anlamaya ilişkin düzeltici yorumlardan ziyade, tamamen, öğrenme-anlama üzerine kurulu

olmalı görüşünü benimsemektedir (Dye, 1987: 6). Ancak bu gibi görüşlerin hakkında bazı siyasal bilimciler tarafsız olma durumunu kabul etmemektedir. Kamu politikası analizi söz konusu olduğunda siyaset bilimcilerin var olan politik problemlere nasıl çözüm bulacağı konusunda söz sahibi olmaları, kamu politikaları geliştirme konusunda belli bir yönlendirme sağlamaları, kendi değer yargılarından sıyrılmış olması gerektiğine inanan görüşlerde mevcuttur (Tamzok, 2007: 32).

Kamu politikası analizleri ve analistleri değer yargılardan bağımsız değildirler. Tarafsız ve nesnel de değildirler. Politika analistleri sorunlara ilişkin uygun çözümler bulmayı, uygulamada değişikliklere sebep olmayı ve en önemlisi en iyi politika önerisini sunmaya hedeflemektedirler (Conchron vd. , 201: 8). Demir ise politika analizinin tarafsız veya öznellik dışında olmasını şu şekilde ifade etmektedir (Demir, 2011: 107-109). *“Politika analizi, belirli politikaların avukatlığının yapılması değildir. Birtakım politikaların sebep ve sonuçlarının açıklanması, hükümetin ne gibi politikalar izlemesi gerektiğini söylemek suretiyle hükümete reçete sunmakla aynı şey değildir. Politika analizi ise akademisyenler ve öğrencileri kritik siyasa konularına sistematik sorgulama ile yaklaşmaya teşvik eder”*.

Dye’den aktaran Tamzok, kamu politikası ile ilgili öğrenebileceklerimizin şunlar olduğunu söylemektedir; tanımlamalar, neden ve sonuçlar. Tanımlamalar aracılığıyla problemlerin ne olduğu, konuya ilişkin saptamaların neler olduğunun, ne gibi çözümler üretildiğinin anlaşılması sağlanmaktadır. Nedenlerinin araştırılması ile kamu politikasına, sürece etki eden kültürel, sosyal, ekonomik, çevresel ve benzeri değişkenlerin etkilerinin öğrenilmesi mümkün kılmaktadır. Sonuçlarının araştırılması uygulanan kamu politikalarının toplumun yaşamına, kurumların işleyişine etkilerini incelemeye katkı sağlamaktadır (Tamzok, 2007: 34).

Kamu politikası analizini Gül şu şekilde tanımlamaktadır; kamu politikası sürecinde kamu politikasına neden olan problemlerin incelenmesi, kamu politikasının uygulanmasında ve toplum ve kurumlara etkisine, sonuçlarına, kamu politikasının özelliklerinin ne olduğunu, nasıl gündeme geldiğini açıklamaktadır. Ayrıca hangi aktörlerin etkili olduğunu ve kim tarafından hangi zaman zarfında nasıl oluşturulduğunu ve kamu politikalarının uygulanması sonucunda etkilerinin yararlarını da inceleyen bilimsel bir çalışmadır (Gül, 2015: 8). Dye’den aktaran Usta, kamu politikaları analizinin kamu otoritelerinin neleri hangi sebeple yaptığını ve bu yapılan uygulamaların toplumun yaşantısında olumlu veya olumsuz herhangi bir etkide bulunup bulunmadığını anlamayı sağlamaktadır. Ayrıca kabul edilen ve

uygulamaya konulan bu kamu politikaları nedenleri ve sonuçları üzerine yapılan analitik araştırmanın tümü olarak tanımlanmaktadır (Usta, 2012: 84).

Nagel ve Chapter'den (2002: 132-144) aktaran Gül kamu politikası analizinin yerine farklı isimlerde kullanılacağını belirtmiştir. Yakın anlamlı olarak kullanılan politika değerlendirme, program değerlendirme, politika çalışmaları, politika bilimi ve politika savunuculuğu gibi terimlerden daha farklı olduğu savunulmuştur. Politika değerlendirme alternatif politikalarının etkilerinin olabileceği varsayımına dayanarak çözümlenmeye odaklanırken, program değerlendirme ise belli bir programın incelenmesini belirtir. Politika çalışmaları ise hem kamu politikaları değerlendirir hem de tanımlar. Politika analizi ise politika sürecinde nedenlerini ve sonuçlarını anlama ve değerlendirme olarak tanımlanabilir (Gül, 2015: 9).

Howlett ve Ramesh'e göre kamu politikası analizinin 3 temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar; kamu politikasının çok disiplinli olması, sorun çözmeye yönelik olması ve normatif olmasıdır (Howlett- Ramesh, 1995: 2-3). Ancak Howlett ve Ramesh'e göre geçen yıllar içinde bu üç kural içinde değişimler meydana geldi. Siyasal otoritenin uzman görüşlerini dikkate almamaları kaynaklı da olan etkileri ile birlikte kamu yönetiminin direkt sorunun çözümüne ilişkin çalışmaların yapılmaması politikalarının sorunları çözmek amaçlı sıkı kuralı çiğnenmiş oldu. Kamu politikasına dayanan geniş bir literatür olması kamu politikası analizinin çok disiplinli olması özelliğini hala devam ettirirken politikaların normatif olma özelliğinde de değişiklikler mevcuttur. Kamu politikası analizcilerinin değer yargılarından uzak ve tarafsızlık ilkesine karşı çıkan kamu politikası erkleri sürecin birbirinden ayrılmaması gerektiğini söylemişlerdir (Howlett- Ramesh, 1995: 2-4).

Toplumsal problemlerin sebepleri karmaşıktır ve politika analizi bunlara kesin çözüm sunmaz. Sadece kamu politikalarını üretenlere ve muhatabı aktörlere normatif veriler sunar (Kraft ve Fulong, 2010: 99). Geçmişten günümüze devletler ve yöneticiler çevrelerindeki uzmanlardan bir çeşit değerlendirme talep etmişlerdir. Bu danışmanlık durumun politika analizi olarak ifade etmenin doğru olmayacağını ifade edebiliriz. Ancak bilimsel veriler ve araştırmalar ışığında, politika analizcilerinin uygulanan politikalar adına doğru- yanlış yönleri konusunda toplum talepleri ve farklı parametreleri de göz önüne alarak kamu yöneticilerine yol haritası sunması açısından önemli olduğu söylenebilir (Aksoy, 2013: 13). Dye'ye göre politika analizinde başarı elde edilmemesinin sebebi şu faktörler ile sıralanabilir;

- Sorunun kaynağının ne olduğu üzerinde uzlaşmaya varılamaması,
- Yorum yapılırken tarafsız ve nesnel olunmaması,
- Kamu gücünün yetersiz kalması,
- İnsan davranışlarını belirleyen parametrelerin bu süreci karmaşık hale getirmesi,
- İnsan barındıran araştırmalarda tasarımda görülen sınırlılıklar (Dye, 2011: 6).

Günümüzde artık meslek olarak nitelendirilen analistlerin istihdam edilmesi kendi uzmanlık alanlarında politikalar ile ilgili analiz yapmak ve halk ile paylaşmak adına çeşitli think thanklarda, odalar ve akademik kuruluşlarda istihdam edilmektedirler (Aksoy, 2013: 15). Kamu politikasında çok çeşitli ve farklı konular kamu hizmeti olarak görülebilir. Bunlar; eğitim, savunma, enerji, kültür, altyapı, çevre, dış işleri, yollar, vergiler, göçler ve iskânlar, sağlık ve ekonomik alanlardaki koşullar, gibi akla gelen ilk problemlerin yanında, füze sistemleri, yaşamsal devamlılık, koruma altına alınmış farklı türler bile dâhil edilebilmektedir (Demir, 2011: 108).

Kamu politikaları toplumsal refahı arttırmak adına hedefler doğrultusunda, ekonomik veya toplumsal sorunlara çözümler geliştirmek adına ortaya konulan eylemlerdir. Farklı konuları içine alan bu kavram tarihin her sahnesinde ve özellikle son yılların en önemli sorunu olan göç meselesi konusunda da birbiriyle ilintilidir. Bundan sonraki bölümlerde öncelikle göç kavramı üzerinde durulacak sonra da Türkiye’de uluslararası bazda göç politikaları alanındaki çalışmalar açıklanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM: GÖÇ OLGUSU

Göç, geçmişten günümüze kadar ülkeleri etkileyen önemli bir olgudur. Göç olgusu tanımlanması, nedenleri ve türleri başta olmak üzere ayrıntılı olarak incelenmesi çalışmamız açısından önem taşımaktadır.

2.1.Göç Kavramı

Göç, geçmişten günümüze insanlık tarihi üzerinde etkili olan en önemli olguların başında gelmektedir. Göç kavramına ilişkin çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Erder'in tanımıyla en genel anlamda göçü şu şekilde tanımlayabiliriz; anlamlı bir uzaklık ve etki yaratacak şekilde kısa bir zaman dilimi içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmelerdir (Erder, 1986: 9). Karpat'a göre göç, asıl mevkiinden varmak istenilen yere hareket etmektir (Karpat, 2003: 3). Bir diğer tanıma göre göç, ekonomik, kültürel, siyasi boyutlarıyla coğrafi olarak mekân değiştirme ile toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Özer, 2004: 11). İnsanlık tarihi ile beraber kimi zaman zorunlu etmenler (savaş, sürgün, kıtlık), kimi zaman ise daha iyi bir yaşama kavuşmak gibi gönüllü olarak bazen kısa bazen de uzun süreli ülke içi veya uluslararası göçler var olmuştur.

Göç kişilerin daha iyi bir yaşam standardı için ekonomik refaha kavuşabilmek umudu ile veya bir devlet politikası olarak veyahut doğal afet siyasi çalkantılar ve savaş gibi zorunlu sebeplerle ama hangi sebep olursa olsun daha iyi bir yaşam elde etmek amacıyla yapılan coğrafi bir değişikliktir. Günümüzde göçün büyük bir sorun haline gelmesinin pek çok nedeni olduğu söylenebilir. Ekonomik eşitsizlik, devletlerin vatandaşlarının can güvenliğini sağlayamaması, siyasi çıkarlar ve şiddet eylemleri en önemlileri olarak sıralanabilir. Bu tür sorunlarla karşı karşıya kalan insanlar, daha iyi bir gelecek ve yaşam beklentisiyle ya da en azından hayatını idame ettirebilmek amacıyla göç edebilmektedirler (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249).

Göç nedenleri, amaçları ve yöntemleri ile farklı olarak tanımlanabilirken bir taraftan da göçün sosyoloji, psikoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler vb. bazı bilimsel disiplinler ile göçü farklı şekilde ele alıp değerlendirmek mümkün olmaktadır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249). Zorunlu göç; afetler, savaş, sürgün, kıtlık gibi etmenler ile insanların buldukları yerden başka yerlere göç etmeleridir. Gönüllü göç; insanların kendi istekleri dahilinde daha iyi bir yaşam sürme ümidiyle başka bir yere göç etmesi olarak tanımlanabilir. Göç hareketini gerçekleştiren kişiye ise göçmen veya farklı hukuksal

tanımları dahilinde mülteci/sığınmacı denilmektedir. Bireylerin yaşadıkları ülkelerde olan savaş veya benzeri zorunlu etmenler sebebiyle başka ülkelere sığınma amacıyla göç etmelerinin yanında, ülke içinde bölgesel veya şehirsal bazda ekonomik yetersizlikler, çalışma imkânlarının azlığı sebebiyle çalışmak amacıyla göç eylemini gerçekleştirmektedirler. Bireyler bu göçlerini bazen yasal yollar ile yaparken bazen de hedefe varmak için kullandıkları yöntem yasadışı olmaktadır.

İnsanlık boyunca gerçekleşmiş göçler devlet gibi otoritenin dayattığı sürgünler, iskânlar ve savaşlar nedeniyle olabilirken, buldukları bölgede adaletsiz şekilde dağıtılmış olan ekonomik fırsatlar nedeniyle gerçekleşebilir. Tüm bunların yanında insan eli dışında çevresel olayların da göçe itici bir etmen olduğu kabul edilebilir (Kaygalak, 2009: 9). Göç meselesi belli coğrafya veya ülkelere özgü bir olgu değildir. Göç nedenleri itibari ile de her yerde gerçekleşebilir yani tüm dünya ülkeleri için geçerli olan nedenleri vardır (Koçak ve Terzi, 2012: 165).

2.2. Tarihsel Süreçte Göç

Göçün ortaya çıkışını net bir tarihe dayandırmak mümkün değildir. İnsanlık tarihi ile bağdaştırabileceğimiz bu kavram çeşitli dönemlerde farklı sebepler ile tezahür etmiştir. Yerleşik yaşam öncesi göçebe toplumlar zamanında, ekolojik sebepler ile belli nüfus hareketlenmeleri meydana gelmiş olup yer değiştiren bu insanlar iklim, bitki örtüsü, verimlilik nedenleri ile elverişli yaşam koşullarının hakim olduğu yerleri tercih edip boş alanlara veya bölgede mevcut insanları sürgün edip bölgeyi işgal etmek suretiyle yerleşim alanı kurmuşlardır. Daha verimli arazi arayışı dünyanın birçok yerine yayılmış olup çeşitli göç hareketleri başlamıştır. Sömürgeci devletler yeni yerlere göç etmiş orada bulunan insanları köleleştirmiş veya göçe zorlanmıştır (Peköz, 2002: 12-13).

Kavimler göçünden sonra kitlesel olarak ilk göç hareketi Amerikan kıtasının keşfinden sonra gerçekleşmiştir. Amerika kıtasının keşfinden sonra Avrupa'da gönüllü olarak Afrika'dan ise köle yolu ile Amerika'nın bugünkü haline gelmesine neden olan göçler gerçekleşmiştir. Mutluer'e göre Avrupa ülkelerinden ABD ye olan göçler ekonomik sıkıntıları gidermek amacıyla yapılmışken, Afrika'dan olan göçler ise köle ticareti adında yeni bir göç türü ortaya çıkarmıştır (2003: 30).

İmparatorlukların sömürgeci yaklaşımları ile gönderilen insanlarla beraber nüfus hareketliliği devam ederken bir yandan ulus devletler ile azınlıkların toplu halde göç

ettirilmesi veya göç etmeleri ile göç olgusu devam etmiştir. 1950'ler ile beraber özellikle Avrupa'da İkinci Dünya Savaşından sonra yenilenen sanayileşme süreci ile birlikte işgücü ihtiyacının doğması sebebiyle işçi göçleri uzun bir süre devam etmiş, göçler 1973 krizinden sonra da azalsa da önemini kaybetmemiştir (Durugönül, 2002: 96). Ülkelerarası göçler yeni kıtaların keşfi gibi sebeplerle yüzyıllar boyunca devam etmiş ancak farklı bir boyut kazanması sanayileşmenin hız kazanması ile başlamıştır. Gelişmiş ve kaynakları elinde bulunduran ülkeler gelişmemiş ve ekonomik bunalımı olan ülkelere göç almıştır. Gelişmiş ülkelerin işgücü ihtiyacı işgücü göçü kavramını ortaya çıkarmıştır.

Avrupa'da iş piyasası bakımından zengin olan ülkelere çeşitli ülkelere göçler devam etmiştir. AB kıtası 1990'lardan sonra ise Balkanlar, Asya, Ortadoğu ve Afrika da var olan savaş ile beraber göç dalgasında farklı bir boyut söz konusu olmuştur (Karaçay, 2005). Sonuç olarak 19 yüzyıl ortalarından 1. Dünya Savaşı'na kadar insanlar yeni yerler, belki daha verimli ve elverişli yerler bulmak amacıyla deniz aşırı bir göç yolunda giderken, 1. ve 2. Dünya Savaşları arasında ve sonrasında sömürgeci ülkelere göçün olduğu sanayileşme ile beraber de gelişmiş ülkelere göç devam ettiği söylenebilir. Ortadoğu ülkelerinde meydana gelen siyasi olaylar, darbeler ve savaşlar her yıl on binlerce insanın ülkelerini terk etmesine neden olmaktadır. Son olarak 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç karışıklıkların ardından yoğun bir göç hareketi başta komşu ülke olarak Türkiye ve birçok dünya ülkelerini etkilemiştir (Reçber ve Ayhan, 2013: 324).

2.3. Göç Türleri

Farklı nedenleri olduğu kadar farklı sonuçlara da sebep olan göç olgusu bir coğrafi yer değişikliğidir. Göç türlerini gidilecek yere bağlı olarak iç ve dış göç, isteğe bağlı olup olmamasına göre zorunlu ve gönüllü göç, kalınacak süreye bağlı olarak kalıcı ve geçici göç ve son olarak diğer çeşitli göç türleri olarak bir sınıflandırmaya gitmek faydalı olacaktır.

2.3.1. Gidilen Yere Bağlı Olarak Göç

Bireyler göç hareketlerinde gidilecek yere bağlı olarak iki şekilde sınıflandırabiliriz. Bunlar; iç göçler ve dış göçlerdir.

2.3.1.1. İç Göç.

İç göç, en geniş tanımıyla ülke sınırları içerisinde bir bölgeden bir diğerine gerçekleşen nüfus hareketliliğidir (Sağlam, 2006: 34). Daha ayrıntılı tanımını ise şöyle yapabiliriz; bir

ülke içerisinde bir bölgeden, kentten, köyden bir diğerine yerleşmek maksadıyla çeşitli nedenler ile daha çok büyük şehirlere yapılan nüfus hareketliliğine iç göç denilmektedir (Akan ve Arslan, 2008: 16). Bir ülke sınırları içerisinde bireylerin veya kitlelerin bir yıldan az olmamak kaydıyla bulunduğu bölgeyi değiştirmesi olarak da tanımlanabilir (Köse, 2010: 77). İç göç ülke içinde meydana gelen konum değiştirme olayıdır. Ülkelerin nüfusunda bu göç çeşidiyle azalma meydana gelmemektedir. Bir bölgeden başka bir bölgeye, bir şehirden başka bir şehre, bazen de köy veya ilçeden ile yapılan göçlerdir.

Ülkemizde ve dünyada en sık rastlanan göç türüdür. Kırdan kente göç iç göç içerisinde en çok yer tutan göç şeklidir. Kırsal bölgenin sağlık, eğitim, ekonomik sorunları vb. gibi itici etmenler kırsaldan kente göç etmesine sebep olmaktadır. Kentin ise iş imkânlarının fazla olması, eğitim ve sağlık imkânlarının daha iyi olması gibi çekici etmenleri köylerden kentlere hareketlenmelerin sıkça görülmesine neden olmaktadır. Göç edilen yerde (yani çoğunlukla göç alan kentte) birçok olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Şehrin mimarisini, ekonomik durumunu ve kentsel hizmet kalitesini düşürmektedir. Göç alan yerlerin fazla nüfuslanması, refah seviyesinin düşmesine, sağlıksız yerleşimlerin meydana gelmesine sebebiyet vermektedir (Sağlam, 2006: 34-35).

Ekonomik sebepler, savaşlar Türkiye’de nüfus mübadeleleri, uygulanan iskan politikaları ile Türkiye her zaman göç unsurunun önemli bir muhatabı olmuştur. Bölgesel kalkınmışlık düzeyi dolayısıyla Doğu, Güneydoğu bölgeleri başta olmak üzere az gelişmiş bölgeleri iş imkânları, ekonomik temelli sebepler ile batı bölgelerine göç vermiştir. Türkiye’de özellikle sanayileşmenin meydana getirdiği değişikliklerin hâkim olduğu 1950’li yıllarda toplumsal değişim ile göçler meydana gelmiştir. Ülkemizde artan terör olayları da son yıllarda bölgesel olarak meydana gelen göç hareketlerine sebep olmaktadır. Ekonomik sebepler, kan davaları, doğal afetler, eğitim ve sağlık imkânları, terör olayları gibi sebepler ülkemizde iç göçlere sebep olmaktadır. Kitlesele veya bireysel olarak, geçici yada tamamen yerleşmek amacıyla isteğe bağlı veya zorunlu halde köy, kent veya bir bölgeden diğerine göçleri meydana getirmektedir.

2.3.1.2. Dış Göçler

Dış göçler ya da bir diğer ifade ile uluslararası göçler bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan hareketler olarak tanımlanmaktadır. İç göçlerde ülke nüfusunda değişiklik meydana gelmezken dış göçlerde ülkenin nüfusunda bir artış veya azalış meydana gelmektedir (Özyakışır, 2013: 9). Teknolojinin gelişmesi ile beraber haberleşmenin de arttığı günümüz

dünyasında daha iyi koşullarda yaşamak umuduyla veya doğal afetler, savaşlar, terör gibi zorunlu sebeplerle ülkeler arasında göçler meydana gelmektedir (Şahin, 2010: 57). Gençler (2004: 174)' göre, dış/uluslararası göç olgusu altı kategoride toplanmaktadır. Bunlar;

1. Sürekli yerleşenler,
2. Süreli sözleşmeli çalışanlar,
3. Süreli çalışan profesyoneller,
4. Gizli veya yasal olmayan çalışanlar,
5. Sığınmacılar,
6. Mülteciler (1951 Cenevre Antlaşmasına göre güvence altına alınanlar).

Sanayileşme ile birlikte özellikle Avrupa'ya Türk işçileri dahil olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinden göçler meydana gelmiştir. Başta Almanya olmak üzere 1960'lı yıllarda Batı Avrupa ülkelerinde uluslararası göçler meydana gelmiştir. 1970'li yılların durgunluğu ile birlikte işçi göçü ile alakalı yapılan anlaşmalar feshedilse de göçler devam etmiş, aile birleşmeleri ile birlikte 1990'lı yıllarda da uluslararası göçler varlığını korumuştur (Kaya, 2011: 163). Uluslararası göçün konusunu teşkil eden göçte terk edilen ülke ve yerleştikleri veya yerleşmeyi amaçladıkları ülke olmak üzere en az iki ülke vardır. Bir kişinin vatanını terk etmesi halinde terk edilen ülke için dışa göç söz konusu olurken, yerleşmek amacıyla gittiği ülkede ise içe göç olmaktadır. Türk hukukunda dışa göç yasal olarak düzenlenmemiştir yani kişi yerleşmek amacıyla da gitmiş olsa da turist olarak giden birey ile aynı konuma sahip olmaktadır. İçe göç ile alakalı ise yasal düzenlemeler bulunmaktadır (Yılmaz, 2007: 246- 247). İçe göç ile alakalı yasal düzenleme 5543 sayılı iskân kanunudur.

Uluslararası göç için göç alan ülke ve göç veren ülke ile alakalı faktörler etkiliyken bazen de varılmak istenen ülkeye giderken kalınan başka ülke ve ülkeler de var olmaktadır. Bireyin terk ettiği ülkeye kaynak ülke, varmayı hedeflediği yerleşmek amacıyla gittiği ülke Hedef ülke, kaynak ülkeden Hedef ülkeye giderken güzergâhta isteğe bağlı ya da zorunlu olarak aldığı bir ülke varsa buraya da transit ülke olarak tanımlanmaktadır. Göç edecek bir bireyin gitmeye hedeflediği ülke bazen rastgele seçilebilirken, bazen de çeşitli sebepler bu seçimde etkili olmaktadır. Hedef ülke önceden de gidilmiş ülkeler olabilirken, aile fertlerinin bulunduğu ülkelerde olabilmektedir. Gidilecek ülkede kendi kültürel sınıfından fazla kişinin olması veya coğrafi olarak ülkenin yakınlığı da etkili olmaktadır (Stalker, 2006: 5). Uluslararası göç için söylenebilecek en genel görüş bireylerin daha iyi yaşam koşullarında yaşamak, daha yüksek gelir seviyesine ulaşmak amacıyla az gelişmiş ve gelişmemiş

ülkelerden refah seviyesi yüksek gelişmiş ülkelere göç edildiği yönündedir (İçduygu, 2009: 2).

İnsanları doğup büyüdüleri yerlerden başka kültürlere, ülkelere iten veya çeken unsurlar vardır. Kişiler buldukları coğrafyanın olumsuz iklim koşullarından kaynaklanan kıtlık, kuraklık, doğal afet gibi sebeplerden kaçabilmektedir. En yaygın şekilde bireyler daha iyi koşullarda yaşama isteğinden kaynaklanan ekonomik temelli sebeplerden de göç etmektedir. Savaş, terör, siyasal rejim farklılıkları sebebiyle siyasal baskı isteklerinden dolayı da mekânsal değişiklikler gerçekleşmektedir. Tüm bunların yanında birileri daha iyi eğitim amacıyla ya da iyi eğitim görmüş kişilerin daha iyi bir statüde çalışmak amacıyla da göçü söz konusu olmaktadır. Tüm bunların haricinde emekli olmuş kişilerin daha sıcak alanları göç ettikleri durumlar da mevcuttur (Aksoy, 2012: 295). Günümüzde hakim olan ekonomik düzenin de etkisiyle ülkeler arasında mevcut olan gelir farklılıkları daha da artmaktadır. Artan gelir farklılıkları az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru sosyo-ekonomik eksenli uluslararası göçün yaşanmasına neden olmaktadır.

2.3.2. İradenin Kullanımına Bağlı Olarak Gerçekleşen Göç

Bireylerin göç hareketinin isteklerine bağlı olup olmaması bakımından sınıflandırmak mümkündür. Bu bakımdan iradenin kullanımına bağlı olarak gerçekleşen göçü zorunlu ve gönüllü göç şeklinde tasnif etmek gerekmektedir.

2.3.2.1. Zorunlu Göç

İnsanların bir yerden diğerine geçerken coğrafi, ekonomik, psikolojik veya siyasi her ne sebeple olursa olsun gerçekleşen istekleri dışında yani zorunlu yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır (Can, 2011: 18). Kendi vatanlarından şiddet veya başka sebeplerden ötürü gönüllü olmayan şekilde başka bir alana gerçekleşen nüfus hareketliliğidir. Sonu bilinmeyen bir yolculuğa çıkararak zorunlu göç diğer göç türlerine nazaran daha fazla ilgi çekmesinin nedeni zorunlu göçe sebep olan etkenlerdir (Deniz, 2009: 15-16). Belirli bir insan grubunun zorla yer değiştirilmesine ilişkin bilinen en iyi örnek İbranilerin Babil'iler tarafından sürgün edilmeleridir. Bu örnek göç ve sorumluluk arasındaki bağı göstermektedir. Zorunlu göçlerin genel olarak insan kaynaklı ve doğal kaynaklı olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz. İnsan kaynaklı olarak kastedilen aslında otorite etkileri sebebiyle gerçekleşen göç ettirmelerdir. Tarafı olmadıkları savaşların nesnesi haline gelen insanlar göç ettirilmesi ya da göç etmek zorunda kalmaktadır (Keser, 2011: 52).

Savaş tehlikesi, terör muhalefeti, siyasal baskılar, sosyolojik etmenler sebebiyle insanların göç etmesi, zorunlu göçlerin en önemli nedenlerinin başında gelmektedir (Yalçın, 2004: 17). Zorunlu göçler için en etken sebeplerin başında doğal felaketler ve siyasal baskılar gelmektedir. Ülkelerin çıkar çatışmaları, iç savaşlar, doğal afetler, salgın hastalıklar, insan hakları ihlalleri bireyleri veya kitleleri yasal ya da yasadışı yollardan göçe mecbur etmektedir. İnsan ticareti, sığınmalar, insan kaçakçılığı, nüfus mübadeleleri bu kapsam içinde yer almaktadır.

Hükümetlerin çeşitli sebeplerle aldıkları kararları uygulamak amacıyla insanları göçe zorlamaktadırlar. Keban Barajı esnasında da insanların göçe zorlanmaları bu türe örnek gösterilebilir. Hükümetler bazen yukarıda bahsettiğimiz nedenler dolayısıyla kitlesel olarak göçe zorlarken bazen de bireysel olarak bireylerin otoritenin emir ve talimatları, yasal zorlamaları nedeniyle göç etmek zorunda kalmaktadır. Ancak bu göç türü ile sürgünler birbirinden ayrılmaktadır. Taş ve Özcan (2018: 40) şu şekilde ifade etmektedir; “Bu göç türü, diğer göç türlerine benzer görünmekle birlikte sürücü veya cebri göçten ayrı ve farklıdır. Sürgün niteliği ve/veya şiddet içeren zorlama söz konusu değildir. Genellikle kitle/grup çoğunluğunun iradesine uygun olarak, istisnai olarak da bu iradenin hilafına, dışa göçe izin verecek ve içe göçü kabul edecek iki ülkenin kendi etnik kökenlerinden olan ve kültür çevresinde yer alan kitleleri/grupları değiş-tokuş etmeleri veya sadece bir kitlenin/grubun diğer ülkeye göç etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Göç hareketinin 1922-1930 döneminde meydana geldiği Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi, her iki ülkedeki kitleler/gruplar bakımından “zorunlu göç” (compulsory migration) tür. O kadar ki, “din” unsuru ölçüt alındığı için Türk oldukları halde Hristiyan Karamanlılar (Karamanlides) de Türkiye’den göç etmek zorunda bırakılmıştır”.

2.3.2.2. Gönüllü Göç

İnsanların bir yerden başka bir yere kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeleri gönüllü göç olarak tanımlanmaktadır (Can, 2011: 19). Uluslararası göç ya da iç göç fark etmeksizin birey bazı dış faktörler sonucunda göç etmeye karar verme eyleminde bulunması isteğe bağlı göç olduğunu göstermektedir. Bunda göç alan yerin çekici faktörleri göç veren yerin itici faktörler rol oynamaktadır. Kişi gideceği yerin gelişmişlik düzeyini, refah seviyesini, sağlık ve eğitim imkânlarını kendi yaşadığı yere göre kıyaslayarak bu faktörlerin muhasebesini yapar ve göç etme kararı vermektedir (Gençler, 2002: 28-29). Küreselleşme ile beraber toplumların bilgisinin artması, teknolojik gelişmeler sayesinde dünya

vatandaşlarının herhangi bir yerde yaşanan gelişmelerden uzaklık önemli olmadan haberdar olması da göç üzerinde etkilidir (Güven, 1977: 14).

2.3.3. Kalınacak Süreye Göre Göçler

Kalınacak süreye bağlı olarak gerçekleşen göçler kalıcı ve geçici-mevsimlik göçler şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulabilmektedir.

2.3.2.1. Kalıcı Göçler

Genellikle yerleşmek amacıyla bir yerden başka bir yere veya bir ülkeden başka bir ülkeye yaşanan nüfus hareketleridir. Bazı durumlarda bireyler gidilen yere tamamen yerleşmek amacıyla gitmemekte bu kararları orda kalınan süreçte şekillenmektedir. Yani kişiler eğitim, iş imkânı ile bir yere göç etmekte ancak zaman geçtikçe kalıcı hale gelme isteği doğmaktadır. Buna bir öğrencinin eğitim amacıyla başka bir ülkeye gitmesi ancak eğitim sonunda çalışma hayatını da orada devam ettirmek istemesi ile yerleşmesi örnek gösterilebilir. Bilindiği gibi sanayileşme süreci ile beraber 1960'lı yıllarda Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine Türkler göç etmiştir. Belli birikim hacmine ulaştıkları takdirde dönme amaçlı gidilen bu göç, iş imkânları ve refah seviyesi gibi etkenlerle göçleri kalıcı hale gelmiştir.

2.3.2.2. Geçici Göçler-Mevsimlik Göç

İnsanların bazı dönemlerde tatil veya dinlenmek amacıyla ya da çalışmak amacıyla sadece bir süreliğine yer değiştirmesine mevsimsel göç hareketi denilmektedir. Göçlerin süreci niteliğini belirtmektedir. Ritmik göçler olarak sınıflandırılan mevsimsel göçler genelde kırsal ya da kentsel alanlara işgücü ağırlıklı olan göç hareketleridir (Sağlam, 2006: 34). Geçici göçler genel olarak süreli bir zaman dilimi içinde sınırlı bir iş dolayısıyla uluslararası iş imkânlarından kaynaklı da meydana gelebilmektedir. Geçici göç kavramını kapsayan yalnızca işgücü göçü değil, bunu da içine alan bir kavramdır. Yabancı ülkelerde görev alan ve bir süreliğine orada istihdam halinde olan diplomatik personeller, eğitim amacıyla giden öğrenciler ve hatta belirli bir proje bazında ülke ya da şehir değiştiren aktör, aktris ve sanatçılar örnek gösterilebilir (Mary ve Charles, 1981: 18).

2.3.4. Gidilen Kişi Sayısına Göre Göçler

Göçler bireysel, kitlesel veya grup olarak gerçekleşebilir. Göçe sebep olan etkenler arttıkça göçün kapsamında da bir artış söz konusu olmaktadır. Göçlere neden olan ekonomik, sosyal, siyasal

nedenlerin artması teknik gelişmelerle haberdarlık oranının artmasıyla beraber göç hareketleri yoğunlaşmış ülkeler çok fazla Göçe maruz kalmıştır. Ayrıca artık bireysel veya Grup büyüklüğünü aşarak kitlesel göçler meydana gelmiştir. İnsan kaçakçılığı ve insan ticareti gücün endüstri haline getirerek kitlesel göç hareketine sebep olmuştur. Ülkeler arasında bir anlaşmanın varlığına rağmen maruz kaldıkları baskı veya ayrımdan dolayı etnik kökeni ortak ya da aynı dini paylaşan insanların grup ya da gruplar halinde buldukları yeri terk etmeleri grup göçü adı verilmektedir. Bulgaristan ve Türkiye arasındaki soydaş göçü bu kapsamdadır (Taş ve Özcan, 2018: 40). Bazı durumlarda gönüllü olarak göç eden bireyler gittikleri bölgenin yaşamını beğenmiş ve hâlihazırda göç etme isteği olan insanlara anlatılmış böylelikle kitlesel göçler başlamıştır.

2.3.5. Diğer Göç Türleri

Yukarıda bahsedilen göç türlerinin dışında da bazı göç türleri bulunmaktadır. Bunları; beyin göçleri, emekli göçleri ve mübadele göçleri şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

2.3.5.1. Beyin Göçü

İyi eğitim almış ve yetenekli bireylerin az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelere göç etmesi durumuna beyin göçü denilmektedir. Hali hazırda az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelere az olarak yetişen bu yetenekli beyinlerin beyin göçü nedeniyle kaybedilmesi gelişmekte olan ülke için olumsuz etkiler yaratmaktadır. Beyin göçünün birçok sebebi bulunmaktadır. Gelişmiş ülkede olan iyi iş imkânları, yüksek ücretler ve yükselme şansı bunlardan bazılarıdır (Kaya, 2003: 1). Gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelere iyi eğitim almış alanında uzman nitelikli bireylerin yetersiz çalışma koşulları, düşük ücretler sebebiyle daha iyi bir statüde daha iyi iş olanaklarının yanında yüksek ücretlerle çalışma isteği gelişmiş ülkelere göç etmesi beyin göçü olarak tanımlanmaktadır. Zor koşullarda uzun yıllar içinde yetişmiş bu bireylerin olan olanaksızlıklardan ötürü kaybedilmesi olarak da söylenebilir (Çavuşoğlu, 1995: 23).

Bireyleri beyin göçüne iten etkenleri Gürok şu şekilde sıralanmaktadır; işsizlik, eğitime uygun iş imkânlarının yokluğu, çalışma olanakları uygun olmaması, gidilecek yerde kariyer bazında yükselmenin mümkün olması, daha iyi eğitim alabilmek imkânı, siyasal faktörler, araştırmaları genişletmenin önündeki yetersizliklerdir (Gürok, 2008: 121). Az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere yapılan göçler terk edilen ülke adına eksi bir değer yaratırken bazen de gelişmiş bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye göç mümkün olmaktadır. Bu durumlarda ülke için herhangi bir kayıp söz konusu olmamaktadır. Aynı şekilde beyin göçü ülke içinde

de gerçekleşmektedir ve bu durumun ülkenin gelişmişlik düzeyinde bir etkisi olmamaktadır. (Kaya, 2003: 1).

2.3.5.2. Emekli Göçü

Emekli göçleri, iş yaşamları son bulan bireylerin ülke içinde daha dingin huzurlu olarak gördükleri kıyı bölgelerine veya yine aynı sebepler ile başka ülkelere yaşamlarının kalan zamanını geçirmek amacıyla göç etmektedirler.

2.3.5.3. Mübadele Göçleri

Mübadele kelime anlamı olarak değiş tokuş anlamına gelmektedir. Belli bir anlaşma sonucunda ülkelerin karşılıklı bir şekilde nüfus değiştirmesine mübadele göçü denilmektedir. Kurtuluş Savaşı'nın akabinde Lozan Barış Anlaşması ile birlikte Yunanistan ve Türkiye arasında yapılan nüfus değiştirme buna örnek gösterilebilir (Terzi ve Koçak, 2012: 170-171). Zorunlu göç olarak adlandırılan mübadele göçleri her zaman ortaya çıkabilecek bir göç türü değildir. Savaşlardan sonra anlaşmalar bazında ülkeler arasında nüfus değişim söz konusu olmakta, insanlar doğup büyüdükleri, alıştıkları ortamlardan göçe mecbur olmakta ve çoğu zaman mağduriyetler yaşanmaktadır (Terzi ve Koçak, 2012: 170-171).

2.4. Göç Nedenleri

Yüzyıllar boyunca insanlar buldukları alanlardan başka alanlara göç etmişlerdir. Göçün sebepleri konusunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Böyle olmakla birlikte yine de üzerinde uzlaşılan bazı nedenlerin bulunduğu söylenebilir. Bunlar; ekonomik, güvenlik, sosyo-kültürel sebeplerdir. Göç olgusunun tam olarak açıklanabilmesi adına göçe ilişkin bu sebeplerin ayrıntılı olarak açıklanmasında yarar bulunmaktadır.

2.4.1. Ekonomik Nedenler

İnsanların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için ekonomik anlamda bir özgürlüğe sahip olması yani belli ve düzenli bir gelire sahip olması gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, kırsal kesimdeki iş imkânları kentlere göre daha sınırlıdır. Ekonomik gelişme, kişi başına düşen milli gelir arttıkça kentlerdeki mal ve hizmetlere talep artmakta kentin çekici gücü etkin hale gelmektedir (Kaya, 2007: 85-86). Tarım işçilerine olan ihtiyacın azalmasına neden sanayileşme ve tarımda makineleşme ile beraber iş olanaklarının fazla olduğu fazla olduğu kente çekerken, aileler daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için

daha büyük kentlere yada gelişmiş ülkelere göç etmektedirler (Sağlam, 2006: 35). İnsan ve hayvan gücü yerine makine gücünün alması ile beraber çiftçiler işsiz hale gelmiş ve göçe mecbur kalmışlardır (Zaim, 2006: 182). Yalnızca tarımsal alanda meydana gelen değil genel itibari ile işsiz kalan bir birey göç etme eğilindedir. İşsiz olan birey iş imkânı bulabilmek adına bölgesini veya ülkesini değiştirmektedir. Bu açıdan işsizlik göçün ekonomik sebebidir (Taşçı, 2009: 186).

Daha fazla gelir isteği ve yaşam standardını yükseltme iste bireyleri gelişmiş ülkelere itmektedir. Göç etme kararının hangi koşullar altında verilmiş olması güçlü yönlendirici politikalar ortaya koymak adına önem teşkil etmektedir (Çobanoğlu, 1996: 667). Kişilerin temel amacı fiziki ihtiyaçlarını karşılamak olup, belli bir gelir elde ederek buna ulaşmaktadırlar. Bir işte çalışmak ve geçimini sağlamak durumundadırlar. Buldukları bölgede iş sahibi olamıyorlarsa doğal olarak kendi fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayan yerlere yönelirler. Böyle durumlarda insanlar iş bulabilecekleri geçimlerini sağlayabilecekleri yerlere göç ederler (Alkış, 2001: 531).

Ekonomik bağlamda bir diğer göç nedeni gelir dağılımındaki eşitsizliklerdir. Gelir dağılımında bozukluklar Dolayısıyla açlık, yoksulluk meydana gelirken bireylerin kademeli olarak sürekli bulunduğu yerden göç etmesine neden olmaktadır (Zaim, 2006: 328). Diğer alanlardaki faydaları iş ve gelir imkânlardan yararlanmak için göçe başvurur (Tekeli, 1998: 12). Daha iyi ekonomik yapılar çoğunlukla bireylerin veya grupların göç etmesine motivasyon kaynağı olurken, işsizlik, düşük gelir, eğitilmiş bireyler için iş sahalarının yetersizliği, kariyer ve yükselme olanağının olmaması sebebiyle göçe yönlendiren nedenler olmuşlardır (Andres, 2011: 7).

Sanayileşme ve ekonomik gelişmişlik de beraber bölgeler arası gelişmişlik farkları ortaya çıkmaktadır. İşgücü talebi ile beraber kır toplumu çözülmeye başlamış, göçün en önemli nedenlerden olan sanayileşme ile insanlar fırsat sayılarını arttırmak mesleki ve sosyal hareketliliği arttırmak amacıyla göç etmektedirler (Tekeli, 2008: 18). Ekonomik nedenler göçü sebep olan olgular arasında önem derecesi büyük olanlardandır. Gelişmiş yerlere göç etme konusunda karar vermede bireylerin üzerinde maddi kazanımlar, daha iyi iş ve yaşam olanaklarının etkili olduğu söylenebilir. Ancak sadece ekonomik temellendirme söz konusu değildir. Bireyler üzerinde tek etkili faktör iş ve maddi kazanımlar değildir. Gidilen bölgede refahın fazla olması alınan eğitimin kaliteli olması ve daha kalifiye bireyler haline gelme isteği göçe neden olmakta, buldukları bölgelerde olan yaşam tarzlarından tatmin olmayan

bireyler kentlere veya gelişmiş ülkelere gitmektedirler (Yenigül, 2005: 276). Kapitalizm göç için 20 yüzyıl önemli faktörler arasındadır. 1. Dünya Savaşı akabinde savaş tarafı ülkeler ekonomik açıdan sıkıntılı süreci toplumsal yapıya yansımış ve böylece kapitalist ülkelerin işgücü talebi sonucunda göçler gerçekleşmiştir (Tokgöz, 2006: 24).

Daha çok uluslararası göçü hareketlendiren etken uluslararası ticaret ve sermaye hareketliliği olmuştur. 1. Dünya Savaşı'na kadar olan bir dönem için ekonomistler uluslararası ticaretin canlandığı dönem olarak bahsederken, ulaşım koşulları ve iletişim olanakları artık daha ucuzken haberleşmenin hızlanması ile beraber göçte artış göstermiştir (Andres, 2011: 4). Gelir dağılımının adaletsizliğinin beraberinde getirdiği açlık, yoksulluk insanları kitleler halinde göçe sevk etmektedir (Mutluer, 2013: 13). Nüfus artışı sonrası nüfusun bulunduğu bölgeye sığmaması kişi başı milli gelir bu artış bazında düşmesi buna bağlı amaç ve beklentiler doğrultusunda göç etme durumu ile karşı karşıya kalmaktadır (Akgür, 1997: 41).

2.4.2. Güvenlik Kaynaklı Nedenler

Savaşlardan kaynaklanan veya terör ile kendini gösteren siyasi gelişmeler sonucu oluşan göçlerdir. Savaşlar, fetihler, ulus devletlerinin ortaya çıkışı, devletlerin yeniden yapılanması göçü zorunlu veya gönüllü fark etmeksizin ortaya çıkarmıştır. Emperyalist ve sömürgeci devletlerde bu göçe neden olan etkenler arasında gösterilebilir (Castells ve Miler, 2010: 74).

Savaşlar yıllardan beri ülkeler adına göçlere neden olan etmenler arasında gösterilmektedir. Savaşlar akabinde dünya finansında yetersiz kalmış ve kent- köylerde olumsuz koşullar sonrasında birey göç etme kararı vermektedirler. 93 Harbi akabinde Kafkasya'dan ve Balkanlar'ın kaybindan sonra Anadolu'ya, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra sınırların değişmesi, Avrupa'da Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra iç savaş sonucu milyonlarca kişinin göçü bu alanda yapılan göçlere örnek teşkil etmektedir (Mutluer, 2003: 13-14). Savaşların bir diğer etkisi ise sivillere uygulanan işkencelerdir. Herhangi bir askeri taraf olmayan siviller savaşları esnasında, çeşitli işkencelere, istismarlara, katliamlara maruz kalmakta ve bunun sonucunda göçe mecbur kalmaktadır (Ağanoğlu, 2001: 62-84).

Savaşlar dışında siyasi-askeri etmen olarak değerlendirilebilecek bir başka olgu ise terör olaylarıdır. İnsanlar fizyolojik ihtiyaçlarını öncelikli olarak karşılamak isterken bunları güven içerisinde yapmak isterler. Terör olayları tamamen bir güvenlik meselesidir. Bireyler ve toplumlar buldukları bölgelerde terör sebebiyle ailevi veya bireysel anlamda güvende

hissetmiyorlarsa göç etme ihtiyacı duyarlar (Akgür, 1997: 67). Bu göç bazen bireysel veya grup halinde istekleri doğrultusunda meydana gelirken, bazen de devlet eliyle göçe mecbur edilmek şeklinde meydana gelmektedir. Türkiye'de 1980'ler sonrasında özellikle Doğu bölgelerinde terör saldırıları ve güvensizliği sebebiyle iç göç meydana gelmiştir (Gündüz ve Yetim, 1997: 109). Ülkenin siyasal rejim ile bireylerin radikal tutumları arasında gerçekleşen çatışmalar kişi için güvenlik kaygısı yaratmaktadır (Taşçı, 2009: 188). İran'daki rejim değişikliği, Sovyetlerdeki yeniden yapılandırma SSCB'nin çöküşü akabinde Avrupa'ya göç söz konusu olmuştur. Gelişmekte olan ve gelişmemiş yerlerden gelişmiş ülkelere anlaşmalar yoluyla göç buna örnek gösterilebilir. Teşvik edici ve düzenleyici politikalar geliştirmek bireylerin bu alanlarda işgücü oluşturabilmek için göç etmesi olarak da ortaya çıkmaktadır (Tekeli ve Erder, 1978: 26). Türkiye Yunanistan ve Türkiye Bulgaristan arasında yapılan nüfus mübadeleleri böyle anlaşmalar sonucunda yapılmıştır (Mutluer, 2003: 15).

2.4.3. Sosyo-Kültürel Nedenler

Sosyo-kültürel boyutu ortaya çıkan bütün boyutları ilk olarak söylenecek neden nüfus artışı olabilir. Nüfus artışı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde göçe neden olan sosyal sebeplerin başında gelmektedir (Akgür, 1997: 41). Nüfus artışı, gelirin azalması bireysel ve ailevi olarak da daha iyi imkân ve beklentiler içerisinde yaşama arzusu, gelecek neslin daha iyi koşullarda büyümesi adına bireylerin veya grupların göç etmesi söz konusu olmaktadır (Kocaman ve Beyazıt, 1993: 2).

Göçe sebebiyet veren sosyo-kültürel bir diğer neden ise eğitimidir. Bazı bölgelerin diğerlerine kıyasla daha iyi eğitim olanaklarına sahip olması göçe neden olmaktadır. Daha iyi koşullarda eğitim almak isteyen bireyler bazen bir köyden bir kente, bazen bir kentten daha gelişmiş bir kente hatta farklı bir ülkeye göç etmektedirler. Beyin göçü olarak tanımlanan bu göçler belli bir süreliğine yapılmasının yanı sıra, iş yaşamını ve geri kalan yaşamını burada devam ettirmek amacıyla kalıcı hale de getirmektedir. Eğitim baz alındığında bir diğer etken okullaşma oranıdır. Okullaşmanın kırsal alanlarda yetersiz olması uzak mesafeler kat etmek zorunda kalan çocukların aileleri için itici bir etkidir.

Aile içi çatışmalar, kan davaları, kız kaçırmalar ve benzeri huzursuzluğa neden olan olaylar göçlere neden olmakta, azalsa da devam eden özellikle doğu bölgelerinde hala uygulanan başlık parası sebebiyle göçler, kaçmalar meydana gelmektedir (Akgür, 1997: 65). Aile birleşmeleri göçe neden olan bir başka etmendir. Burada kastedilen evlenmeler den

kaynaklanan göç hareketleridir. Bireyler önce kendileri göç eder sonra ailelerini yanına alma isteği oluşur veya gittiği bölgelerde sonradan aile kurması şeklinde oluşmaktadır (Gezgin, 1994: 19). Ailevi nedenlerle yapılan göçler, aile birleşmeleri göçü meydana getirmektedir. Avrupa'da çalışan bireylerin evlenmeleri veya eşini ve ailesini buldukları yere çağırması göçe neden olmaktadır (Mutluer, 2003: 16).

Dini sebepler ile göçler de rastlanmaktadır. Müslümanların farklı nedenler dolayısıyla “hicret” olarak adlandırılan göç yapısı, farklı dinlere mensup grupların buldukları bölgelerde din değiştirmeye zorlanmaları, bu zorlanmalardan kurtulmak amacıyla göçe mecbur kalmaktadırlar (Ağanoğlu, 2001: 84-89). Depremler, seller, volkanik patlamalar, çölleşme, kuraklık, toprak verimsizliği, heyelan, tsunamiler doğal olaylar olarak geçerler ve doğal ve çevresel göçe kaynaklık ederler.

2.5.Göç Kuramları

Göç kuramları göç olgusunun özelliklerini, nedenlerini, aşamalarını, olumlu ve olumsuz etkilerini anlamak ve açıklamak amacıyla ortaya konulmuştur. Göç olayını doğrudan ilgilendiren ve açıklayan kuramlarla beraber göçü dolaylı olarak etkileyen süreçleri açıklayan kuramlar yer almaktadır (Çakır, 2011: 130). Göç kuramları Türkiye’de yaşanmış ve yaşanması muhtemel olan göçlerin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

2.5.1. Ravensteinin Göç Kanunları

Ravenstein’in yaptığı bu çalışma ile William Farr’ın göç ile alakalı yaptığı çalışmaları yanlışılamayı amaçlamıştır. Farr “göçün hiçbir kesin kanuna bağlı olmaksızın yürüdüğü” fikrini savunurken Ravenstein ise göçün genel geçer kanunlarını bulmayı amaçlamıştır. Ravenstein 1871 ve 1881 yılındaki İngiliz nüfus sayımı istatistiklerinin verilerine dayanarak yedi adet göç kanunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışma daha sonra yazılacak olan göç olgusu kuram ve modellerine öncülük etmesi açısından da önem arz etmektedir (Yalçın, 2004: 15-20). Çalışma derinlik ve güçlü bir analizden uzak görünse de dönemi için ve sonra yapılacak çalışmalara bakıldığında öncüdür. Endüstrileşme ve kentleşme olguları üzerine inşa edilmiş bu çalışma, 19. yy gelişmelerini temel dinamikleri olarak almıştır. Sanayileşme ile birlikte bireyler daha iyi yaşam koşulları elde etmek amacıyla gelişmiş yerlere göç etmeye başlamışlardır. (Avrupa ve ABD). Tam bu dönemde Ravenstein çalışmasını ortaya koymuştur (Çağlayan, 2006: 68-69). Ravenstein’in Göç Kanunları (The Laws of Migration)

7 Kanun etrafında toplanmıştır. Bunlar; göç ve mesafe, göç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, göç zincirleri, doğrudan göç, kır-kent yerleşimleri farkı, kadın-erkek farkıdır.

2.5.1.1. Göç ve Mesafe

Göçmenlerin çoğunluğu daha yakın mesafede olan yerlere göç etme eğilimindedirler. Yakın mesafeye gerçekleştirilen göç gidilen yerde göç dalgaları yaratır. Oluşan bu dalgalar daha çok göçmeni içine alabilecek olan sanayi ve ticaret merkezlerine doğru seyreder. Ravenstein'a göre göç edilen yerde olan iş imkânı oranının, yerli nüfusa oranını göçün boyutunu etkilediğini ifade etmektedir (Çağlayan, 2006: 68-70).

2.5.1.2. Göç ve Basamakları

Sanayileşme ve ticaretin gelişimi ile beraber kentte bir takım değişiklikler yaşanır. Kentsel anlamda hızlı bir ekonomik büyüme iş imkânları ve gelişmişliğin artması ile birlikte kenti çevreleyen yerlerde bulunan bireylerin bu alanlara göç etmesine neden olmaktadır. Kentin çevresinde belli bir seyrelme görülecek bu seyrelme uzak yerlerden gelen göçmenlerle doldurulacaktır. Bu göçmenlerin yarattığı boşluk ise yine yakın yerlerden gelenler tarafından doldurulacaktır. Her basamak kente yakınlaştıkça ve kentin faydaları göçmenler tarafından algılandıkça göç basamakları halinde ülkeye yayılacaktır. Ravenstein'in bu kanunu basamaklı şekilde göç vererek seyrelen yerlerin başka alanlardan gelen göçmenlerce doldurulmasıyla oluşan göç dalgaları olduğunu ifade etmektedir. Yani Ravenstein'a göre göç olgusunun bir boyutu, basamaklı bir şekilde seyrelen ve boşalan yerlerin, yakın bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulmasıyla oluşan dalgalardır. Aslında Ravenstein'ın ikinci kanunu, birincisinin destekçisi ya da açıklayıcısı gibi görünmektedir. Çünkü ilk kanunda göç dalgalarının yaratılması ve bu dalgaların nasıl ortaya çıkacağı ve bu göç sisteminin nasıl işleyeceği açıkça görünmemektedir. Ravenstein'ın ortaya koymuş olduğu kısa mesafeli göç olgusu, onun birinci göç tipini oluşturmaktadır. Daha sonraki kanunlarda ikinci göç tipi olarak uzun mesafeli göçlerden bahsedecektir (Çağlayan, 2006: 69).

2.5.1.3. Yayılma ve Emme Süreci

Yayılma ve emme süreci birbirine paralel olarak yürümektedir. Yayılma ve emme sürecini benzer yapan şey amaçtır. Ravenstein'e göre bireyler sadece göç etmek istedikleri için göç etmezler. Göçü arttıran ortak amaçlar mevcuttur. Bireyler, kentlerdeki gelişmişlik düzeyi iş imkânları, ekonomik ve ticari imkânlardan pay sahibi olmak amacıyla göç ederler. Daha iyi bir yaşama kavuşmak maksadıyla yayılma sürecine girer, sanayileşmenin getirdiği işgücü

açığı göçler ile karşılanmakta, gelen göçler de sanayi merkezleri tarafından emilmektedir. Ravensteine göre bu işleyişte iki süreçte göç ile birlikte ihtiyaçlarını karşılarken amaç olarak beraber hareket etmektedirler (Çağlayan, 2006: 70).

2.5.1.4. Göç Zincirleri

Ravenstein'e göre göç, zincir olarak devam eden bir süreçtir. Göç dalgaları tetikleyici etki göstererek başka göç dalgaları meydana getirmektedir. Yani göç alan bir yerde aynı zamanda göç de verdiğini ifade etmektedir (Çağlayan, 2006: 70).

2.5.1.5. Doğrudan Göç

Ravenstein ilk dört kanundan farklı bir madde ortaya koymaktadır. Diğerlerinde basamaklı ve zincirli olan bir göçten bahsederken burada doğrudan, uzun mesafeli ve basamaksız bir göçü ifade etmektedir. Uzun mesafede gerçekleşen bu göç, doğrudan ticaret ve sanayi merkezleri olan kentlere yönelmektedir. İlk 5 göç çeşidine göre göç hep sanayi ve ticaret merkezi kentlere yönelme eğilimindedir. Ancak bir kısmı kısa mesafede, basamaksız olarak sanayi ve ticaret merkezi kentlere yönelmektedir (Çağlayan, 2006: 70).

2.5.1.6. Kır-kent Yerleşimleri Farkı

Ravenstein'in burada ortaya koyduğu; kentte yaşayan bireylerin kırsalda yaşayan bireylere nazaran daha az göç etme eğiliminde olduklarıdır. Kırsaldan veya herhangi bir kentten başka bir kente göç etme durumu bu kentte yerleşik olarak yaşayanları çok fazla yerinden oynatmamaktadır. Ancak kırsaldan kırsala yönelen göç hareketi sonucunda bu kırsalda yaşayan yerleşiklerin yerinden oynaması basamaklı bir şekilde göç dalgası yaratma eğilimindedir (Çağlayan, 2006: 70).

2.5.1.7. Kadın-Erkek Farkı

Cinsiyete dayalı olan bu kanunda kadınlar erkeklere oranla daha fazla göç etmektedirler. Kadınlar erkeklere nazaran kısa mesafeli göçler ve iç göçlere yönelme eğilimindedirler. Erkekler ise yurtdışı ve uzun mesafe göçlere yönelmektedirler (Yalçın, 2004: 25). Ravenstein'in 1881 ve 1889 yılında iki makale yayımlamış ve ilişkin kuramlarını yedi kanunda belirlemeye çalışmıştır. İkinci makalenin en önemli değişikliği ise uluslararası göçe ilişkin bilgi vermesidir. İkinci makalede göçe ilişkin iki ekleme yapmıştır. Birincisi göçün nedenleri ikincisi ise göçün sürekliliğidir. Göçün nedenlerine kötü ve baskıcı kanunlar, olumsuz iklim koşulları ve vergiler eklenmiştir. Ancak Ravenstein için en önemli faktör

ekonomik temelli göç hareketleridir. Ravenstein'e göre bireyler daha çok gelir elde etmek amacıyla göç ederler. İkinci ekleme ise göçün sürekli artarak devam eden bir süreç olduğudur. Sanayi ve Ticaret merkezlerinin artırılması ve daha da gelişmesi ile birlikte göç olgusu artarak devam etmektedir (Yalçın, 2004: 26). Ancak günümüzde göç çok etkenli ve karmaşık bir olgudur. Bu açıdan bakıldığında yalnızca maliyet kazanç hesabına giden bireysel tercihler sığ kalmaktadır (Castells ve Miller, 1998: 20-21).

2.5.2. İtme-Çekme Kuramı

Göçe ilişkin kuramlardan biriside itme-çekme kuramıdır. İtici faktörler kişileri buldukları yerlerden göçe zorlayan etmenlerdir. Bunlar; savaşlar, politik baskılar, ayrımcılık, doğal afetler, işsizlik, yoksulluk, kişi başına düşen mili gelir azlığı, iş imkânlarının yoksunluğu, kariyer olanaklarının eksikliği gibi nedenlerdir. Çekici faktörler ise iş imkânları, ekonomik sosyal gelişmişlik düzeyi, demokratik ilerleme, insan hakları gelişmişliği, yaşam standardının yüksek olması gibi nedenlerdir. İtici faktörlerin tamamı bireyleri buldukları yerden uzaklaştırırken çekici olan faktörler ise bireyleri yeni bölgelere yerleşmesi adına etki etmektedir (Akış ve Akkuş, 2003: 530).

Göç olgusu genellikle az gelişmiş yerlerden gelişmiş yerlere yöneltme eğilimindedir. Yani kırsaldan kente veya gelişmemiş- azgelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkeye yönelme eğilimi göstermektedir. Bu kuramın formülü ilk olarak Everett Lee tarafından ortaya konulmuştur. Sonra başka kişiler tarafından katkılar yapılmış ve kuram geliştirilmiştir. Ancak ilk yapısında bozulma meydana gelmemiştir. Lee çalışmasında göçmenden çok göçe odaklanmış ancak göçmeninde göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. (Çakır, 2011: 131).

Lee itme-çekme (push-pull) kuramında mekânlara ilişkin etmenler, gidilecek mekânlara ilişkin etmenler, farklı engeller ve kişisel nedenler olmak üzere dört ana faktör belirlemiştir. Bunların varlığı bir bütünü meydana getirmektedir. İtmeye neden olan olumsuz durumlar ile çeken olumlu yönler çok farklı, öznel ve komplekstir. İtici ve çekici nedenler kişilere göre değişkenlik göstermektedir (Yalçın, 2004: 30). İtme çekme teorilerini göç için en temel kuram olarak ifade etmek mümkündür. İtme-çekme göç veren ve göç alan yerlerden kişileri iterken diğerine çekebilmektedir. Ücret yüksekliği bir çekim faktörü iken, yüksek işsizlik bireyleri iten faktörler arasındadır (Öztürk ve Altuntepe, 2008).

İşsizlik göçte itici bir diğer etkidir. İşsiz kişilerin iş bulabileceklerine inandıkları yerlere göç etme eğiliminde bulunurlar. Tüm şartlar sabit iken bireylerin işsiz kalması göç etme ihtimalini bir anda iki katına çıkarmaktadır (Çelik, 2005: 176 Greenwood, 1985: 532). Bir bölgede gerçekleşen cinayet, toplumsal ve politik baskılar, sosyal problemler o bölgeyi itici olarak değerlendirmeye neden olmaktadır. Kentlerin veya başka ülkelerin gelişmişlik düzeyi, istihdam oranlarında avantaj elde edebilme, yüksek gelir ihtimali, daha iyi yaşam koşulları, kentleşme derecesi, iklim şartları, daha önce buraya göç edenlerin sayısı, o bölgede bulunan akrabaların etkisi, iyi eğitim fırsatları, altyapının gelişmişliği o yeri çekici hale getirmektedir. Bu çekici faktörler hem burada bulunan bireylerin başka bölgelere göç etmesini engellerken, hem de başka yerlerden göçmen çekmektedir (Çelik, 2005: 176).

Günümüzde yaşanan göç olayları Lee'nin ifade ettiğinden daha karmaşık hale gelmiş olsa dahi gerek iç göçlerde gerekse dış göçlerde itme-çekme faktörlerinin işbirliğinin devam ettiği söylenebilmektedir. Küreselleşme, sanayileşme, teknolojik gelişmeler vb. birçok ilerleme göç olgusunu etkilemektedir. Yaşanan gelişmeler ve toplumsal bazda değişimler ile birlikte Lee'nin kuramını ifade ettiği şekli ile bu itme-çekme faktörlerini her sınıf için değerlendirme imkânı güç hale gelmiştir. Sınıfsal farklılık tartışmalı bir yapı haline gelmiş ve böylece göçe ilişkin net tespitleri imkânsız hale getirmiştir (Çağlayan, 2006: 75).

2.5.3. Merkez-Çevre Kuramı

Yaygın olarak kullanılan göç kuramlarından birisi de merkez-çevre (center-periphery) kuramıdır. Bu kuram bağımlılık okulu veya dünya sistemi olarak da adlandırılmaktadır. Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frenk gibi düşünürler tarafından ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. Kuramda basitçe dünya merkez-çevre olarak ikiye ayrılmış ve bu ikili dünyada birbirine bağımlı olarak varlığını devam ettirmektedir (Çağlayan, 2006: 78-79). Merkez çevre kuramı modern dünyadaki karşılığı kapitalizm-ulus devlet temelidir.

Bu kuram 'merkez-çevre ilişkileri' veya 'gelişmiş -az gelişmiş ülkeler' arasındaki ilişkiye dayanan bir yaklaşımdır. Burada göç; gelişmeyi ve modern hale gelmeyi sağlamaktan çok, iş gücü amacıyla göçmen yollayan ülkelerin yani çevre ülkeler üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Çünkü kapitalist anlamda gelişmiş olan ülkelerin işgücü ihtiyacını karşılamak, onları daha da gelişmiş hale getirmeyi sağlamaktadır (Tatlıdil, 1984: 113).

Merkez çevre kuramcılarını işçilerin çalışır halde olduklarında gelişmiş ülkelerin fayda sağlayacaklarını, ancak yaşlandıklarında veya sağlıksız halde geri döndüklerinde ülkelerin

ekonomik anlamda fayda saylamayacaklarından olumsuz sonuçlandığını savunmaktadırlar (Erdoğan, 1988: 10). Giden bireyler aynı zamanda daha düşük ücretli işlerde çalışmakta kötü ve tehlikeli işlerde istihdam edildikleri için mesleki eğitim, ülke diline sahip olma, ekonomik gelişim gibi faydalardan yararlanmaktadırlar (Erdoğan, 1988: 11). Tartışmalıda olsa birçok düşünürün (Ekholm, Tiedman, Mcneil, Gills, Frank) farklı zamanlarda ileri sürdü ortak bir görüş vardır. Bu görüş görüntüleri her ne olursa olsun tek bir sistemin dünyaya hakim olduğu görüşüdür. Dünya sistemi olarak adlandırılan bu görüş uygarlıklar üstü bir olgudur (Çağlayan, 2016: 79).

Wallerstein ise bu yaklaşıma karşı çıkararak var olan olgunun Dünya Sistemleri kavramıyla açıklanması gerektiğini belirtmektedir. Dünya Sistemleri kurgusu noktasında, Wallerstein bu yaklaşıma karşı çıkararak kendi yaklaşımını şöyle ortaya koymaktadır: “Sözcük kullanımı açısından Frank ve Gills’i benden ayıran bir ayrıntıya dikkatinizi çekerim. Onlar bir “dünya sistemi” nden söz ediyorlar. Ben “dünya-sistemleri” nden söz ediyorum. Ben bir tire işareti kullanıyorum; onlar kullanmıyorlar. Ben çoğul kullanıyorum; onlar tekil kullanıyorlar; çünkü onlara göre tarihsel zaman boyunca sadece tek bir dünya sistemi var oldu ve var olageldi. Bana göre birçok dünya-sistemi var olmuştur. Örneğin ben, birçok tarihinin Çin veya Çin İmparatorluğu dedikleri şeyin tek bir sistem olduğunu düşünmüyorum. Çin olarak adlandırılan coğrafi bölgede birbirini izleyen birtakım sistemler var olmuştur. Han yükseldi ve düştü. Tang veya Ming coğrafi mekânları, görünürdeki formları (bir “Dünya İmparatorluğu”) ve bazı kültürel özellikleri aynı olsa bile, aynı tarihsel sistemi yansıtmıyordu. “Modern dünya sistemi” veya “kapitalist dünya-ekonomisi” birçok sistemden sadece biridir. Onun kendine özgü özelliği çağdaşlarını yok edecek kadar güçlü olduğunu göstermiş olmasıdır” (Wallerstein, 2003: 531–532).

Wallerstein’e göre merkez çevre kuramı; merkez olan ülkeler kapitalist sistemin hakim olduğu sosyal, ekonomik ve birçok konuda gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerken çevrelerinde bulunan diğer ülkeler ve yine kapitalist ağlarla kuşatılmış merkez ülkelere bağımlı olan ülkelerdir. Genel açıdan bakıldığında bu ülkeler kapitalist sistemde ve ekonomik zorunluluklar çerçevesini karşılıklı olarak birbirlerine bağımlıdır (Çağlayan, 2006: 79).

Merkez çevre kuramında çevre ülkeler, merkez ülkeler için önemli bir konumdadır. Çevre ülkelerden ucuz işgücü, hammadde düşük maliyetlerle elde edilir ve yine düşük maliyetler de üretilen bu ürünler hem ülke içinde tüketilir hem de yine çevre ülkelere pazarlanır ve

böylece yine kapitalist sisteme dönüşüm sağlanır. Bu açıdan bakıldığında merkez ülkeler bu kapitalist sisteme sürekli geri dönüşüm sağlamak için çevre ülkelere ihtiyaç duyarlar. Çevre ülkelerin de amacı yine kapitalist gelişmelerini tamamlamak ve ekonomik açıdan refaha ermektir. Bu kurama göre gerek merkez ülkeler gerekse çevre ülkeler amaçları doğrultusunda birbirlerine ihtiyaç duymaktadır (Çağlayan, 2006: 80).

Kapitalizmin doğal bir sonucu olarak göç akımının çevreden merkeze doğru olduğunu ifade eden Abadan-Unat, ayrıca şunları eklemektedir; “Dünya sistemleri kuramına göre uluslararası göç, kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerinin doğal sonucudur. Kapitalist ekonomi Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya’daki merkezlerden giderek daha geniş halkalar hâlinde yayıldıkça dünya nüfusunun giderek büyüyen kısmı dünya pazar ekonomisine dâhil edilmektedir. Çevre bölgelerdeki toprak, hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakta, bunların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru yönelmektedir” (Abadan-Unat, 2002: 15).

Göçü merkez-çevre kuramına göre günümüz koşullarında ele aldığımızda merkez ülkeler üretim maliyetlerini düşürerek daha yüksek kar elde etmek amacıyla ucuz işgücünü çevre ülkelerden temin etmeye çalışmaktadır. Merkez ülkeler kalifiye ve iyi yetiştirilmiş eleman ihtiyacını karşılarken göçmenler için alım politikalarındaki şartlarını sıkı tutmaktadır. Vasıflı işgücünün yanında merkez ülkeler kendi ülkelerinde bulunan vasıfsız iş gücünü çalıştırmaktansa daha ucuza çalıştırabileceği vasıfsız göçmenler veya kaçak göçmenler arasından ihtiyacını temin etmektedir. Ancak son yıllarda durum tam tersi işliyor. İşgücü, sermayeye yani merkeze gitmiyor sermaye ucuz hammadde ve işgücünün olduğu çevre ülkelere kayıyor. Kapitalist sistemin pekiştiren ve karşılıklı bağımlılıkları daha da yoğunlaştıran bu durum çevre ülkelerde bir takım değişikliklere yol açmaktadır. geleneksel üretim mekanizmalarını kullanan ülkede Merkez ülkeden gelen firmaların kullandığı yöntemler ve kullanılan işgücü yönünden zayıflamaktadır. Geleneksel yöntemler kullanan bu yerler sanayi merkezlerine doğru ucuz işgücü olarak katılmak için göç akımına maruz kalmaktadırlar (Çağlayan, 2006: 80-81). Genel açıdan bakıldığında gerek merkez ülkelerde gerek çevre ülkelerde yoğun göç trafiğine sebep olmaktadır. Toksöz’ün ifade ettiği şekliyle “bir kez açılan göç musluğunu kolayca kapatmak artık mümkün olmamaktadır“ (Toksöz, 2006: 20).

Dünya sistemi teorisi göçü, kapitalizmin doğal bir sonucu olarak ele almaktadır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler bu sistemin bir parçasıdır ve göçte bunun bir sonucudur.

Gelişmiş ülkelerden mal alımı yapılmakta daha sonra işgücü göçü meydana gelmektedir. (Güllüpmar, 2012: 68). Uluslararası göç için bu kuram küreselleşmesi güçlü kapitalist ülkelerin, zayıf ekonomiye sahip ülkelere nüfuz etmesi ve bir dünya sistemi kurması sonucunu ifade etmektedir. Yoksul, gelişmekte olan ülkelerde oluşan bu durum gelir kaynaklarını, iş imkânlarını azaltarak daha iyi koşullar arayan bir işgücü kitlesi oluşmasına sebebiyet vermektedir. Vasıfsız işgücü veya beyin göçü ile kapitalist ülkelere göç meydana gelmektedir (Vural, 2007: 15-17). Ancak bu kuramında göç hareketinin karmaşık yapısını açıklama adına çok tatminkâr olduğu söylenemez. Genel olarak bu kuram göç hareketini, yalnızca sermayeye doğru olduğunu savunmaktadır. Fakat göç etmenin daha karmaşık sebeplerle olduğu durumunu ve bireylerin göç ederken kendi istek ve çıkarlarını göz önünde bulundurduklarını göz ardı etmektedir.

2.5.4. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı, uluslararası ilişkiler çerçevesinde ekonomik ve politik temellidir. Bu kuram iki ya da daha fazla ülkenin karşılıklı olarak göçmen değişimi gerçekleştirmesini ifade etmektedir. Bu sistemde iki yakın ülke arasında bu değişim gerçekleşebileceği gibi uzak mesafeli ülkeler arasında da gerçekleşebilmektedir. Meksika ve ABD arasında gerçekleşen değişim yakın mesafeli olana, Fransa ve Batı Afrika arasında olan ise uzak mesafeye örnek teşkil etmektedir (Çağlayan, 2006. 82).

Oluşan bu göç hareketi, göçü veren ve alan ülkeler arasında bu göç hareketinden önce bir ilişkiye dayanmaktadır. Kolonyal döneme dair bir ilişki olabilirken ticari ve mali ilişkiler, siyasi ve askeri işgaller, politik ve kültürel tarihsel anlamda makro ve mikro ilişkilere de dayanabilmektedir. ABD ve Meksika arasındaki ilişki ABD'nin ucuz işgücü ihtiyacı ve Meksika ile olan kültürel etkisine bağlanabilir. Fakat ABD, Kore ve ABD Vietnam da olan durumun ise Amerikan askeri işgal ile ilişkisi söz konusudur (Castells ve Miller, 1998: 23-24).

Göç sistemleri yaklaşımı, göçe yönelik herhangi bir sosyal hareketin makro ve mikro yapılarıdaki karşılıklı etkileşiminin bir getirisi olabileceğini göstermektedir. Bu çerçevede, makro yapılar çok geniş bir yelpazedeki kurumsal faktörleri gösterirken, mikro yapılar ise göçmenlerin kendilerine ait olan inanışlarını, davranışlarını ve kendi aralarındaki etkileşim ağını göstermektedir (Castles ve Miller, 1998: 24). Göç alan ve veren iki ülke arasında kurulan bu makro boyuttaki ilişkiler ve bu ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkan yapı, göçe ait bir sosyal hareketin organizasyonunu ve planlanmasını kolaylaştırmaktadır. Fakat bu

kolaylaştırma ve organizasyona bağılı olarak göç alan veya zamanında göçmen almış ülkelerin kendi sınırlarını korumasını da gerektirmektedir. Bu durumu Zolberg şöyle ifade etmektedir; “duvarları yükseltirken, küçük bir kapı bırakmak” (Zolberg, 1989: 408).

2.5.5. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Stauffer tarafından 1940 yılında ileri sürülmüş olan kurama göre göç için önemli noktalar; göç için mesafe, göç edilecek yerdeki fırsatlar ve bu fırsatların oranıdır. Stauffer için bu üç noktadan en önemlisi mesafe kriteridir ve diğerleri üzerinde belirleyicidir. Göç için çekim etkisi üzerine durulmalı ve bu çekim merkezi ile göç edilecek yer arasındaki mesafe önem taşımaktadır (Stauffer, 1940: 846). Bu göçte çekim merkezlerinin önemli olduğu ancak bunun da üzerinde mesafenin göçü etkileyen temel faktör olduğu ileri sürülmektedir. Bir diğer ifade ile göç edilecek yerde iş imkânları fazla ise bir de iki merkez arasında mesafe de kısaysa göç eğilimi fazladır.

Kesişen fırsatlar kuramı uluslararası göç adına göç esnasında çıkabilecek sorunları ele alması anlamında önemli bir katkı sağlamaktadır. Göç merkezine ulaşana kadar geçilen güzergâhtaki ülkelerde çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır. Her adımda farklı prosedürler ve kontroller dolayısıyla uluslararası göçü sınırlamaktadır (Çağlayan, 2006: 78).

Çok sık kullanılan bir göç kuramı olmamakla birlikte ekonomik amaçlı görüşler ve işgücü göçü üzerine daha sık kullanılmaktadır. Bir bölgenin iş imkânı ve bu bölge için cazibe merkezi haline gelmesi kuramın işleyiş biçimini oluşturmaktadır. Küreselleşme ile birlikte günümüzde ucuz işgücü yoğun şekilde görülmektedir. Kişileri ve grupları göçe yönlendirecek olan fırsatlarda hayli farklı bir görüntü içerisindedir. Artık yaşanan bu göçlerin göstergesi fırsatlar değil zorunluluklardır. Bireyler bazı durumlarda fırsatlardan haberdar dahi olmadan ya da daha ucuz işgücü olarak çalışmaya razı gelerek göç etmektedir. Yani bireyler yurt dışında veya ülke içinde çalışma imkânı bulacaklar yerlere fırsatlar nedeniyle değil, bir alışkanlık, zorunluluk ya da bir çaresizlik göstergesi olarak göç etmektedirler (Çağlayan, 2006: 78).

2.5.6. İlişkiler Ağı- Network Kuramı

Bu göç sistemi için önemli olan nokta sosyal ağlardır. Bu kuram göçe ve göçün devamlılığına neden olan sebepler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu kuramda göç etmeyi düşünenler karar alırken; dönüş yapan göçmenlerin oluşturduğu bilgi ağını göz önünde bulundururlar. Bu türden bilgiler göçmenin göç etmeyi düşündüğü yer için kolay bilgi ve

iletişim sağlar, iş imkânlarına, kalacak yere kolayca ulaşabilmesi eğitim ve sosyal yardımlardan haberdar olmada fayda sağlayacaktır. Bu destekler riskleri azaltmak adına göç etme kararını destek olmaktadır (Aktaş, 2015: 205-206).

Göç sosyal ağlar üzerinden ulusal-ulus ötesi, siyasi, etnik, ailesel veya toplumsal ilişkiler üzerinde analiz edilmesi, makro-mikro süreçler ve anlaşılması konusunda kolaylık sağlamaktadır. Göç alan ve veren yerler olarak aileler, gruplar ekonomik, siyasal vb. bazda beraber almayı mümkün kılmaktadır (Ihlamur-Öner, 2012: 311).

Bu kuramda temel göçmenlerin göç ettikleri yerlerde ve aynı zamanda göç alan ve veren ülke arasında kurulan sosyal ağlar ile bu ağların göçler üzerinde etkisini oluşturmaktadır. Abadan-Unat'a göre bu ağlar; "göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenin yeni göçmenler ve göçmen olmayanlar arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arasında bağlantılardır" (Abadan-Unat, 2002: 18).

Bu bağlara ek olarak ekonomik ve siyasi bağlarda önem arz etmektedir. Kurulan ağlar zaman içerisinde ülkelerde önemli hale gelmektedir. Ağın hem içeriği hem varlığı söz konusudur, ancak burada önemli olan nokta ağın varlığıdır. Ağ gelişerek farklı alanlara kayar ve daha karışık hale gelir. Türkiye'den Almanya'ya göçte en öncelikli iş imkânları uyum süreçleri söz konusu olurken günümüzde ekonomik ilişki ve Alman siyasetinde etkin rol üstlenme gibi noktalara koymuş olması bunun güzel bir örneğini teşkil etmektedir (Çağlayan, 2006: 86). İlişkiler ağı göçmenler gruplara arasında sosyal ve ekonomik altyapı geliştirir. Ortak kafeler, dükkânlar, dernekler, ibadet yerleri, avukatlık gibi profesyonel hizmetler gibi yerler olmuştur (Güllüpinar, 2012: 74).

Wilpert'e göre ağ teorisi ve göçmen ağı şu şekilde çalışmaktadır. "Öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar ve bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hâl alır" (aktaran Yalçın, 2004: 50) . Ağ kuramı; göçmen ağının göçü etkilediği öne sürmektedir. Kurulan ağlarla beraber göçün ekonomik ve sosyal maliyeti hayli düşmektedir. Bununla birlikte göçmen olan kişi için iş bulma imkânları kolaylaşacak, sosyal yardım imkanları ekonomik bulgular artacak, yalnızlık hissi ortadan kalkacaktır. Ağlar ile birlikte bireyler yeni bir düzeni yumuşak bir geçiş gerçekleştirmektedirler (Abadan-Unat, 2002: 19).

Bu ağlar bireyler için sosyal anlamda olumlu bir yön oluştururken bazı durumlarda olumsuz etkiye sebebiyet vermektedir. Yalçın'a göre göçmen ağı, içinde bulunan toplumdaki kendini yalıtma tüm ihtiyaçları bu ağ üzerinden gerçekleştirme, sosyalleşmeme, kendi grubuna kapanma, yerli halk ile temastan kaçınmaya neden olmaktadır. Örneğin Almanya'ya göç etmiş olan Türkler arasında halen Almanca öğrenmemiş, Türk mahallesi dışına çıkmayan ve kendini toplumdaki yalıtma yeni kültüre kapatan ve ülkenin beklediği uyumdan çok uzakta bir noktada yer almaktadır (Yalçın, 2004: 53-54).

Anlatılan diğer kurumlardan farklı olarak arkaya itilen ve üzerinde durulmayan göçmen bu kuram ile ön plana koyulmuştur. Sadece yapısal etkenlerin değil aynı zamanda bireysel kararların da işin içinde olduğunu gösteren bir kuramdır. Geniş bir bakış açısı geliştirmiş çok faktörlü ve işler bir analize yönelmiştir. Günümüzde olan kompleks göç olgusuna ağ yaklaşımı daha açıklayıcı ve bireysel olarak analize en yakın kuram olduğu söylenebilir (Çağlayan, 2006: 88).

2.5.7. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

1970'li yılların sonunda Michael j. Piore tarafından ortaya atılmıştır. Uluslararası emek göçünü gelişmiş ülkelerdeki ekonomik yapının temel ögesi olan sürekli işgücü talebine dayalı olarak gerçekleştiğini, göçü sanayi toplumlarının bir gereksinimi olduğunu ile sürmektedir. İkiye bölünmüş emek piyasası kuramına göre uluslararası işgücü göçü genellikle gelişmiş ülkelerin emek talebine dayalı olarak gerçekleşmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki işveren sınıfı ya da onlar için hükümetler tarafından talep edilmektedir (Güllüpcinar, 2012: 64).

Kapitalizmin devam edebilmesi ucuz iş gücünün varlığı ile mümkündür. Piore'nin teorisine göre kurama ismini veren emek piyasası iki sektörden meydana gelmektedir. İlki kalifiye işgücü gerektiren sektör ki bu sektör yerli işgücü tarafından doldurulmaktadır. İkincisi ise vasıfsız işgücü, burası da yerli işgücünün çalışmak istemediği göçmen sınıfı tarafından doldurulan sektördür (Abadan-Unat, 2006).

Gelişmiş ekonomilerde işgücü piyasasında ikili bir yapı söz konusudur. Sermaye yoğun bir sektör ve emek yoğun bir sektör mevcuttur. Sermaye yoğun sektörde işverenler işçilere yatırım yapar işçiler kalifiye olarak yetişir ve eğitilir. İleri teknoloji ve donanıma sahip olan bu işçiler ve sermaye arasında bir bağ bulunduğu için işverenler bu işçilerden kolay vazgeçemezler. Ancak çalışma koşulları ağır herhangi bir nitelik gerektirmeyen emek yoğun

sektör istikrarsız istihdam koşulları nedeniyle de yerli işgünün bu işleri kabul etmesini güçleştirmektedir. Maharet gerektirmeyen bu iş gücü ekonomik kriz dönemlerinde işverenler tarafından kolayca gözden çıkarılmaktadır (Toksöz, 2006: 17, Dişbudak, 2003: 34).

İlk sektörde sosyal güvencesi tam, sigortalı, sendikal hakları olan işçiler çalışmaktadır. Emek yoğun sektör ise vasıflı işgücü barındırmadığı için düşük ücret, istikrarsız ve ağır çalışma koşulları, çoğunlukla sigortasız koşullar şeklinde bir tablo çizmektedir (Piore, 1979). Bu olumsuz çalışma koşulları ülkede bölünmeye sebebiyet vermektedir. Yerli işgücü böyle niteliksiz ucuz koşullarda çalışmaktansa işsiz olarak evlerinde kalmayı tercih etmektedirler. Bu açığı ise göçmenler kapatmaktadır (Güllüpnar, 2012: 65).

2.5.8. Yeni Ekonomi Kuramı

Neo klasik ekonomi modelleri içinde yer alan bu kuram yalnızca ekonomik bir birim olarak göçmenin kendini temel almaktadır. Herhangi bir durumdan etkilenmeyen bireyin kendi çıkarları çevresinde göç etme kararı aldığı ileri sürmektedir. Bu göç sürecinde bireylerin kendi duyguları, bağları hesaba katılmadan analizi yapılmaktadır. Teori, 1990'larda Oded Stark tarafından geliştirilmiştir. Kuram göç kararının bireyler değil gruplar tarafından verildiğini ileri sürmektedir. Daha iyi gelire sahip ailelerin risk alıp göç sürecine katılırken, göçe daha yoksul ve paralarını harcamak istemeyen aileler ülkelerinde kalmaya devam etmektedirler (Güllüpnar, 2012: 62).

Yeni ekonomi kuramına göre göç etme kararı, bireyler tarafından değil gruplar ve çoğunlukla aileler tarafından verilmektedir. Hane halkının tüm fertleri kolektif olarak bu karara dahildir. Hane halkı ekonomik olarak sorun yaşadıklarında (tamamen rasyonel) farklı yollar izlemeye başvururlar. Farklı işi imkânlarına yönelirler. Hane halkı bazen aile fertleri arasından bir ya da birkaç kişiyi gelir elde etmek amacıyla göç ettirebilir. Bu göç ile beraber giden kişi/kişilerin gönderdikleri gelirler ile bozulan ekonomi dengesi tekrar yerine gelir. Verilen karara göre yollanan bir veya birkaç kişinin gönderdikleri gelir ile hane halkı tüketim veya yatırım yapma kararı verirler. Yeni ekonomi kuramı varsayımında hane halkı geliri bir anda artması da yeni gelir kaynakları oluşturmak girişimi şeklindedir (Güllüpnar, 2012: 62). Yeni ekonomik kuramına göre göçe üç temel finansal faktör yol açmaktadır;

Diğergamlık: Bireylerin kendi istek ve çıkarlarından önce ailesinin çıkarlarını göz önüne alması ve genel çıkarlar doğrultusunda göç etmeye karar vermesidir.

Güvence: Gelir şoklarını aşmak amacıyla insani ve sosyal gelişim sağlamak.

Yatırım: Hayat boyu göç planlarının bir parçası olarak ülkelerinde gerçekleştirmek için uğraştıkları varlık birikimi (Bozdağ ve Atan, 2009: 165).

2.5.9. Neoklasik Göç Kuramı

Göç üzerinde sistematik bir temel atan neoklasik göç kuramı, neoklasik ekonominin makro göç kuramı ve neoklasik ekonominin mikro göç kuramı şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

2.5.9.1. Neoklasik Ekonominin Makro Göç Kuramı

Neoklasik ekonomi kuramı göç üzerine ilk sistematik teoriyi ortaya atmıştır. Neoklasik kurama göre göç emek meselesindeki arz ve talep alanında ortaya çıkan coğrafi farklılık yatmaktadır. Emek gücü fazla olan ülkelerde düşük ücretler, sermayesi fazla olan gelişmiş ülkelerde emek açığı sebebiyle ücretler yüksek olmaktadır. Ücret farkının böyle olmasından dolayı bireyler, düşük ücret aldığı gelişmekte olan ülkelerinden, ücretlerin daha yüksek olduğu gelişmiş ülkelere göç etme eğilimindedirler. Emek zengini ülkelerde emek azalırken ücret yükselmekte, sermaye zengini ülkelerde emek artarken ücretler düşmektedir. Neoklasik ekonomik yaklaşımın makro teorisinde, ülkelerdeki ücretler ve istihdam koşulları göçün temel nedenidir. Ücret farklılıkları ne kadar fazla ise göçün hacmi de o denli büyüktür.

Lewis (1996), göçün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ücret farklılıkları, işgücü piyasasındaki dengesizlikler, istihdam koşullarının bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Gelişmiş ülkelerin sermaye zenginliği ve gelişmekte olan ülkelerin emek zenginliği göçe göçe neden olduğu üzerinde duran bir teoridir. Tüm bu dengesizlikler gelişmiş ülkede işgücü ücretlerinin fazla, gelişmekte olan ülkede emek fazlasından ücretlerin az olmasına sebebiyet vermektedir. Durum böyle olunca gelişmemiş ülkeden gelişmiş ülkeye yüksek ücretler elde etmek amacıyla göç akımı meydana gelmektedir. Emek zenginliği artan gelişmiş ülkelerde ücretler düşerken, gelişmekte olan ülkede ücretlerde artış söz konusu olmaktadır. Uzun dönemde göç alıp vere-me yoluyla ücret dengesini sağlayan dinamiklerin mevcuduyla beraber işgücü maliyetleri kendiliğinden ayarlanmaktadır (Güllüpnar, 2012: 58). Makro düzeyde göç; sermaye ve emeğin coğrafi açıdan eşit olarak dağılmamasından kaynaklanmaktadır (Toksöz, 2006: 16).

1960'lı yıllarda Ronis, Fei ve Todero tarafından ortaya atılmış bir teoridir. Göçün yapısal nedenini, ücret ve yaşam standardından doğan farklılıktan meydana geldiğini bu farklılık

işgücü arz-talep dengesini değiştirdiğini ifade etmektedir. İşgücü arz talep dengesini itici-çekici güçlerle açıklamakta, gelişmemiş bölgelerdeki düşük ücretler, nüfus yoğunluğu, yaşam standardı itmekte, gelişmiş bölgelerdeki: yüksek ücretler, yaşam standardı ve az nüfus çekmektedir. Avantajlı olmayan bireylerin göç etmesi beklenirken bu teoriye göre; ücret farklılıkları azaldığı takdirde işgücü dolaşımı dolayısıyla oluşan göç akımı azalacaktır.

2.5.9.2. Neoklasik Ekonominin Mikro Göç Kuramı

Bu kuram göçün nedenleri konusunda makroekonomik kurama benzer şekilde ileri sürülmüştür. Fakat makroekonomi teorisinden ayrılan tarafı göçe neden olan sebeplerin iş alanındaki makro olgulara ilaveten bireylerin kendisine de vurgu yapmaktadır. Sjaastad, Borjas ve Todero'nun geliştirdiği bu kuramda bireyler, rasyonel şekilde düşünerek maliyet-kar hesabı yaparak çok daha yüksek bir gelir elde edeceklerini varsayarak göç etme kararı verirler. Bu karar insan sermayesi bazında bir tür yatırım olarak düşünülmektedir (Abadan-Unat, 2006: 23).

Bu kurama göre bireyler göç kararı verirken tamamen rasyonel hesaplar gerçekleştirirler. Karar verirken yüksek kazanç elde etmeyi hesaplamaktadırlar. Gelir-gider tablosu oluşturacak olan bireyler bir yandan en yüksek geliri elde edecek ülkeyi seçme planları yaparken aynı zamanda yolculuk masrafları, yeni ülkenin dilini ve kültürünü öğrenmek adına yapılacak harcamaları da hesap etmek durumundadır. Ayrıca yasadışı yollar ile göç etme kararı alan bireyler hapis cezacı, sınır dışı edilme gibi yükümlülükleri de hesap etmektedir. Bu teoriye göre göç belirleyici olan durum, bireylerin hedef ülkedeki kazanç hesaplamalarıdır. Teoriye göre vasıflı olan bireyler, iş imkânları elde edebilecekleri ve dolayısıyla da yüksek gelir elde etme şanslarını yüksek olduğunu bilirler. Yaş, eğitim, beceriler vasıflı birey için değişkenlerdir.

Todero ve Borjas tarafından 60'lı ve 70'li yıllarda mikro düzeyde geliştirilen neoklasik teori göçün, yüksek gelir sunan bölgelere giderek yaşam standardını yükseltecek olan kişilerin alacakları rasyonel kararlardır. Göç bireyler tarafından yarar ve maliyet hesaplaması ile gönüllü olarak rasyonel tercihlerle verilmiş olan kararlar (Toksöz, 2006: 17). Piyasalarda meydana gelen istikrarsızlıkların göçe sebebiyet vereceği varsayımına dayanan makro göç kuramında farklı olarak mikroekonomi göç kuramı insan sermaye modeli çerçevesinde bireysel tercihlere vurgu yapmaktadır. Göç kararını göçün risklerini bertaraf etmeyi başaracak bireylerin alabileceğini savunmaktadır. Bireyler rasyonel aktörlerdir ve

sermayenin en verimli şekilde kullanılacağı ülkelere göç etmektedirler (Güllüpnar, 2012: 61).

Görüldüğü gibi neoklasik ekonominin mikro göç kuramı ile yeni ekonomi kuramı birbirine benzer modellerdir. Temel farkları göç kararını kimlerin verdiği konusudur. Mikro teoride göç kararını tamamen rasyonel kararla bireyler verirken, yeni ekonomi kuramında ise yine tamamen rasyonel kararlarla hane halkları gelir ve riskleri hesaplayarak vermektedirler.

Yüzyıllardır devletler çeşitli etkenler ile göçlere maruz kalmaktadır. Yeni kıtaların keşfi, sürgünler, savaşlar, ekonomik-siyasi-sosyal sebepler bireyleri göç etmeye sevk etmiştir. Yaşanan yoğun göçler devletleri bu konuda politika üretmeye itmiştir. Devletler göçleri yönetebilmek adına ulusal ve uluslararası politikalar üretmektedir. Ülkemizde yıllar içinde farklı göç konuları yaşanmıştır. Son bölümde Türkiye’de yaşanan uluslararası göçleri ve politikaları incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI GÖÇ POLİTİKALARI

Uluslararası göç olgusu geçmişten günümüze değin göç alan ve veren ülkelerin yanı sıra transit konumdaki ülkeleri ciddi anlamda etkilemektedir. Türkiye Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çeşitli göç olaylarına sahne olmuş ve bu göç hareketlerine karşın politikalar ortaya koymuştur.

3.1.Türkiye’de Uluslararası Göç Olgusu

Uluslararası göç olgusu bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan nüfus hareketliliğidir. Bu göçler zorunlu meydana gelebileceği gibi, gönüllü şekilde de gerçekleşebilirler. Geçmişten günümüze çeşitli nedenlerle bireyler göç etmektedirler (Şahin, 2010: 57).

3.1.1.Türkiye’de Göç Olgusunun Tarihçesi

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu yıllar içinde artarak devam etmektedir. Ulusal sınırların var olması ve kesinleşmesi ile birlikte uluslararası bir boyut kazanmıştır. Anadolu, insan hareketliliği açısından yıllardır deneyimli olarak gösterilmektedir. Anadolu insanlık tarihinde iç ve dış göçlerin yoğun yaşandığı bir coğrafya olarak kabul edilmektedir. Böylesine yoğun yaşanan göçün beraberinde getirdiği etkilere yönelik önlemler ve çözümler üretilmesi gerekmektedir. Zaman içinde gelen göç kitlelerini hazmedebilmiş aynı zamanda yoğun olarak da göç vermiştir. Osmanlı’nın gerilemesi ile başlayarak göç hızlanmıştır.

Bu coğrafya 18. yy. sonları itibari ile belli aralıklar dahilinde bazı dönemlerde daha yoğun olacak şekilde uluslararası göçün her türüne maruz kalmıştır. Osmanlı Devleti’nin kuruluşu, yükselmesi ve genişlemesi ile beraber Anadolu coğrafyasında içinde da başka yerlerde de Türkçe konuşulması ve kültürün öğrenilmesine neden olmuştur. Buna kaynaklık eden en önemli sebebi ise genişleyen toprakları muhafaza amacıyla Anadolu’da yaşayan Türkçe konuşan grupların bu alanlara iskânıdır. Yerleştirilen bu gruplar buldukları ülkede kültürü ve dili yaymada etkili olmuştur. Osmanlı Devleti’nde göçler genellikle askeri olaylar neticesinde gerçekleşmektedir. Savaşlar sebebiyle göçler meydana gelmekteydi. Genel olarak söylenebilir ki Türkler göçe yabancı bir millet değildir. Coğrafi yapısı itibariyle göç alan ve veren bir ülke olarak kabul edilmektedir (Yalçın, 2004: 104).

Türkiye tarihin her döneminde uluslararası göç hareketinin kavşaklarından birisi olmuştur. Türkiye’nin coğrafi konumu sebebiyle ekonomik, kültürel, siyasi açıdan birbirinden çok

farklı ülkeler arasında yer alması göçü kaçınılmaz hale getirmektedir. Komşu ülkelerde devam eden savaşlar, ekonomik kriz, insan hakkı ihlalleri, çok düşük yaşam standardı nedeniyle Türkiye'ye göçler meydana gelmektedir (Deniz, 2009: 20). Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu ile beraber aralıksız şekilde çeşitli yerlerden göç almış yabancılara ev sahipliği yapmıştır. Türkiye coğrafi konumu itibarıyla yoğun olarak hem göç alan hem göç veren hem de transit ülke olarak konumlandırılan istisnai şekilde mevcut olan “çok boyutlu göç ülkesi” olarak adlandırılabilir. Din veya etik açıdan yakın bağları bulunduğu Dünyanın çeşitli yerlerinden göç alması, milletlerin dağılması ve sorunlar yaşaması, komşu ülkelerde meydana gelen istikrarsızlıklar, çevre ülkelerin gelişmişliklerinin artması vb. birçok durum Türkiye'de göç olgusunun temelini oluşturmaktadır. Özellikle 1980'ler itibarı ile komşu ülkelerden sığınma hareketleri ağırlık kazanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus-devlet modeli ile Türk ve Müslüman nüfusunu arttırmak adına Anadolu coğrafyasında göç başlamış benzer şekilde Türk ve Müslüman olmayanlar da göçe teşvik edilmiştir. 1. Dünya Savaşı esnasında Osmanlının yüzde 19'u Türk ve Müslüman olmayanlardan meydana gelmekteydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu oran yüzde üçe gerilemiştir (Pusch ve Wilkoszowski, 2010: 25). Yaşanan nüfus mübadeleleri bu sayının gerilemesinde önemli bir etkiye sahiptir.

Türkiye'de yaşanan en önemli nüfus hareketlerinden biri Türkiye ve Yunanistan arasında meydana gelen nüfus mübadelesidir. Anadolu'da çarpışan Türk ve Yunan orduları savaşın akabinde müttefikler ile Lozan'da karşı karşıya gelmiştir. Türkiye, Yunanistan, Büyük Britanya, Fransa ve İtalya 13 Kasım 1922'de İsviçre'nin Lozan kentinde bir araya gelmiş, konferansın ilk aşamasında bir nüfus mübadelesi şartı oluşturulmuştur. 1923 yılında Yunanistan'da olan Müslüman nüfusu ile (Batı Trakya hariç) Türkiye'de yaşayan Rum-Ortodoks nüfusundan (İstanbul'daki Rumlar) hariç mübadelesi söz konusu olmuştur. Bir yıl içerisinde Neredeyse 700,000 kişi ana yurdundan ayrılıp göçmen statüsüne girmiştir. Neredeyse 10 yıl süren bu süreç iki ülke yıllar içinde binlerce göç almış ve vermiş yeniden inşa sürecine girmişlerdir (Yıldırım, 2006: 6).

Türkiye'de 1950 ve 1980 arası dönemde göç olgusu hızlı bir artış göstermiştir. 6-7 Eylül Olayları, Kıbrıs meselesi gibi nedenler dışarıya göçü arttırırken, Balkanlardan Türkiye'ye göç devam etmekteydi. 1980'lerde özellikle Asya ve Afrika Ortadoğu'da yaşanan siyasi kargaşa ve ekonomik istikrarsızlık sebebiyle sığınmacı ve mülteciler ile karşı karşıya kalmıştır.

Türk işçi göçleri 1961 yılında başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine doğru yapılmıştır. Sonraki yıllarda göç farklı kıtalara doğru işçi anlaşmalarıyla devam etmiştir. 1970'li yıllarda durgunlukla beraber işçi alımları durmuş ancak 1990'larda aile birleşmeleri sebebiyle de artan oranda göçler devam etmiştir (Kaya, 2011: 163).

Küreselleşme ile beraber Türkiye, 1980'lerden itibaren özellikle bir sığınma ülkesi haline gelmiştir. Özellikle Ortadoğu ve komşu ülkelerden, mevcut baskı ve rejimlerden kurtulmak amacıyla mülteci hareketleri ile kitlesel göçler meydana gelmiştir. Ülkeye kitlesel olarak ilk mülteci hareketi 1979 İran Devrimi ardından ülkeden ayrılanlardır. Devrim ile beraber muhaliflerin ve mağdur bireylerin ilk durağı komşu ülkeleri Türkiye olmuştur. 1980 ve 1991 yılları arasında Avrupa ülkelerine göç etmek amacıyla, transit ülke olarak kullanan 1,5 milyon İranlı kişinin ülkeden geçtiği tahmin edilmektedir (Kara ve Korkut, 2010: 157-158).

Bahsedildiği gibi 1979 İran Devrimi sonrası birçok muhalif Türkiye'ye sığınmıştır. 1989'da Doğu bloğunun yıkılması ile birlikte ekonomik ve siyasal kargaşanın hakim olduğu Rusya, Ukrayna, Romanya gibi ülkelerden Türkiye'ye göç başlamıştır. 1988 ve 1991 yıllarında ise ikinci büyük göç hareketi meydana gelmiştir. İran ve Irak'ta yaşanan savaşların etkisiyle ve bunun yanı sıra Saddam Hüseyin'in Halepçe Katliamı ve Körfez Savaşı dolayısıyla 600 bin Iraklı Kürt'ün Türkiye'ye sığınması söz konusu olmuştur. Ülkelerinden kaçan bireylerin büyük çoğunluğu Batıya hareket etmek amacıyla 1980'lerde Türkiye'yi transit ülke olarak kullanmışlardır. 2000'li yıllara kadar ülkede Ortadoğulu mültecilerin olduğu söylenebilir. Bu yılları takiben Asya ve Afrika'dan ilticalar söz konusu olmuş, ülkede iltica edenler arasında etnik çeşitlilik başlamıştır (Kara ve Korkut, 2010: 158).

Son olarak 2011 yılında gerçekleşen Suriye iç savaşından kaçan Suriyelilerin çok önemli bir kısmı Türkiye'ye sığınmıştır. Suriye iç savaşı nedeniyle can güvenliği olmayan Suriyeliler 'en güvenli yer' olarak Türkiye'yi tercih etmişlerdir (Çetin ve Uzman: 2012). İçduygu'ya göre Türkiye'ye göç hareketleri 1980'li yıllara kadar daha çok yakın komşulardan iken, 1980'li yıllardan itibaren önemli ölçüde uzak ve yabancı ülkelere gelmektedir (İçduygu, 2000: 357).

Türkiye bir yandan (özellikle belli yıllarda ağırlık kazanan) yurt dışına işçi göçü vermekte bir yandan Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ve Orta Asya gibi ülkelere göç almaktadır. 1990'lardan sonra Türkiye yönelen yeni göç hareketi ile geçici göç, Transit göç, mülteciler, sığınmacılar ve yasadışı göç akımları Türkiye'de uluslararası göç konusunda farklı şekillerde tezahür etmiştir. Türkiye mülteciler ve göçmenler için Avrupa'ya giden 3 kıtayı

içine alan coğrafi konumu itibarıyla köprü görevi gören bir ülke haline gelmiştir. Yerleşmek veya başka ülkelere varmak amacıyla çok sayıda mülteci ve sığınmacıların merkezi haline gelmiştir. Turist vizesi ile ülkeye giriş yapıp süre sonunda kalmaya devam etmesi ya da insanlık dışı metotlarla ülkeye yasadışı şekilde giriş yapması şeklinde de göçler meydana gelmektedir. Bunlara ilaveten Türkiye eğitim maksadıyla gelen ya da çalışma vizesi ile geçici olarak ikamet eden ve daha sonra dönüş yapmayan bireylerin de oluşturduğu bir göç de mevcuttur.

Türkiye yabancı nüfus hareketliliği bakımından yoğun bir ülkedir. Yalnızca ticaret, seyahat, öğrenim amacıyla değil yerleşmek maksadıyla da çok sayıda farklı kültürden yabancılar Türkiye'yi tercih etmektedir. Son on yılda ülkemize giren yabancı sayısında kademeli bir artış gözlemlenmektedir. 2006 yılında 18.916.904 olan yabancı giriş sayısı 2018 yılı sonunda toplam 39.468.492 olarak kaydedilmiştir. Türkiye'ye 2018 yılında en çok giriş yapan yabancıların menşe ülkelerinden ilk 5 ülke sırasıyla Rusya, Almanya, Bulgaristan, İngiltere ve Gürcistan'dır. Tabloda sırasıyla ilk 10 ülkeden Türkiye'ye giriş yapan yabancıların sayıları verilmiştir.

UYRUK	TOPLAM
GENEL TOPLAM	39.468.492
RUSYA FEDERASYONU	5.986.184
ALMANYA	4.484.071
BULGARİSTAN	2.412.045
İNGİLTERE	2.235.983
GÜRCİSTAN	2.101.232
İRAN	2.024.658
UKRAYNA	1.378.426
IRAK	1.179.836
HOLLANDA	1.008.777
AZERBAYCAN	867.998

Tablo 3. 1. 2018 Yılında Türkiye Hudut Kapılarından Giriş Yapan Yabancıların Dağılımı (Türk Kızılay'ı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018)

Ülkemize giriş sayılarının artması ile doğru orantılı olarak son on yılda ülkemizden çıkış yapan yabancı sayısında da kademeli bir artış gözlemlenmektedir. 2006 yılında 18.373.100

olan yabancı çıkış sayısı 2018 yılı sonunda toplam 39.315.104 olarak kaydedilmiştir. Türkiye'ye 2018 yılında en çok çıkış yapan yabancıların menşe ülkelerinden ilk 5 ülke sırasıyla Rusya, Almanya, Bulgaristan, İngiltere ve Gürcistan'dır Tabloda sırasıyla ilk 10 ülkeden Türkiye'den çıkış yapan yabancıların sayıları verilmiştir.

UYRUK	TOPLAM
GENEL TOPLAM	39.315.104
RUSYA FEDERASYONU	5.970.742
ALMANYA	4.474.801
BULGARİSTAN	2.404.819
İNGİLTERE	2.238.861
GÜRCİSTAN	2.112.710
İRAN	2.007.304
UKRAYNA	1.381.264
IRAK	1.123.012
HOLLANDA	1.014.734
AZERBAYCAN	865.179

Tablo 3. 2. 2018 Yılında Türkiye Hudut Kapılarından Çıkış Yapan Yabancıların Dağılımı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018)

Türkiye'de yasal olarak bulunan yabancılar amaç olarak varmayı hedefledikleri ülkeye veya kendi ülkelerine gidene kadar Türkiye de geçici ikamete tabi tutulurlar. Türkiye'de ikamet izinleri "kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet izni" olmak üzere altı farklı şekilde verilmektedir. Aşağıdaki tabloda 2005 ve 2019 yılları arasında ikamet izni ile Türkiye'de bulunan yabancı sayıları verilmiştir. 2005 yılında toplam 178.964 kişi iken, 2019 yılının elde edilen son verilerine göre 938.482 sayısına ulaşmıştır.

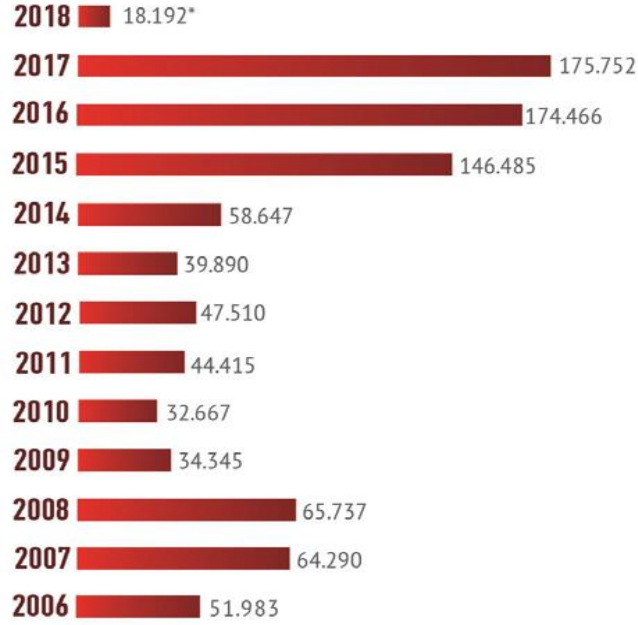
YILLAR	TOPLAM
2005	178.964
2006	200.058
2007	225.208
2008	174.926
2009	163.326
2010	182.301
2011	234.268
2012	321.548
2013	313.692
2014	379.804
2015	422.895
2016	461.217
2017	593.151
2018	616.161
2019	938.482*

*10.04.2019

Tablo 3. 3. Yıllara göre İkamet İzni ile Türkiye’de bulunan yabancıların dağılımı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Türkiye’de her yıl binlerce kaçak göçmen yakalanmaktadır. Yakalanmayanların sayısı bunun kat kat üstündedir. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu temmuz ayı açıklamasında verdiği bilgiye göre düzensiz veya kaçak göçmen sayısının 165 bini aştığını belirtmiştir (Sabah Gazetesi, 2019).Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmen sayısı yıllara göre artış göstermektedir. Son dönemlerde Ege Denizi ve Akdeniz üzerinden Avrupa ülkelerine ulaşmak amacıyla kayık, kiralık tekne ve şişme botlar kullanan göçmenler göç rotası üzerinde Sahil Güvenlik Komutanlığı ekiplerince yakalanmakta/kurtarılmaktadır (Türk Kızılayı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, 2017).

YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI

07.02.2018 tarihi itibarıyla

Grafik 3. 1. Yıllara göre düzensiz göçmenlerin dağılımı (Türk Kızılayı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, 2017)

Türkiye'den yurtdışına yapılan göçleri kısaca toplamak gerekirse;

- 1950'lerden başlayarak 1961'de yoğunlaşan ve 1970'lere kadar devam eden Batı Avrupa Ülkelerine göç hareketi
- 1973 itibarıyla alımların durulması ile beraber aile birleşmeleri şeklinde devam etmiş aynı dönemde Ortadoğu, Afrika ülkeleri ve Avusturalya'ya işgücü göçü başlamıştır.
- 1980'li yıllarda Suudi Arabistan, Libya ve Irak'a geçici işçi göçü
- 1990'lı yıllarda Arabistan'a göç azalmış ve Sovyet Birliği'nin dağılması ile birlikte imar sürecinde başlayan Rusya'ya göç yoğunlaşmıştır. Türk firmaları İnşaat ve Sanayi bazında ihaleler olarak Türkiye'den işçi mühendis ve yönetici göç etmiştir (Kirişçi, 2003).
- Türk işgücününün 2013 itibarıyla gittiği ülkeler Rusya, Suudi Arabistan Libya ve Türkmenistan'dır (İçduygu, 2005: 331).

3.1.2.Göç Veren (Kaynak) Ülke Olarak Türkiye

Cumhuriyetin kuruluşu itibariyle 1960'lı yıllara değin yurt dışına göç hareketleri sınırlı olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2. Dünya Savaşı'nın akabinde Avrupa ülkelerinin ekonomik olarak tekrar yapılanması nedeniyle işgücüne ihtiyaç duymaya başlamalarını izleyen süreçte, Türkiye ile beraber birçok ülkeden işgücü alımları yapılmıştır. Bu göçler ülkeler arasında ikili anlaşmalarla meydana gelmiştir. Hızlı nüfus artışı, kişi başına düşen gelirin azalması, gelir dağılımında eşitsizlikler, ekonomik istikrarsızlık tarımda makineleşme ve benzeri nedenler dolayısıyla tarımsal gelirin düşmesi, toprak dağılımında adaletsizlikler, istihdam sorunu gibi nedenler dolayısıyla yurt dışına göçler gerçekleşmiştir (Mutluer, 2003: 39-48).

Türkiye'de bu dönemdeki göç olgusunun Türkiye işsizlik nedeniyle itici faktörler Avrupa'da işgücü ihtiyacı nedeniyle çekici faktörler belirlemiştir (İçduygu ve Kirişçi, 2009: 805). Fazla işgücü ihracı amacıyla Avrupa ülkeleri ile anlaşmalar düzenlenmiştir. İlki 1961 yılında Batı Almanya ile imzalanmıştır sonrasında diğer Avrupa ülkeleri ile bu süreç devam etmiştir. (Fransa Belçika İsveç Avustralya Avusturya Hollanda Belçika İngiltere İsviçre Danimarka Norveç).

Ancak 1973-74 yıllarını kapsayan Petrol krizinin patlak vermesi ile Avrupa'da genel bir durgunluk söz konusu olmuştur. Bu açıdan Türkiye dahil olmak üzere işgücü açığının karşılandığı bir çok ülkeden Avrupa, alım yapmayı durdurmuş ve anlaşmalar feshedilmiştir. Fakat aile birleşmeleri yolu ile iltica şeklinde göçler devam etmiştir (Kirişçi, 2003: 176). Aile birleşmeleri ile beraber göç edenler Avrupa'ya entegre olmuşlardır.

1990'lardan itibaren Türkiye'den Rusya, Ortadoğu ülkelerine göç rotasyonu değişmiştir. Günümüze yakın dönemlerde Türkiye'den yurtdışına göç sadece Avrupa'ya değil Ortadoğu ülkelerine doğru güzergâh değiştirdiği söylenebilir. Türkiye'de son yıllarda yoğun olarak Avrupa'ya göç vermemesine rağmen mevcut bulunan göçmenlerin aile birleşmeler ve evlilikler yoluyla çoğalması Avrupa'da Türkiye'nin göç veren bir ülke olarak görülmesine neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında AB sürecini olumsuz geri dönüş yapan bir durum yaratmaktadır (İçduygu, Sert, Karaçay, 2009: 1). Türkiye'nin dünyanın çeşitli yerlerindeki göçmenleri dolayısıyla daha ayrıntılı ve uluslararası alanda kabul edilmiş göç politikaları da dikkate alarak kapsamda politikalar geliştirmeye çalışmalıdır.

3.1.3.Göç Alan (Hedef) Ülke Olarak Türkiye

Türkiye, 1960'lı yıllarda bir göç verme dalgası yaşamış olsa hedef ülke olma durumu hep devam etmiştir. Tarihsel açıdan bakıldığında farklı bölgelerden yıllar içinde ancak özellikle son 20 yılda hedef- transit ülke haline gelmiştir (Kirişçi, 2003: 175-180). Günümüzde farklı coğrafyalardan Türkiye'ye farklı amaçlar ile göçmen gelmektedir. Bu göçmenlerin bir bölümü hedef ülke olarak buraya yerleşmek te başka bir bölümü de Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçiş yapmaktadır (İçduygu, Sert, Karaçay: 2009).

Cumhuriyetin kuruluşundan 80'ler arası dönemlere kadar Balkan ülkeleri çoğunlukla olmak üzere Türkiye'ye 1,9 kişi göç etmiştir. 1979 ve 1987 sonrası dönemde İran rejim değişikliği nedeniyle çoğunluğu Avrupa'ya göç amacıyla ülkeye giriş yapmıştır. Aynı zamanda Soğuk savaş döneminde Doğu Avrupa ve SSCB' den sığınmacılar Türkiye'ye gelmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından sonraki dönemde ABD ve Kanada yerleştirilmişlerdir (Kirişçi, 2003: 175-180).

1988 ve 1993 döneminde Irak Bulgaristan ve Bosna'dan sığınmacılar göç dalgası meydana getirmiştir. 1988 ve 1991 yılları arasında 500 bin mülteci Irak'tan Türkiye'ye göç etmiştir. Sonraki dönemlerde komşu ülkelerde meydana gelen ve bitmeyen istikrarsızlıklar nedeniyle daha iyi yaşam ümidiyle Türkiye'ye kaçan göçmenler ile göç süreci artarak devam etmiştir (İçduygu, 2004: 89). Komşu ülkelere nazaran Türkiye'nin ekonomik koşullarının yerinde olması göçmenler için Türkiye'yi çekici hale getirmektedir. 1990'lardan sonra komşu ülkelerde meydana gelen bu düzensiz göç akımına neden Ukrayna, Rusya, İran Orta Asya Cumhuriyeti, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan gibi ülkelerde vatandaşları uygulanan liberal politikalarıdır (Kirişçi, 2003). Sonraki dönemde 1994 iltica ve sığınma yönetmeliği ile birlikte politika alanında değişimler meydana gelmiştir. Bu dönemden sonra düzensiz göç ve iltica artış göstermiştir.

Son yıllarda AB'den Türkiye'ye göçler de meydana gelmiştir. AB şirket ve kurumlarının Türkiye temsilcileri, Türkler ile evlenen AB vatandaşları, çocukları, Avrupa ülkelerinden emekli göçü, alternatif yaşam arayışı olan kişiler ve AB vatandaşı olmak için Türk vatandaşlığından ayrılan sonra buraya geri gelen göçmenler (Kaiser, 2007: 477-478). Akdeniz ve Ege kıyılarının sahil kentlerinin yoğunlukla yerleşen emekli göçü son yıllarda hızlı bir artış göstermiştir. AB'den gelen vatandaşlar için Türkiye'nin çekici faktörleri şu şekilde sıralanabilir; yaşamın ucuz olması, elverişli yaşam koşulları, doğal güzellikler,

kültürel koşullar, Yaşlılara saygı, misafirperverlik, sosyal ilişkilerin düzenli olması ve huzurlu yaşam olarak gösterilebilir (Balkır, Kırkkulak, 2009: 132).

3.1.4. Transit Ülke Olarak Türkiye

Türkiye tarihsel sürece bakıldığında özellikle 1960'larda emek ihracının yoğun olması özellikle Avrupa'ya işgücü göndermesiyle göç veren bir ülke konumundaydı. Ancak son yıllarda Küreselleşme ve 1980 sonrası ekonomide liberalleşmenin getirmiş olduğu gelişmelerle birlikte, iş bulma halinde yabancı vatandaşların, uluslararası öğrenci olarak ya da emeklilerinde Türkiye'ye oturma ve çalışma izni alması sıklıkla rastlanmaktadır (Ünal, 2014: 70).

Genellikle İran, Irak, Afganistan, Bangladeş, Gana gibi ülkelerden ayrılan göçmenler Avrupa ülkelerine ulaşabilmek için Türkiye'yi kullanmaktadırlar. İnsan kaçakçılığı gibi yasadışı yollarla ülkeye gelen bu göçmenler yine aynı yolları ile Avrupa ülkelerine ulaşmayı hedeflemektedirler. Türkiye'de Transit göç son yıllarda artış göstermektedir. Bunun temel nedeni AB ülkelerinin Akdeniz geçişlerinde sert önlemler almasıdır. Bu karar insan kaçakçılığı ve düzensiz bir kısır döngü içine sokmuş, Türkiye'de Transit ülke konumu ile bundan nasibini almıştır. Ülkelerindeki küresel kriz, işsizlik, istikrarsızlık nedeniyle komşu ülkeler bu güzergâhı kullanarak göç etmektedir. Son yıllarda Suriye krizinin baş göstermesi ile birlikte çok sayıda mülteci Türkiye'ye yerleşmek amacıyla ya da Avrupa ülkelerine ulaşabilmek amacıyla Türkiye'ye giriş yapmıştır. Şuanda ise coğrafi konumu sebebiyle sınırında yaşanan gelişmeler olumsuzluklar nedeniyle Türkiye; Asya'dan ve Ortadoğu'dan Avrupa'ya geçebilmek için göç eden insanların mecburi bir durağa aynı zamanda hedef ülkesi haline gelmiştir (Deniz, 2014: 184).

Yaşanan en yeni göç dalgası Suriye iç savaşında ülkeye sınırından mültecilerdir. Bir yandan göç verirken bir yandan da bu yeni durumla beraber kalıcı göçmenlere sahip olmuştur. Burada bir parantez açıp göçmenlik, mültecilik ve sığınmacılık kavramlarının aynı olmadığını belirtmekte fayda vardır. Göçmen: daha iyi yaşam koşulları elde etmek amacıyla yaşadığı ülke den ayrılıp başka ülkelere göç eden bireyler olarak tanımlanmaktadır (Ünal, 2014: 71).

Mülteci tanımı ise 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nde yer almaktadır. Buna göre; Menşei ülkesi dışında bulunan, ırkı, dini tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm

görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korunmasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle buraya dönmek istemeyen kişi “mülteci” olarak tanımlanmaktadır (Tunç, 2015: 32).

Sığınmacı ise mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişilere sığınmacı denir. Bu terim genellikle mülteci statüsü almaya yönelik başvurularının hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılmaktadır. Statüleri resmi olarak tanınmamış olsa da sığınmacılar vatandaşı oldukları ülkelere zorla geri gönderilemezler (Göç İstatistik Raporu, 2017).

Transit göç olarak kullanımı konusunda değinilmesi gereken bir diğer nokta ise Türkiye Yunanistan arasındaki Ege Denizi ve Ege Adalarıdır. Her yıl on binlerce göçmen Avrupa'ya ulaşabilmek adına Ege Denizi ve adalarını kullanarak AB'ye girmeye çalışmakta bir kısmı başarabilmektedir. Türkiye'den kaçak yollardan Ege Denizi yoluyla Yunanistan'a geçiş sağlamaktadırlar.

3.2. Türkiye'nin Uluslararası Göç Gönderme Politikası

İkinci dünya savaşından sonra Türkiye'de meydana gelen nüfus artışı kaynaklı işsizlik, insanları göç etmeye sevk etmiştir. 1950 li yıllarda hem köyden kente göç hem de yurtdışına göç şeklinde iki nüfus hareketi gerçekleşmiştir. Bugüne değin süren ve hedef ülke veya şekil yönünden farklılığa uğrayan bu göç dalgası 4 şekilde ifade edilmiştir (İçduygu, Sirkeci ve Muradoğlu, 2001: 43-44);

- 1950 li yıllarda başlayan sanayileşme ile birlikte 1973 yılına kadar olan süreçte Batı Avrupa ülkelerine işgücü hareketi
- 1973 den sonra Avrupa'nın işgücü alımının durmasından sonra aile birleşmesi şeklinde devam etmiş ayrıca yine bu dönemde Ortadoğu kuzey Afrika ve Avustralya'ya doğru işgücü göçü meydana gelmiştir.
- 1980'lerde Suudi Arabistan Libya ve Irak'a gerçekleşen işgücü hareketi
- Sovyetler Birliğinin dağılmasını takip eden süreçte 1990lı yıllarda Arap Ülkelerine göç durmuş imar faaliyetlerinde bulunan Eski Sovyet Cumhuriyetlerine doğru yön değiştirmiştir.

İlk dönemlerde yurtdışına göç gönderme Avrupa ülkelerinde ikinci dünya savaşından sonra toparlanma adına işgücü ihtiyacının doğması nedeniyle baş göstermiştir. Türkiye ve benzeri

ülkelerde emek fazlalığı göçü çekmiştir. Türkiye’de yaşanan işsizlik nedeniyle kişiler kendi kişisel girişimleri yoluyla göç hareketinde bulunmuşlardır. Piyasalar hakkında işçilerin yeterli bilgi erişimine ulaşmaması ve yurtdışına çıkmanın zor olması nedeniyle sınırlı oranda seyretmiştir (Abadan-Unat, 2002: 42).

1960 yılında gerçekleşen ithal ikameci modelin hayata geçmesine neden olurken siyasi zeminde yeni bir anayasayı doğurmuştur. 1961 anayasası temel hak ve özgürlüklerin genişlemesine katkı sağlayan bir anayasa olarak önceki dönemlerde göç olgusu anayasalarda bahsedilmezken bu anayasa ile yurt dışına seyahat etme bir hak olarak ifade edilmiştir. Bu hakla beraber bireyler için yurtdışına çıkma motivasyonu geliştirmiştir. 1 yıl içerisinde yüksek bir artış oranıyla 2700 olan yurtdışında çalışan işçi sayısı 6700e çıkmıştır (Abadan- Unat, 2002: 42). Ayrıca ekonomide kalkınma planlarının uygulanması yeni anayasa ile gerçekleşen yeniliklerden biridir. 1. 5 yıllık Kalkınma Planı yurtdışına göç konusuna değinmiş, işgücü ihracatı kalkınma politikaları arasında yerini almıştır (Abadan-Unat, 2002: 96).

Nitelikli işgücünün yurtdışına çıkmasını önlemek amacıyla nitelikli işgücü kısıtlı önemle vurgulanmış, işsizliğin yoğun olduğu bölgelerdeki işgücünün dışarıya çıkması uygun görülmüştür (Pür, 1974: 95- Küçükkalay, 1998: 1). 1980’li yıllara kadar kalkınmanın bir koşulu olarak göç olgusu gündeme gelmiş ve devlet tarafından ele alınmıştır. Kalkınma adına önemli bir öge olarak görülen göç meselesi kalkınma planları içine dahil edilmiştir (Abadan-Unat, 1986: 7).

Bir hükümet politikası haline gelmiş olan göç Türkiye ve işgücü gönderilen ülkeler arasında ikili anlaşmalar yoluna gidilmiştir. Bu sosyal güvenlik anlaşmaları şu ülkeler ile yapılmıştır; Almanya (1961), Avusturya (1964), Belçika (1964), Hollanda (1964), Fransa (1967), İsveç (1967). Her durumda Avrupa’ya işgücü göçünün olamaması olasılığına karşı Avusturalya ile 1968 yılında bir anlaşma gerçekleşmiştir (Pür, 1974: 93).

Giden işçilerin haklarını korumak istihdam edilmeleri aşamasını düzenlemek amacıyla ilgili anlaşmalar imzalanmıştır. Böylece işçi göçü devlet eliyle yönlendirilmiş bir olgu haline gelmiştir. Türk işçilerin gönderilmesi istihdam edilmesinde ikili anlaşmalar ile birlikte her iki ülke söz sahibi olmuştur. Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR) tarafından organize edilmiştir. Bu ikili anlaşmalar Türkiye’de yurtdışına işgücü göçünü arttırmıştır (Gitmez, 1979: 18). Ancak yapılan ikili anlaşmalarda Türkiye belirleyici bir konuma sahip olamamıştır (Eryılmaz, 2002: 1).

Tüm bu ikili anlaşmalara ek olarak Türkiye, 1963 yılında Avrupa Topluluğu ile Ortaklık Anlaşması imzalanmış, Avrupa'daki işçilerin serbest dolaşımı hedefine yönelik bir adım atmıştır. Daha fazla işçi gönderme niyeti olduğu görülen Türkiye Hükümetinin Avrupa Topluluğuna üyelik başvurusunun sadece göçmen işçilerin Avrupa işgücü piyasasında serbest dolaşmasını sağlamak olduğu yönünde iddialar bulunmaktadır (Alper, 2005: 29).

Almanya'da 1966 1967 yılında meydana gelen durgunluk nedeniyle işçi alımlarının durması kaynaklı her ihtimale karşı 1968 yılında Avustralya ile beraber bir anlaşmaya başvurmuştur (İçduygu, Sirkeci, Muradoğlu, 2001: 45). Buna benzer şekilde Avrupa işçi pazarında meydana gelen durgunluklar Türkiye'yi yeni işgücü pazarları arayışına sevk etmiştir. Libya başta olmak üzere Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri sonrasında ise Rusya'ya işçi göndermiştir.

Türkiye Hükümetinin işçi göndermesindeki görevi: anonim işçi talepleri neticesinde kimin gideceğine karar vermektedir. Yurtdışına gitmek isteyenlerin sayılarının fazla olması kalkınma politikasında öngörülen amaçların göz önüne alınması sonucunda az gelişmiş bölgelerdeki işsizlerin ve tarım alanlarında istihdam olan bireylerin göç edilmesine karar verilmiştir. Türkiye iş ve işçi Bulma Kurumu afet bölgesi ve az gelişmiş illerden öncelikler belirleyerek işçi göndermiştir (Yıldırımoglu, 2005: 139).

Az gelişmiş bölgelerden gelen talepler önceden başvurulmuş gibi gösterilmiş afet bölgesinde bulunanlara %15'lik bir kontenjan açılmış Köy Kalkınma Kooperatiflerine üye olanlara da %15'lik yer açılarak öncelik verilmiştir (Abadan-Unat, 2002: 124). Köy Kalkınma Kooperatifleri dönem itibariyle Avrupa'ya giden bir yol olarak algılanmaktaydı. Bunu sebebi buldukları bölgelerde bulunan kooperatiflere üye olarak belli bir para ödeyen ve hatta yurtdışına gittiğinde tasarrufların bir bölümünü buraya göndereceğini taahhüt edenlere sıralamada öncelik tanımıştır (Abadan- Unat, 2002: 129). İş ve İşçi bulma Kurumu seçme fonksiyonundaki zayıflıklar sebebiyle amaçlanan hedefler gerçekleşmemiştir. Az gelişmiş bölgelerden gönderileceği hususu başarılı olmamış gönderilen iş gücünün % 17. 2 sini oluşturmuştur (Yıldırımoglu, 2005: 136).

2. Beş yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde az gelişmiş bölgelerden işçi gönderimi artmış olsa bile yine de çoğunluğu daha çok batıda olan büyük kentlerden gerçekleşmiştir (Pür, 1974: 102). Niteliksiz işgücü gönderme amacı da gerçekleşmemiş, çalışan nüfusun ortalamasından daha eğitilmiş ve nitelikli bireylerin göç ettiği görülmüştür. Gelişmiş bölgelerden giden

işgücünün yarısından fazlası nitelikli olan bu göçmenler, ülkede teknik insan gücünde gediklerin büyümesine neden olmuştur (Pür, 1974: 118-120).

Devlet eliyle yürütülen göç politikası nitelikli işçi kaybı ile sonuçlanmıştır. Ayrıca 1990'lı yıllar itibari ile daha çok nitelikli ve üniversite mezunu bireylerin nüfus hareketliliği söz konusu olmuştur (İçduygu, 2005: 335-336). Yurtdışına öğrenci gönderme politikası gibi uygulamalar ile beraber zaten hali hazırda devam eden beyin göçleri özellikle 2001 krizinden sonra artış göstermiştir (Ünal, 2005: 147-149). Genel açıdan yurtdışına gönderilen işgücü göçü için rotasyon söz konusu olacağı ikili anlaşmalar ile düzenlenmişti. Niteliksiz işgücünün bir seneliğine gidip kalifiye şekilde ülkeye dönmesi sadece kâğıt üstünde bir politika olarak kalmış gerçeğe dönüşmemiştir (Abadan- Unat, 2002: 43-44).

Türk işçilerinin çalışma saatleri ve sosyal güvenlik mevzuları ikili anlaşmalar ile ele alınmamıştır. Bu alanlarda düzenleme olmadığından ilk aşamada dernekler ve gönüllü kuruluşlar işçilerin problemleri ile ilgilenmiştir (Gitmez, 1979: 18). Akabinde Türkiye ilgili ülkeler ile sosyal güvenlik anlaşmaları imzalanmıştır (Açma, 2002: 8-9). Sağlık imkânları, iş kazaları, sakatlık veya ölüm sosyal sigorta kapsamına alınmıştır. Doğum ve çocuk yardımı almaları ve işsizlik- emeklilik hakları bu aşama tanınmıştır (Abadan- Unat, 2002: 46-47).

Göçmen çocuklarının ana dilde eğitimini alması açısından öğretmen gönderimi de gerçekleşmiştir. İkili anlaşmalarda düzenlenmiş olan bu durum göçmen çocuklarına anadilde Türk tarihini ve kültürünü öğrenme imkânı yaratılmıştır. Siyasi haklara katılım sınırlı olsa da bazı ülkelerde seçme ve seçilme hakkı verilmiş ancak tam katılım ancak ülke vatandaşlığı kazanabilmekle mümkün olmaktadır (Açma, 2002: 8). Bulunduğu ülkenin vatandaşlığını almaya başlayanlar için Türkiye 'çifte vatandaşlığı' kabul etmiştir (Kirişçi, 2004a: 3).

3.3. Türkiye'nin Uluslararası Göç Kabul Etme Politikası

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye'ye farklı coğrafyalardan göçler gerçekleşmiştir. Tüm bu dönemlerde gerçekleşen göçlere yönelik politikalarda değişimler yaşanmıştır. Türkiye'ye yönelen göç politikalarını bu başlık altında 3 dönem içinde çerçeveselenecektir. Bunlar; Cumhuriyetin kuruluşundan planlı kalkınma dönemi arası uluslararası göç politikaları, Planlı kalkınma döneminde uluslararası göç politikaları ve 1990 sonrası uluslararası göç politikalarıdır.

3.3.1. Cumhuriyetin Kuruluşundan Planlı Kalkınma Dönemi Arası Uluslararası Göç Politikaları

Siyasal sınırları çizilmiş olan Türkiye ekonomik, sosyal kalkınmasını sağlamak dış tehlikelerden korunmak amacıyla tüm bunları sağlayacak insan nüfusuna sahip olmak için nüfus artışını sağlayan politikalar izlemiştir. Çıkarılan yasalar ve uygulamalar bu amaca hizmet etmektedir (Arı, 2003: 28-29).

1922 senesindeki Lozan Barış Anlaşmasının ön koşulu Türk ve Yunan halklarının mübadelesine ilişkin sözleşme ve protokol uyarınca bu iki millet arasında bir nüfus mübadelesi söz konusu olmuştur. Ülkeye yarım milyon Türk göç ederken, ülkeden de bir milyonu aşkın Rum göç etmiştir 1926 tarihinde 885 sayılı iskân kanununda göçmen olarak kabul edileceklerde aranan temel özellik Türk soy veya kültürüdür. Bu amaca yönelik göç politikaları uygulanmıştır. (Erder, 2014: 109). Yine 1923-1938 yılları arasında iki dönemde incelenecek iskânlar gerçekleşmiştir. 1933 yılına kadar olan dönemde göç edenler serbest statüde² kabul edilmiş, 1934-1938 yılları arasında gelen göçmenler ise iskânlı statüde³ kabul edilmiştir (Duman, 2009: 474-475, Aybay, 2006: 168).

1934 yılında düzenlenen 2510 sayılı iskân kanunu göçmen kabul etme koşullarında Türk kimliğini koşul görmüştür. Göçmen kabul ve iskân politikalarında bu kimlik etkili olmuştur. Türk soyundan gelenler iskân yardımı istiyorlar ise devletin gösterdiği yerde oturma mecburiyetleri varken yardım talep etmiyorlarsa serbest hakları vardır. Ancak Türk soy ve kültüründen olmayan göçmenler için kural devletin uygun gördüğü yerde barınmalarıdır. 1950-1952 yılları arasında Bulgaristan Hükümetinin Türkleri göçe zorlamaları sonucunda 150 bini aşkın kişi iskânlı göçmen şeklinde göç etmiş ve ülkeye yerleşmiştir (Doğanay, 1997: 197- Ünal, 2008: 48).

1951 Cenevre sözleşmesine kadar olan dönemde mevzuatta sadece etnik bir vurgu yapılmış, yabancı göçmenlere resmi açıdan koruma sağlanmamıştır. Fakat tarihi kaynaklar o dönemde yabancıların ülkeye sığındığına işaret etmektedir (Kirişçi, 2000b: 2-11). Cenevre ile birlikte ise sadece Avrupa'dan ve Eski Sovyet Cumhuriyetlerinden 1951 öncesi gelenlere göçmen statüsü tanınmış, 1967 ek protokolü ile zaman sınırı kaldırılmış ancak coğrafi kısıtlama ile aynen devam etmektedir (Kirişçi, 2004b: 2-3). Cenevre sözleşmesi gereği gelenlerin çoğu

² İskân edilmeyen ve yerleşmek amacıyla gelen Türk soylu kimselere de serbest göçmen olarak adlandırılmaktadır.

³ İskânlı göçmen; Devlet tarafından iskân edilenler, ev tarla vb. şeylerin karşılıksız ya da borçlanma yoluyla verilme durumundan faydalanabilirler.

BMMYK ile Kanada ve ABD gibi ülkelere gönderilmiştir (İçduygu, 2003: 20-21, Kirişçi, 2005: 349). 1952 yılından sonra Yugoslavya ve Makedonya'da bulunan Müslüman azınlık statüsünde olmaları ve Türkiye'yi anavatan olarak kabul etmeleri nedeniyle ülkeye göç etmişlerdir. Akrabalarının da Türkiye'de olmaları göçe etken olmuştur (Çavuşoğlu, 2006: 110-126).

Cumhuriyetin kuruluşundan 1960'lara değin olan dönemde yaşanan göçlerde devlet planlarına uygun şekilde, hükümet tarafından barınma ve iş olanakları sağlanmıştır. Farklı bölgelere yerleştirilmeleri yerleşik toplumla uyum açısından önem taşıırken, çoğunluğunun çiftçi olması ve benzer iklim koşullarından gelmeleri onların ülkede üretici bir kimliğe bürünmelerini kolaylaştırmıştır (Geray, 1962: 55, Doğanay, 1997: 199).

3.3.1.1. İskân Kanunu

Göçü düzenleyen ilk resmi belge olan İskân Kanunu ülkeye gelen göçmenleri ve dağınık şekilde yaşayan bireylerin iskân edilmesini düzenlemektedir. Çalışma alanları ve yaşama sahaları gibi hayatlarını idame ettirecek kaynakların verilmesi iskân politikası kapsamındadır. 1935 senesinde gelen 95 bin göçmen bu kanun çerçevesinde düzenlenmiştir (Gül, 2002: 86). Türk kökenli vatandaşların ülke topraklarına girişleri, yerleşmeleri veya vatandaşlık kazanmaları 1934 yılında yürürlüğe giren 2510 sayılı iskân kanunu ile düzenlenmiştir. 2006 yılında 5543 sayılı iskan kanunu olarak revize edilmiş ancak spesifik bir fark yaşanmamıştır (Erder, 2007: 6-7). Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu sonrası nüfusun az olması, ekonomik ve sosyal yapının gelişmesi, sanayileşme ve tarımsal ilerlemlerle adını aynı etnik kökenden göç kabul etmiştir. Göçmenler ayrıca 1934 tarihli İskân Kanunu ile Türk vatandaşlığı elde etme imkânı sunulmuştur (Kirişçi, 2000a: 40).

İki ülkenin göçmen alımları ülkelerin iç hukukuna bağlıdır. Çok istisnai durumlarda milletlerarası bir konu haline gelir. Ülkelerin kimleri göçmen olarak alacağı ya da kimleri kabul etmeyeceği ülkenin kendi kararına bağlıdır. Devletlerin sosyal, siyasal ve ekonomik politikaları ile yakından ilişkili olan göçmen alımları genellikle iç hukuka tabi bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz, 2007: 245).

Küresel zeminde değişen ve gelişen durumlar neticesinde elbette ülkede de göç politikasında değişimler meydana gelmiştir. İskân Kanunu ve bu kapsamda belirlenen göç politikalarını Cumhuriyet dönemi göç politikasının temelini oluşturmaktadır. Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı kişiler İskân Kanunu gereği göçmen sayılmakta işlemler

sonrasında vatandaşlık almakta ve kendilerine bir takım muafiyetler sağlanmaktadır. Resmi rakamlara göre 1923-1997 yılları arasında ülkeye 1.648.077 kişi göçmen olarak yerleşmiştir (Çiçekli, 2008: 196-197).

Yıllar içinde değişikliklere uğramış olan İskân Kanunu ülkemizin iskân siyasetinin temel düşüncesi olarak görülmektedir. Genel anlamda kanunun amacı Türk kültürünü güçlendirmek için dışarda kalan soydaşlarında ülkeye katılmasıyla Türk birliğini sağlamaktır. Bu amaca hizmet eden bir diğer politika farklı etnik kimlikleri Türk kültürüne sahip toplumlar arasına yerleştirip bağı kuvvetlendirmektir (Gök, 2005: 70).

Fakat bazı araştırmacılara göre iskân kanunu incelendiğinde göç politikalarının etnik bir ayrımcılığa dayandığı ileri sürülmektedir. Maddelere bakıldığında ırkçı bir zemin üzerine inşa ettiği görüşü savunulmaktadır. 5543 sayılı İskân Kanununun 1. Bölümünün 3. Maddesinin d bendinde göçmen tanımı şu şekilde yapılmaktadır; “Göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.” Benzer şekilde 2. Bölüm madde 4 de ise göçmen statüsünde kabul edilmeyecekler böyle sınıflandırılmaktadır; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler”. Bu ve buna benzer maddeler ve tanımlamalar iskân kanununda etnik bir ayrımcılığın söz konusu olduğu sonucuna varılabilir. 1923 ve 1997 yılları arasında kalıcı nitelikte Türkiye'ye gelen 1.689.163 kişi olduğu belirlenen göçmen nüfusunu yasalar bağlamında Kirişçi 3 ana grupta toplamıştır (Kirişçi, 2000: 5) ;

1. Türkçe konuşan ve Türk soyundan gelenler
2. Türk soyundan gelmesine rağmen Türk dilini konuşamayan kesim: Bulgarlar, Kafkaslar, Arnavutluk, Bosna, Çerkez, Pomak ve Tatarlar.
3. Türk soyundan gelmeyen veya Türkçe konuşamayan Müslüman kişiler. Bunlar Ortadoğu kargaşasından kaçan Kürtler ve Araplar (Kirişçi, 2000: 5).

İskân Kanunu'nun aksayan yönleri yalnızca etnisite değildir. Aile kavramını tanımladığı 17 maddenin açıkça aile olgusunun sınırları çizilmiş bu alanda özgürlük pek mümkün görünmemektedir. Madde 17 aileye söyle bir çerçeve çizmektedir;

(1) Bu Kanunun uygulanmasında aile bir bütün olarak kabul edilir ve aşağıda sıralananlar aile sayılır.

- a) Karı ile koca,
- b) Evlenmemiş çocuklar, ana ve baba ile veya bunlardan sağ olanı ile birlikte,
- c) Evli çocuklar, evli torunlar ile çocuksuz erkek ve kadın dullar başlı başına,
- d) Anasız ve babasız kardeş çocuklar birlikte ve eşit hisselerle, bir aile olarak iskân edilirler (İskan Kanunu, md 17).

Aşağıda yer verilecek söz konusu 11. ve 14. maddelerde ise göçmenler istedikleri yerde ikamet edemeyecek devletin öngördüğü belli alanlarda yaşamalarını mümkün kılmaktadır. Buradan hareketle ikametlerine ilişkin bu politikanın kısıtlayıcı ve müdahaleci bir nitelikte olduğu söylenebilir. Söz konusu maddeler şu şekildedir;

“MADDE 11 – (1) Göçebeler, İçişleri Bakanlığı ile gerektiğinde diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının da görüşleri alınmak suretiyle Bakanlıkça uygun görülecek yerlere bu Kanun hükümlerine göre iskân edilirler. Ancak, iskân duyurusu tarihinin bitiminden sonra yüz seksen gün içinde müracaat etmeyen aileler iskân edilemezler.”

“MADDE 14 – (1) 10, 11, 12 ve 13 üncü maddeler kapsamına giren hak sahibi ailelerin, Bakanlığın gösterdiği yerlerde iskân edilmeyi kabul etmemeleri halinde hak sahiplilik durumları Mahalli İskân Komisyonunca iptal edilir. Bu durumdaki aileler ikinci bir iskân talebinde bulunamazlar.”

5543 sayılı kanunda yazan bu tartışmalı maddeler Türkiye'nin 1999 yılında imzaladığı Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmeye ters düşmektedir. Eleştiriler sebebiyle çok kez değişikliğe uğrayan iskân kanunu koşullar nedeniyle yetersiz olduğu sonucuna varılabilir.

3.3.1.2.Cenevre Sözleşmesi

1951 senesine kadar iltica adına yasal bir politika söz konusu olmamıştır. Çevre ülkelerde meydana gelen karışıklıklar batı desteği almak isteyen Türkiye'yi bazı değişikliklere zorlamıştır. Bu sebeple 1951 senesinde imzalanmış ve 1961 de onaylanmıştır (Aybay, 2005: 101). 1951 tarihli Cenevre sözleşmesinde Türkiye, sadece Avrupa'dan gelecek olan iltica taleplerini kabul edeceği maddesi coğrafi sınırlılığı iskân politikasına benzer biçimde göstermektedir. Avrupa konseyine üye devletler, Rusya, Kafkasya dâhil olduğu eski Sovyet

ülkeleri Avrupa'yı meydana getirmektedir. Bu coğrafi sınırlılık ile beraber bahsi geçen AB dışında olan sığınmacıları Türkiye iç hukukuna aykırı bir biçimde hareket ettirmektedir (UNHCR, 2011: 189). Cenevre Sözleşmesinde mülteci hakları; 2510 İskân Kanunu, 5683 Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun, Pasaport Kanunu, 403 Türk Vatandaşlığı Kanunu gibi ulusal mevzuatlarla tamamlanmıştır (Kirişçi, 1991: 3).

Asya, Afrika ve Ortadoğu'dan gelenler sözleşme dışı kalmışlardır. Bu dönemde Bulgaristan'dan gelen etnik Türkler mülteci yerine göçmen statüsü almış ve Cenevre Sözleşmesi kapsamında geniş haklara sahip olmuşlardır. Sözleşme dahilindeki mülteciler ve bu göçmenler ya başka bir ülkeye yerleştirilmiş ya da ülkede entegrasyon, topluma uyum çalışmaları gibi politikalarla yararlanmışlardır. Bunun dışında kalan kesim ise geçici sığınmacı olarak kamplara yerleştirilmişlerdir.

Farklılık gösteren politikalar için BMMYK verileri 1945 ve 1991 yılları arasında Doğu Avrupa ve Sovyetler birliğinden gelen 8000 kadar göçmenin ülkeyi terk edip başka yerlere göç ettiğini göstermektedir (İçduygu, 2000: 360). Cenevre Sözleşmesi gereği; mülteci statüsü dışında kalanlar turist olarak kabul edilmiş, bir kısmı BMMYK ile başka ülkelere yerleştirilmiş, bir diğer kısmı kendi bağlantılarıyla farklı ülkelere göç etmişlerdir (İçduygu, 2000: 360).

Cenevre Sözleşmesi mültecileri belli haklara kavuşurken tanımın dışında kalanlar geri göndermeme ilkesi gereği kalmaya devam etmişlerdir. BMMYK gelen başvuruları değerlendirerek kimisini kabul etmiş ve başka ülkelere gönderilmiş kabul edilmeyenler ölüm tehlikesi karşısında olduklarından kalmaya devam etmişlerdir. 1951 Cenevre Sözleşmesi kitlesel nüfus hareketleri bazında hükümler içerse de geçici koruma ve toplu ilticalar adına bir düzenleme içermemektedir. Türkiye Geçici koruma politikası ve düzenlemeleriyle bu açığı kapatma amacı taşımaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü; mültecilerin özgürlüğü, ayrıma maruz kalmamaları güvenlik meseleleri gibi öncelikli haklarının korunmasını içermektedir. Buna göre mülteciler ırk, dil din ve daha önce bulunduğu ülke bakımından ayrımcılığa uğramaması konusunda korumasıdır. Mülteciler; ilköğretimden yararlanma, sosyal yardımlar, çalışma koşulları ve sosyal güvenlik, ülke vatandaşları ile mali anlamda eş kazanımlar, eşit haklara sahip olma, sendikalara üye olma hakkı, taşınır taşınmaz mülkiyet hakkına sahip olma, yargı önünde eşitlik, ortaöğretim ve yükseköğretimden

yararlanabilme, ikamet yerini seçme, seyahat serbestisi gibi konularda haklardan yararlanmaktadırlar (Akyürek, 2010: 96).

3.3.2. Planlı Kalkınma Döneminde Uluslararası Göç Politikaları

Genel anlamda 1960'lara kadar olan politikalar nüfusu arttırmaya yönelik olduğu söylenebilir. Belli bir gelişmişlik düzeyi ve güven ortamı oluşturmak adına gerçekleştirilen bu politika çizgisi, seneler içinde sanayileşme ve kentleşme olguları ile beraber değişmeye başlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde genel bir eğilim olarak kabul edilen görüş ise nüfusu kontrol altına almaktır. Türkiye'de uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planları, nüfus ve aile planlamaları gündemin temel unsuru haline gelmiştir. Nüfusu arttırmaya yönelik olan göç politikası sanayileşmiş olan modern bilgi toplumunda bir engel olarak kabul edilmiş böylelikle bu döneme kadar devam etmiş olan nüfus arttırma politikalarından vazgeçilmiştir (Arı, 2003: 28).

1960lı yıllar ve sonrasında Müslüman ve Türk dil grubundan kişiler iskânlı veya serbest olarak göç etmişlerdir. Türkistan ve Afganistan'dan iskânlı veya serbest olarak gelen göçmenler özellikle İç Anadolu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya kırsal ya da kentsel kesimlere yerleştirilmişler. Bu kontrollü nüfus politikasının siyasetin güçlü bir unsuru olarak görüldüğü senelerde Anadolu'ya göçler devam etmiştir. Türkiye ve Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması (1969) çerçevesinde 1968-1979 yılları arasında 110 bini aşkın birey göç etmiştir. Öncesinde gelen Bulgar ailelerin geri kalanları bu seneler içinde gelmişlerdir. Ailelerin kalan kısmının serbest göçmen statüsüyle göç etmiş akraba ve ailelerinin yanına kendi imkânları ile yerleşmişlerdir (Doğanay, 1997: 197-198).

Kalıcı şekilde gerçekleşen mübadeleler dışında 1980'lerden sonra Türkiye'de küresel değişimler sonucu göçün çehresinde değişimler meydana gelmiştir. Türkiye küresel krizler, işsizlik, iç savaşlar gibi nedenler ile çeşitli etnik kökenden kişi ve grupların göç hareketlerine maruz kalmıştır. Bu döneme kadar Türk soy ve kültürüne ait bireyler tarafından gerçekleştirilmişken bu tarihten sonra önemli bir oranda yabancı kimliklerden meydana gelmiştir. Coğrafi yakınlık ve vize uygulamalarındaki esnek yapı dolayısıyla Türkiye geçici göçmenlerin hedef ülkesi haline gelmiştir. Asıl amaçları Avrupa ülkelerine ulaşmak olan kişiler Türkiye'yi bir güzergâh olarak kullanmışlardır (İçduydu, 2000: 357, İçduygu, 2003, İçduygu, 2004: 90). Kirişçi, 2004: 2). 2003 tarihinde 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanun ile geçici göçmenlerin Türkiye Cumhuriyeti'nde

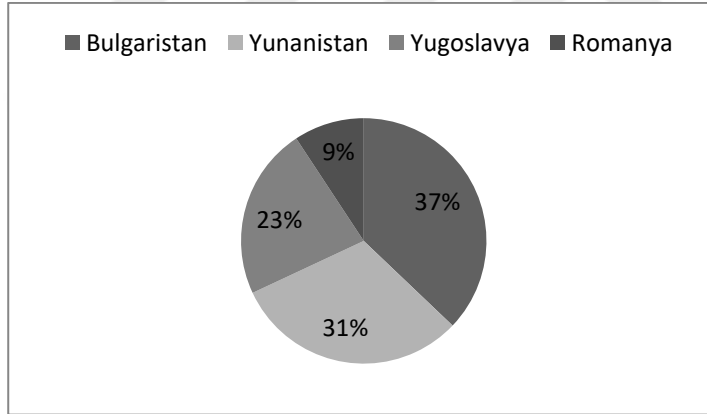

çalışmasını düzenlemiş, ‘yabancıların’ Türkiye’de hangi meslekleri yapıp yapamayacaklarının sınırları çizilmiştir. (Erder, 2007: 32).

Türkiye’ye sığınmalar özellikle savaş dönemlerinde yoğunlaşmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları olsun, ülke içi savaşlar olsun Türkiye her halükarda yoğun bir göçe maruz kalmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemlerde Orta Doğu ülkeleri, Afrika ve Asya’dan birçok sığınmacı Avrupa’ya geçiş sağlamak amacıyla Türkiye’yi transit olarak kullanılmıştır (İçduygu, 2005: 9). Asya ve Afrika’dan gelen bu yabancıları İçduygu dörde ayırmıştır;

1. Transit göç edenler
2. Sığınmacı ve mülteciler
3. İzinsiz göçmenler
4. Kayıtlı göçmenler (İçduygu, 2003: 17).

Genel olarak söylenebilir ki Cumhuriyetin kuruluşundan 1980’lere değin 13 milyon Türk göçmen kabul edilmiştir. Bunlar oranları sırasıyla Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya’dır (Özcan, 2004: 177-178).

Grafik 3. 2. 1980’lere kadar Türkiye’ye gelen göçmenlerin ülkelere göre oranı (Özcan, 2004)

1979 İran Devrimi ile ülkeye sığınanların bir kısmı yine BMMYK ile başka ülkelere gönderilmiş büyük çoğunluğu ise kendi bağlantılarıyla Avrupa’ya geçiş sağlamıştır (İçduygu, 2000: 360). Ayrıca Mart 1982 senesinde 2641 sayılı yasa ile Afganistan’da bulunan binlerce Türkmenistan kökenli mülteci ülkeye getirilmiş ve koruma sağlanmıştır (Kirişçi, 2000: 9-10).

Tam bu dönemlerde Halepçe Katliamı gerekçesiyle Iraklı Kürtler bölgeye akın etmiş savaş sonrası da kalmaya devam etmişlerdir. Topluluğa katılım aşamasında olan Türkiye’nin zor şartlar içinde olmasının yanı sıra düzenleme ihtiyacının doğması Batı Avrupa’da gözlerin

Türkiye üzerinde olmasına neden olmuştur. Türkiye belirsiz bir konumda kabul edilen ancak sığınma talebinde bulunan bu geçici misafirlere uygun koşullar sağlanmadığı gerekçesiyle suçlanmıştır. Bu belirsizlikler Batı ile ilişkilere de yansımıştır. Yeterli yardım sağlanmadığı gerekçesiyle eleştirilen Türkiye'ye 14 milyon dolar yardım teklif edilmiş fakat Türkiye kalmaların devam edeceği şüphesi ile yardımı reddetmiştir (Özmenek, 1998: 49-50).

1988 de yaşanan bu göç akınında sonra kapıları kapalı tutma kararı alan Türkiye buna rağmen göçü kontrol altına almamıştır. Irak'tan Körfez Krizi ile beraber devam eden göç dalgaları uluslararası konjonktürde daha hızlı yankı bulmuş ve yardımlar sağlanmıştır. Aynı dönemde ülkenin doğusunda yaşanan terör olayları gelen bu Iraklı Kürtlerin ülkede güvenlik endişesini arttıracak düşüncesi yaratması açısından da güvensizlik yaratmış ancak geçici koruma merkezlerinde barındırılmışlardır. 1989 yılında Bulgaristan iç karışıklıkları nedeniyle 310 bin Türk ve Pomak vatandaşa kalıcı koruma sağlanmış ancak bir kısmı başka ülkelere yerleştirilmiş bir kısmı ise ülkelerine geri dönmüştür (Kirişçi, 2005: 349).

3.3.3.1990 Sonrası Uluslararası Göç Politikaları

1980'lerin sonu 1990'lar başında Irak'ta meydana gelen olaylar sebebiyle göçler meydana gelmiş 500 bin Kürt vatandaşa geçici koruma sağlanmıştır (İçduygu, 2004b: 92, Kirişçi, 2004b: 4). Yine aynı dönemde Afrika ve Asya'dan Türkiye'ye sığınmacı gelmiş (İçduygu, 2000: 362), Cenevre sözleşmesi gereği mülteci statüsü verilmemiş 1994 iltica kanununa kadar bir düzenleme yapılmamıştır. Düzensiz göçmen olarak kabul edilmiş ve geçici koruma sağlanmıştır (İçduygu, 2003: 21). Düzensiz göçmen, bir ülkeye giriş kurallarını ihlal eden ve geldiği ülkede kalmak için yasal hakkı bulunmayan kişiler için kullanılmaktadır (Göç Terimler Sözlüğü, 2009: 15).

Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair 1992 tarihli kanun uyarınca son iskânlı göç dalgası meydana gelmiştir. Sovyet Birliğini oluşturan Cumhuriyetlerde bulunan Ahıska Türkleri Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen yıllık sayıya göre, en zor durumda olanlar öncelikli olmak kaydıyla serbest ve iskânlı olarak ülkeye göçleri gerçekleştirilmiştir. İlk planda 150 ailenin iskân işlemleri 1994 senesinde tamamlanmış Iğdır'da geçici iskân merkezlerine yerleştirilmişlerdir. 1993 yılında 350 olmak üzere ilk etapta 500 ailenin göçü sağlanmıştır (Alım vd. 2006: 317). 2015 tarihinde 7668 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanuna dayanarak Bakanlar Kurulu kararı ile 677 aile daha iskânlı göçmen olarak kabul edilmiştir (Doğanay, 1997: 198).

Türkiye'nin göç politikası ulus devlet anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Değişen ve gelişen politikalara uyum sağlamak amacıyla Türkiye yeni yasal düzenlemeler gerçekleştirmiştir. 1994 sayılı İltica Yönetmeliği, 2005 tarihli İltica ve Göç Alanındaki Türkiye Ulusal Eylem Planı, 1934 tarihli İskân Kanunu ulus devlet merkezli politikalar ve uygulamaların devamı niteliğini taşımaktadır (İçduygu; 2010: 30-36). SSCB çöküşü ile 25 bin Bosnalı ve 16 bin Kosovalı Arnavut göç etmiş ve hepsine geçici koruma sağlanmıştır (Kirişçi, 2004b: 5).

Coğrafi sınırlama getirmiş olsa da geçen 30 yıl içinde yapılan göçler Avrupa dışında Orta Asya, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden gelmektedir. 1994 İltica Yasası şemasında farklı birçok ülkeden iltica başvurusu almış, yapılan başvurular BMMYK ile birlikte değerlendirmeye alınmaktadır (İçduygu, 2004b: 92). BMMYK tarafından başvurusu onaylananlar farklı ülkelere yerleşimleri sağlanmaktadır (Kirişçi, 2005: 351). Onaylanmayanlar ise kendi ülkelerine gönderilmeye karar verilmiş ancak bu kişiler ülkede yasadışı yollardan kalmayı sürdürmüşlerdir (Kirişçi, 2004: 5).

İltica başvurusu kabul edilmeyen bu sebeple kaçak olarak çalışan ya da başka ülkelere yasadışı şekilde gitmek için bekleyenlerin yanında Doğu Avrupa ülkelerinde çalışmak amacıyla yasal şekilde ülkeye girenler fakat vize sürelerinin dolmasına rağmen kalmaya devam edenlerle, Ortadoğu, Asya ve Afrika gibi ülkelere başka ülkelere ulaşmak için genellikle yasa dışı yollardan girenler oluşturmaktadır (İçduygu, 2003: 18).

Son yıllarda ise politika eksikliği ile en çok gündemde olan mesele ise Suriye iç savaşı nedeniyle günümüzde milyonlar olan Suriyeli sığınmacılardır. Transit göçmen ve sığınmacıların yanı sıra çalışma amacıyla gelen ve tüm yasal izinleri mevcut bir bölümde bulunmaktadır. Ancak bu bölüm tüm göçmenler içerisinde çok küçük bir paya sahiptir. Çalışma izni alabilen göçmenler sektör itibari ile diğer göçmenlerden farklı sektörlerde çalışabilmektedirler. Daha çok kanun yapıcılar, müdür veya yöneticilik alanlarında çalışmaktadırlar (Lordoğlu, 2007: 104).

Çalışma izni alımında çıkan zorluklar sebebiyle göçmenler turist vizesi almakta ve yenileme yoluyla kalmaya devam etmektedirler. Bu kesim izni olanların aksine daha niteliksiz işlerde istihdam olmaktadır. Dolayısıyla bu göç türü yoluna koyulması gereken bir alandan ziyade politika bağlamında önüne geçilmesi gereken bir olgu olarak ele alınmaktadır (Erder, 2007: 40). Türkiye'nin izinsiz göçleri düzenleme çabaları sadece kendi siyasi kararları ile değil AB baskıları ve uyum çabaları da etkili olmuştur (Kirişçi, 2004: 11)

3.3.3.1.1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği

Ortadoğu'nun karışması ile beraber sınır kontrolü zorlaşmış yaşanan karışıklıklar yalnızca göçü konu alan bir metnin ihtiyacını olduğunu göstermiştir. Sığınma sürecinin yasal mevzuatı olan 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği kabul edilmiştir.

Yönetmeliğin amacı; ülkemize münferiden iltica eden veya başka ülkelere iltica etmek üzere ülkemizden ikamet izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınmak amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasların tespiti ile görevli kuruluşların belirlenmesidir. Madde 2'de geçen "yasal veya yasal olmayan yollardan ülkemize gelerek" ibaresi sığınma talebinde bulunan kişilerin yalnızca yasal değil yasal olmayan yollardan da girebileceğini kabul etmiştir.

Yaşanan baskı ve eleştiriler sebebiyle ortaya çıkmış ancak göç politikası anlamında radikal kararlar sunmamış yalnızca hükümler içeren bir yönetmeliktir. Güvenlik vurgusu çerçevesinde ilk yıllar BMMYK ile işbirliği içinde çalışmıştır. Binlerce sığınmacıya geçici koruma verilmiş daha büyük kısmı için farklı ülkelere göç sağlanmıştır (Kirişçi, 2004). BMMYK ile uzlaşılı göç politikası anlamında olumlu bir adım olarak kabul edilmektedir. Bu gelişmeler ışığında sığınmacılar açısından önem taşıyan sınır illerde BMMYK'nın birimleri açılmıştır (Kirişçi, 2001).

1988 senesinde Iraklı mülteciler krizinden sonra oluşturulmuş 1999 ve son olarak 2006 yılında sürelerde yapılan son değişiklikler ile yürürlükte ancak profesyonel görüşlerine başvurulmadığından dolayı eksik tarafları ile günümüzde hala politikaların eksikliğini gözler önüne sermektedir (Özer-Özgür, 2003: 203). 1994 yönetmeliği AB tam üyelik süreci olan 2005'e değin ülkenin sığınma ve göç politikasının kavramsal açıdan ve ayrıca uygulamaların temelini belirlemiştir.

3.3.3.2.Uluslararası Göç Politikalarının Avrupa Birliğine Uyumlaştırılması

Türkiye 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi'nde AB'ye resmi adaylığını açıklamıştır. Türkiye hukuki durum ve uygulamalarını Avrupa Birliğine uygun şekilde yeniden düzenlemeye başlamış yine AB için önemli konuların başında gelen vize ve sığınma gibi adalet çatısı altındaki meselelerde uyumlu olacağını belirtmiştir. Türkiye 2000'li yıllardan sonra göç politikasını AB ye göre şekillendirmeye başlamıştır. AB düzensiz göç akışını engellemek veya azaltmak amaçlı Türkiye ile işbirliğine girmiştir. AB düzenli raporlar serisi ile Türkiye sınır kontrollerini arttırmıştır.

Katılım Ortaklığı Belgesi ile birlikte kısa vadede düzensiz göçe yönelik uygulamalar için adım atılmış olsa da orta vadede ise düzensiz göçü önleme, sığınma sürecinde uyum, sığınmacılara destek ve konaklamada uygun birimler oluşturma ve AB müktesebatına uyum gibi amaçlar söz konusu olmuştur. Ayrıca üzerinde önemle durulan bir başka mesele ise Cenevre Sözleşmesi'nde geçen coğrafi sınırlılığının kaldırılmasıdır. Bu sınırlamanın kaldırılması kaynak ülkeye geri gönderme ya da üçüncü ülkeye yerleştirme yerine Türkiye'ye entegre olma olarak uyum politikalarının ön plana çıkacağına işaret olarak gösterilebilir (Göktürk, 2004).

2000'lere gelindiğinde Türkiye göç politikası AB ye uygun bir zemine oturmaya çabaladığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye kendi konjonktürünü düşünerek bir düzenlemeye gitmemiş, AB ve BM ekseninde düzenleme yapmıştır. Bu kapsama göre Avrupa Birliği ve Türkiye, göç meselesinde küresel ve güvenilir politika öngörerek düzenleme yapmaktadır. Tüm küresel olgular kapsamında Türkiye yalnızca jeopolitik konumu açısından değil sosyo-kültürel kimliği açısından da önemli bir ülke haline gelmiştir (Akdoğan, 2004: 55).

3.3.3.3. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

Mülteci haklarının korunmasını ve bu kapsamda uluslararası hareketleri düzenlemek, onlara liderlik etmek ve dünya çapındaki mülteci sorunlarını çözmek gibi hedefleri uluslararası toplum adına gerçekleştiren kuruluştur. Ankara'da 1960 yılında ilk bürosu açılmıştır. Sığınmacıların korunması ve geri gönderilmesini önlemek amacıyla çalışmalar yapmıştır. Mevzuatın bir bütün halinde incelenmesi ve mağduriyet yaşanmaması için çalışmalar gerçekleştirmiştir (Kirişçi, 2001: 71-72). Küreselleşme ile beraber çeşitli nedenlerle artan mülteci sorununa daha güncel yaklaşımla yönelmektedir.

3.3.3.4. Geri Kabul Anlaşması

Geri kabul anlaşmaları genel olarak bir ülkede yahut sınırları belirlenmiş birkaç ülkede yasadışı olarak bulunan kişilerin anlaşma yapılmış kaynak ülkeye veya en son transit geçiş yaptıkları ülkeye geri gönderilmesini düzenleyen anlaşmalardır. 16 Aralık 2013 tarihinde AB ve Türkiye arasında imzalanmış 1 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma 1 Haziran 2016 tarihi itibarı ile tam olarak yürürlüğe girmiştir (Ekinci vd, 2016: 7).

16 Aralık 2013 yılında vize serbestisi ve mutabakat metni ve Geri Kabul Anlaşması olarak ifade edilen metin Türkiye ve AB arasında imzalanmıştır. Türkiye üzerinde AB ülkelerine

geçen yasadışı göçmenlerin yine Türkiye üzerinden geldikleri ülkelere geri gönderilmesini ifade etmektedir. Fakat bunun için kaynak ülke ile de geri kabul anlaşması yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde bu uygulamalar çok sayıda göçmeni kabul edecek olan Türkiye açısından büyük bir yük oluşturacaktır (Köse, 2015: 199-201)

1 Haziran 2016 itibari ile anlaşmaya taraf olmayan İrlanda ve Danimarka dışında tüm AB üyesi ülkeler Türkiye üzerinden AB topraklarına kaçak yollar ile girişlerinin tespiti durumunda, Türkiye üzerinden kaynak ülkelere geri gönderileceklerdir. Anlaşma sınır ve göç yönetimi açısından reformların hızlanması ve uygulamaların uluslararası standartlara ulaşması açısından etkili olmaktadır (Fortune, 2016). Geri Kabul Anlaşması'nın imzalandığı esnada ülkede kabul ve barınma merkezlerinin kapasitesi 2000 ve süresi 12 aydı. Geçici ikamet ile süre sonunda bireyler dışarı çıkmaktaydılar. Anlaşma akabinde barınma merkezlerinin artırılmasına yönelik adımlar atılmış 2013 yılında yedi ilde yeni merkezler kurulmuştur. 16 milyon liralık ödenek tahsis edilmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014).

3.3.3.5.Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

Ülkemiz coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca kitlesel göç hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. Özellikle son yıllarda Türkiye düzenli ve düzensiz göç hareketlerinin merkezi haline gelmiştir. Bu durum, göçün Türkiye'nin ekonomik, sosyo-kültürel ve demografik yapısı ile kamu düzeni ve güvenliği üzerindeki etkilerini gündeme getirmektedir.

Türkiye 2013 senesinde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile iç işlerine bağlı olarak hem merkezde hem illerde teşkilatlanan Göç İdaresi Genel Müdürlüğünü kurarak göç ve iltica yönetimine ve hukukunu revize etmiş ve sığınmacılar lehine önemli bir adım atmıştır. Bu kanunun amacı (md 103); "Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. "

Dünyadaki örneklerine uygun olarak, göç ve iltica alanında stratejilerin belirlendiği, insan hakları temelli sivil bir kurumsal yapılanma olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün

kurulması ile kurumlar arası etkin işbirliğine imkân sağlayan etkili bir göç yönetiminin de temeli atılmıştır. Bu kanun ile aynı zamanda Suriyelilere yönelik ilk kanuni düzenlemedir. Buna göre mülteci, Şartlı Mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma kavramları revize edilmiştir. Vize ve ikamet izinleri işlemleri için etkin bir yapı oluşturulmuş, kayıt dışılığın azaltılması amacıyla düzenlemeler getirilmiştir. Yabancıların Türkiye’de çalışmak üzere aldıkları çalışma izinlerinin ikamet izni yerine de geçerli sayılmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Kurum Merkez Teşkilatı, Taşra Teşkilatı ve yurtdışı teşkilatı olarak ayrılmaktadır. Genel Müdürlük Merkez Teşkilatında aşağıdaki hizmet birimleri yer almaktadır:

- Yabancılar Dairesi Başkanlığı: Düzenli ve düzensiz göçle ilgili iş ve işlemlerden sorumludur.
- Uluslararası Koruma Dairesi Başkanlığı: Uluslararası koruma ve geçici korumaya ilişkin iş ve işlemlerden sorumludur.
- İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Dairesi Başkanlığı: İnsan ticaretiyle mücadele ve mağdurların korunmasına ilişkin iş ve işlemlerden sorumludur.
- Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı: Göç alanında politika ve stratejiler belirlenmesine yönelik çalışmalar, ilgili iş ve işlemlerden sorumludur.
- Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı: Yabancıların toplumla olan uyumlarına ilişkin iş ve işlemlerden sorumludur.
- Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı: Genel Müdürlüğün görev alanıyla ilgili devletler ve uluslararası kuruluşlarla iletişim, işbirliği, koordinasyon gibi konulardaki iş ve işlemlerden sorumludur.
- Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı: Strateji geliştirme ve mali hizmetlere ilişkin iş ve işlemlerden sorumludur.
- Hukuk Müşavirliği: Hukuk hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin iş ve işlemlerden sorumludur.
- Bilgi Teknolojileri Başkanlığı: Genel Müdürlüğün görev alanındaki konulara ilişkin bilgi sistemlerinin kurulması, işletilmesi, işlettirilmesi ve Kanun kapsamındaki ilgili iş ve işlemlerden sorumludur.
- İnsan Kaynakları Dairesi Başkanlığı: Genel Müdürlüğün insan gücü politikası ve planlaması ile insan kaynakları sisteminin geliştirilmesine ilişkin iş ve işlemlerden sorumludur.

- Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı: Genel Müdürlüğün taşınır ve taşınmazları, genel evrak ve arşiv faaliyetleri, bilgi edinme başvurularına ilişkin iş ve işlemlerden sorumludur.
- Eğitim Dairesi Başkanlığı: Genel Müdürlüğün görev alanıyla ilgili eğitim faaliyetlerine ilişkin iş ve işlemlerden sorumludur.

YUKK ilgili hükümleri gereğince Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Taşra Teşkilatlanması: “81 İl Göç İdaresi Müdürlüğü ve 148 İlçe Göç İdaresi Müdürlüğü içermektedir. Genel Müdürlük ihtiyaç duyulan il ve ilçelerde il müdürlüklerine bağlı olarak hizmet vermek üzere geri gönderme merkezi, kabul ve barınma merkezi ile insan ticareti mağdurları sığınma evi kurar, işletir veya işletirir. Genel Müdürlük, 13 Aralık 1983 tarihli ve 189 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname esaslarına uygun olarak yurt dışı teşkilatı kurmaya da yetkilidir.

3.3.3.5.1.Uluslararası Koruma Kanunu

2014 yılına değin Uluslararası koruma konusunun içerdiği bir kanun yoktu. Kanun düzeyinde bir düzenlemenin eksikliği uygulamalarda bir belgeyi zorunlu hale getirmiştir. YUKK ile beraber bu durum değişim göstermiş ve uluslararası koruma ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. 6458 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 04.04.2013 senesinde resmi gazetede yayımlanmış 2014 Nisanında da yürürlüğe girmiştir. Yabancılar ile alakalı işlemleri, sınır kurallarını ve yabancıların korumasını, geri dönemeyecek olan yabancılar için sağlanacak geçici korumayı ve göç idaresi genel Müdürlüğünün kuruluş, görev, yetki alanlarını kapsamaktadır. Kanun mülteci, ikincil koruma ve geçici korumayı tanımlamıştır.

Kanuna göre mülteci: sadece Avrupa’da meydana gelen olaylar nedeni ile -ki bu nedenle başvurular oldukça sınırlı sayıda- uluslararası koruma talep edenleri kapsamaktadır (Aybay, 2015: 31). Şartlı mülteci coğrafi kısıtlama nedeniyle mülteci tanımına takılan ve Avrupa dışından gelen tüm mültecileri içine almaktadır. İkincil koruma, mülteci ve şartlı mülteci olarak kabul edilemeyen ancak ülkesine gönderildiğinde ölüm, işkence ve tehdide maruz kalma ihtimali bulunan kişilere ilişkin olarak düzenlenmiştir. YUKK madde 63 te düzenlenmiştir. Bir kişinin bu haktan yararlanabilmesi için mülteci veya şartlı mülteci olmaması gerekmektedir. YUKK düzenlemesinin yanında AB düzenlemelerinde bulunan Mülteci ve İkincil koruma statüsüne ilişkin Konsey Yönergesi de bulunmaktadır. Geçici koruma statüsü “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve

geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanacak korumayı ifade etmektedir. (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

3.3.3.5.2.Geçici Koruma Yönetmeliği

13.10.2014 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Geçici Koruma, İçişleri Bakanlığının teklifi Bakanlar Kurulu onayı ile gerçekleşmektedir. Yönetmeliğin amacı madde 1 de şu şekilde ifade edilmiştir: “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemektir.” (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014).

Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, kitlesel halde Türkiye sınırlarına dayanan yabancılara geçici koruma sağlanabileceği ilk kez kanun düzeyinde YUKK md 91’de düzenlenmiştir. Kabul koşulları, çıkışlarında yapılacak işlemler, kalışları ve süreleri, hak ve yükümlülükleri kitlesel hareketlere yönelik önlemler gibi düzenlemeleri içeren yönetmeliktir. Yönetmelikte yasadışı yollardan girişlerde ceza meselesi ve geri göndermenin yasak olmasından ve ayrıca geçici korumadan yararlanamayacak kişilerden bahsedilmektedir. Geçici koruma kazanmış bireyler için Uluslararası Koruma başvuruları kabul edilmemektedir (md 16). Valilikler yoluyla geçici korumadan yararlanan bireyler geçici koruma kimlik belgesi ve nüfus hizmetleri kanunu kapsamında yabancı numarası verilmektedir. Geçici Koruma süresi 1 yıldır. Süre 6 aylık zaman dilimleri ile en fazla 1 yıl daha uzatılabilir (md 4).

1951 Cenevre Sözleşmesi kitlesel nüfus hareketleri bazında hükümler içerse de geçici koruma ve toplu ilticalar adına bir düzenleme içermemektedir. Geri göndermeme ilkesi bu kitlesel göçlerde de karşımıza çıkmaktadır. Cenevre Sözleşmesi konusu olmayan bu yabancılar haklardan yararlanma zorunluluğu bulunmamaktayken yine de temel hakların sağlanması uluslararası hukukun bir parçasıdır (Acer-Kaya-Gümüő, 2013: 473). Geçici koruma Cenevre Sözleşmesindeki bu eksikliği kapatmaktadır. Geçici koruma verilen yabancılardan yararlanma kabul eden devlet tarafından karşılanır (Poyraz, 2012: 3).

Türkiye'ye sığınan bireyler veya grupların kişisel değerlendirilmesi gerçekleşmektedir. Kitlesel halde gerçekleşen göçlerde ise bireyleri değerlendirmeler zorlaşır. Durum böyle olunca kitlesel göçler geçici koruma devreye girer (Kaya, 2013: 25- 37). Böylelikle Hükümetler çeşitli nedenler kaynaklı yaşanan toplu göçlerde kişilere yönelik inceleme yapmak durumunda kalmak zorunda olmaktadır (Akyürek, 2015: 118).

Geçici koruma politikası; uzun süreçte çözümler bulunana kadar kısa vadeli çözümler sunmaktadır (Poyraz, 2012: 3). Geçici Koruma verilen yabancılar insan hakları ilkelerine uygun şekilde karşılanmalıdır. Kısa vadeli de olsa resmi bir yasal dayanak, oturma hakkı, konut edinme olanağı, sosyal yardımlar, sağlık eğitim destekleri yapılmalıdır. Şartlar aşama aşama iyileştirilmelidir (Akyürek, 2015: 396).

3.3.3.5.3.Göç Projeleri

İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü; göç alanına ilişkin projeleri yürütmek, kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin programlanmasına ve projelendirilmesine yardımcı olmak, proje tekliflerini değerlendirmek ve onaylamak, yürütülen çalışma ve projeleri izlemek, bu çalışma ve projelerin ulusal göç politika ve stratejilerine ve uluslararası standartlara uygun şekilde yürütülmesine destek vermekle yükümlüdür. Bu çerçevede göçe ilişkin ulusal veya uluslararası Projeleri doğrudan veya dolaylı olarak yürütmektedir (Göç İdaresi, 2019).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün hali hazırda yürütmekte olduğu 18 projesi bulunmakta, bitmiş olan 45 proje ile birlikte toplam 63 politika sunulmuştur. İkili işbirliği şeklinde devam eden projelerin yanı sıra AB kaynaklı projeler belli bir süre zarfında sunulmakta; IOM, IPA, BMMYK, SIDA, UNICEF gibi kuruluşların yanında Kalkınma Bakanlığı ve çeşitli ülke fon kaynakları ile yürütülmektedir. Devam eden projelerin bazıları şu şekildedir;

- Türkiye'de Düzensiz Göçmenlerin Destekli Gönüllü Geri Dönüşü ve Yeniden Entegrasyonu Projesi: Söz konusu proje kapsamında 3.500 yabancıların kendi ülkelerine destekli gönüllü geri dönüşü ve yeniden entegrasyonu için Genel Müdürlük desteği sağlanmaktadır.
- Suriye Mülteci Krizinin Etkilerinin Azaltılması İçin Ulusal Kurumların Desteklenmesi Projesi. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve BMMYK ortaklığında yürütülen ve Avrupa Birliği tarafından finanse edilen proje ile birlikte 6 bin Suriyeliye mesleki eğitim verilmesi, 2 bin 500 Suriyeliye yükseköğretim bursu

verilmesini kapsar. Aynı zamanda 6 bin Suriyeliye Türkçe kursu verilmesi, 10 kadın sığınma evinin desteklenmesi, 9 bin çocuğa ulaşılması ve toplum merkezleri aracılığıyla 60 bin Suriyeliye ulaşılması hedeflenmektedir.

- Türkiye’de Göç Politikalarının Geliştirilmesinin Desteklenmesi Projesi; YUKK çerçevesinde oluşturulacak politikaların hangi yöntemlerle geliştirileceği ve AB ülkelerindeki iyi uygulamaların araştırılması ve benimsenmesi hedeflenmektedir.
- İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin Desteklenmesi Projesi; BMMYK ile beraber yürütülen bu proje kapsamında 66 ilde geçici koruma ve uluslararası korumaya konu olan yabancılara yönelik işlerde İl Göç İdaresinin desteklenmesi.
- Sessiz Destek - Türkiye’de Kalkınmaya Duyarlı ve Uyumlu Bir Göç Politikası Çerçevesinin Desteklenmesi Projesi; İsviçre destekli Uygulama süresi 24 ay olan proje, Türkiye’deki yeni göç politikası çalışmalarına göçün kalkınma boyutunu da entegre etmeyi, kalkınmaya duyarlı göç politikası ve stratejileri oluşturulmasına yönelik kapasite geliştirmeyi ve göç konularında çalışan tüm paydaşlar arasında eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır.
- Göç ve Uluslararası Koruma Konularında Farkındalığın Arttırılması; kamu yöneticileri, yerel yönetimler ve kamuoyunun farkındalığını arttırmak adına ab kaynaklı projedir.
- Göç ve Uluslararası Koruma Alanındaki STK ve Teknik İşbirliği; iltica ve göç alanında faaliyet gösteren STK’ların etkinliklerinin artırılması amaçlanmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile birlikte Avrupa Birliği (AB)’nin desteğiyle “Türkiye’nin Ulusal İltica Sisteminin Kuvvetlendirilmesi” projesi 2,7 milyon Euro değerindeki proje, Türkiye’yi etkin ve kurumsallaşmış bir ulusal iltica sistemi oluşturmaya yönelik çabalarında üç yılı aşkın bir süre boyunca destekleyecek. Projenin sözleşme makamı Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB) olup, doğrudan faydalanıcısı ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)’dür (UNHCR, 2017).

3.3.3.5.4.Göç Yönetimi ve Uyum Çalıştayı

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında bulunan ve yabancı kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla düzenlenmesi planlanan uyum faaliyetleri konusunda görüş alışverişi yapılması amacıyla Göç Yönetimi ve Uyum Çalıştayı 12 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da gerçekleştirildi (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Bu bağlamda göçmen entegrasyonu açısından ilgili kimi ülkelerdeki uygulamalar ele alınmış, eğitim sorunları, yerel yönetimlerin uyumda etkileri gibi konular ele alınmıştır. Göç politikaları sürecine kimler dahil edilmeli, ne tür işbirlikleri gerçekleştirilmeli, uyum politikalarında dikkat edilmesi gereken unsurların neler olduğuna dair konular masaya yatırılmış ve tartışılmıştır.

3.3.3.6.Suriye Politikası

Domino etkisiyle Kuzey Afrika ve Ortadoğu da Arap İsyanları olarak zuhur eden durum; Tunus, Lübnan, Cezayir, Ürdün, Fas, Yemen, Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Irak, Libya, Kuveyt gibi birçok ülkeyi etkilemiştir. Parçalanmış iktidarların mücadeleleri iç savaşa dönüşmüştür. Suriye'de 2011 yılında ilk protestolar ile beraber çatışmalar baş göstermiş; Suriye halkı devlet başkanı Beşar Esad'ın yönetimi terk etmesini, demokratik reformlarını gerçekleştirmesini ve Kürt nüfus ile aynı haklara sahip olmayı talep etmişlerdir. İsteklerin karşılık bulmaması sonucu Özgür Suriye Ordusu ve radikal örgütler yönetimi devirme amaçları iç savaşı başlatmıştır. Tüm bunların ötesinde ülkedeki savaştan ekonomik ve sosyal bazda etkilenen komşu devletlerin başında Türkiye gelmektedir. Tüm bu kargaşa göç serüveninde Türkiye'nin geri dönüşü olmayan şekilde etkilenmesine neden olmuştur.

Suriye'den Türkiye'ye ilk toplu giriş 2011 yılında meydana gelmiş ve 5 ay gibi kısa bir zamanda 100.000 kişiye ulaşmıştır (Hürriyet, 2012). Türkiye bu ilk aşamada savaşın geçici bir süreç olduğunu düşünerek gelen sığınmacıları misafir olarak kabul etmiştir. Misafir olarak ülkeye kabul edilen sığınmacılar Ekim 2011 senesinde 'geçici koruma' statüsüne dahil edilmişlerdir. Suriyeliler için bakanlık 20 Mart 2012 tarihinde Geçici Koruma Yönergesi hazırlanmıştır. Ancak bu yönerge krizin kısa zaman içerisinde son bulacağı varsayımına dayanarak inşa edilmiştir (Çiçekli, 2015). 2013 senesine kadar durum belirsizliğini korumuştur. Ancak bu tarih itibari ile durumun geçici olmayacağı kabul edilmiş ve hukuki bir statü için yönetmelikler yayımlanmıştır. İlk aşamada yapılan yardımlara yönelik politikalar insani bir durum nedeni ile gerçekleşmiştir. Geçen yıllar

içinde kalıcı hale gelen Suriyelilerin sağlık, eğitim, çalışma ve barınma gibi alanlarda haklara sahip olması gerektiğine ilişkin problemler oluşmuştur.

Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı 2012 yılında 14.237 iken, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün son güncel verileri bu sayının yıllar içinde artarak 2019 itibariyle 3.643.870 olduğunu göstermektedir. En büyük artış 2014 senesinde gerçekleşmiş; 2013 te 224.655 olan sayı 2014 yılında 1.519.286’yı göstermiştir.

YILLAR	TOPLAM
2012	14.237
2013	224.655
2014	1.519.286
2015	2.503.549
2016	2.834.542
2017	3.426.786
2018	3.623.192
2019	3.643.870*

*01.08.2019 itibariyle

Tablo 3. 4. Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sayısı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)

Geçici koruma kapsamında olan Suriyeliler içinde, mülteci kamplarının dışında kalanlar burada olanlardan kat kat fazladır. Türkiye’nin çeşitli bölgelerine yayılmış binlerce Suriyeli kendi imkânlarıyla barınmaktadırlar. Kamp alanlarında yaşayanlar belli olanaklara sahip olsalar da dışarda kalanlar için aynı şeyler geçerli değildir. Kamp alanlarında kalmayı tercih etmeyen ve Türkiye’nin her şehrine yayılmış olan Suriyeliler belki de en büyük toplumsal problemdir.

Geçici Barınma Merkezinde Kalanlar	Geçici Barınma Merkezi Dışında Kalanlar	Toplam
67.066	3.576.804	3.643.870

Tablo 3. 5. Geçici Barınma Merkezinde Kalan Suriyeli Sayısı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)

Geçici koruma statüsüne kabul edilen Suriyeli sığınmacılar için mülteciliğe ilişkin bireysel başvuru yolları kapanmış geçici koruma ile sağlık eğitim, çalışma, sosyal yardım ve belirli hizmetlerde bu kapsama dahil edilmiştir. Geçici koruma Yönetmeliği genel bazda somut ihtiyaçları yasal bir zeminde ele almıştır. Bu bağlamda Suriyeli Sığınmacılar;

- Sağlık hizmetlerinden sağlık bakanlığı kontrolünde hem geçici barınma merkezlerinin içinde hem de dışında faydalanabilmektedir. Sığınmacılardan temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlarından hasta katılım payı alınmamaktadır. Sığınmacıların sağlık hizmetleri, genel sağlık sigortaları için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçmeyecek şekilde Afet ve Acil Durum Yönetmeliği Başkanlığı (AFAD) tarafından ödenmektedir.
- Sığınmacıların eğitim ihtiyaçları hem barınma merkezlerinde hem de merkez dışında Milli Eğitim Bakanlığı kontrolünde ve sorumluluğunda yürütülmektedir.
- Sığınmacıların iş piyasasına erişimi, geçici koruma yönetmeliği çerçevesinde sağlanabilmekte, geçici koruma kimlik belgesine sahip olanlar çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na başvurabilmektedir.
- Ayrıca Geçici Koruma Yönetmeliği'nde sığınmacılardan ihtiyaç sahibi olanların Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun belirleyeceği esaslar çerçevesinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından sosyal yardım ve hizmetlerden faydalanabileceği belirtilmektedir. (Resmi Gazete, 2014)".

Kitlesele anlamda bu denli büyük olan bu göçün mutlak hakları korunması pek olası görünmemektedir. Bu nedenle yönetmelik sığınmacı haklarını değil devletin sığınmacılara tanıdığı hakları işaret etmektedir. Fakat verilen hizmetler tüm sığınmacılara erişmemektedir. Sığınmacıların büyük bölümü eğitim hakkına sahip 18 yaş altından oluşurken bu haktan kısmen faydalanabilmektedirler. Kayıt dışı Suriyelilerin fazla olması ve çalışma izni olmadan çalıştırılmalarına politika bağlamında yaşanan eksiklikler neticesinden ortaya çıkmaktadır (Vatandaş, 2016: 10).

ÜLKE	ÇIKIŞ YAPANLAR
KANADA(BMMYK)	4.319
ABD	3.920
KANADA(doğrudan)	2.645
İNGİLTERE	1.989
NORVEÇ	1.926

Tablo 3. 6. 2014-2019 yılları arasında üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilen Suriyeli Sayısı (ilk 5 ülke) (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)

Kaçak yollar ile Avrupa'ya geçmeye çalışanların yanında 2014-2019 yılları arasında üçüncü ülkelere (toplam 17 ülke) yeniden yerleştirilen Suriyeli sayısı 15.352'dir. İlk 5 ülke sıralaması ise: Kanada, ABD, İngiltere, Norveç ve İsveç şeklindedir. Suriyeli sığınmacılar geçici koruma statüsü, savaşın bitmeyeceğini kanıksamaları gibi nedenler ile 2015 den bu yana artan şekilde Avrupa'ya mülteci olarak kabul edilecekleri umuduyla göç etmektedirler.

3.3.3.7.Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Çalışmaları

Türkiye'de STK'lar, sığınmacılara yaşanabilir koşullar yaratmak ve devamlılığını sağlamak amacıyla çalışmalar yapmaktadır. İhtiyaç sahiplerine ulaşamama ve insani dramların yaşanması veri sistemleri eksiklerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de sığınmacılara ilişkin önemli faaliyetlerde bulunan kurumlardan biri Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD)'dır. AFAD tarafından sığınmacılara yönelik ihtiyaçların toplandığı veri sistemlerinin kurulmuştur. Geçici barınma merkezlerinde oluşturulan elektronik yardım dağıtım sistemi (EYDAS), STK'lar ile ihtiyaç sahibi Suriyelilerin buluşturulması amacıyla oluşturulmuştur. Bu elektronik sistemin çalışması gönüllülük esasına göre işlemektedir (Akman, 2018: 461).

Yerel hizmet ve kuruluşların yanında Hayata Destek, İHH İnsani Yardım Vakfı, Mazlum-Der, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı, Helsinki Yurttaşlar Derneği gibi ulusal ve hükümet destek ve izinli kuruluşlar bulunmaktadır. Eğitim, barınma ve sağlık gibi hizmetler sunulmaktadır (Çevik-Pekküçükşen, 2018: 1277-1278).

- Hayata Destek Derneği kendini insanlık, tarafsızlık, bağımsızlık, ayırım gözetmeme ve hesapverebilirlik ilkeleriyle 2005'den beri yürüten bir insani yardım kuruluşu

olarak tanımlamakta Acil Yardım, Mülteci Destek, Çocuk Koruma ve Sivil Toplum Güçlendirme ve Koordinasyon çalışmalarını sürdürmektedir. Dernek; acil yardım, afet hazırlık ve risk azaltma, eğitime destek, geçim kaynağını destekleme, kapasite geliştirme, farkındalık oluşturma, koruma, su sağlama, ve hijyen konularında çalışmalarda bulunmaktadır (Hayata Destek, 2017).

- İnsan Hak ve Hürriyetleri (İHH) İnsani Yardım Vakfı 1995 yılında kurumsallaşan farklı ulusal ve uluslararası kuruluşlara üyeliği de bulunan vakıf, 5 kıtada 135 ülkede Türkiye’den kurulan bir köprü niteliğinde hizmet vermektedir (İHH, 2011). Vakıf Türkiye’deki Suriyeliler için faaliyette bulunurken, barınma ihtiyaçlarını hem ev hem de kamp inşa ederek sağlamaya çalışmaktadır. gıda yardımı, çocuklar için yetimhaneler ve yaşam merkezleri inşa etme, sağlık ihtiyaçlarını giderme, eğitim sürecini destekleme ve birçok kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşuyla koordinasyon halinde faaliyette bulunmaktadır (Çevik-Pekküçükşen, 2018: 1278-1279).
- Mazlumder öteki STK’lar gibi kamp alanları içinde faaliyette bulunmamaktadır. Büyükşehirlerde yaşayan Suriyeliler için hükümete, yerel yönetimlere, insani yardım kuruluşlarına, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ne yapılabilecekler konusunda gözlemleri neticesinde önerilerde bulunmaktadır. Dernek, yardımda bulunduğu kimselere ilişkin internet sayfasında net bilgiler ve rakamlar vermemektedir (Mazlumder, 2013).
- Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneğinin amacı sığınmacı ve göçmenlerin temel hak ve hizmetlerden yararlanabilmesi ve yerel halkla uyum içinde yaşamaları. sığınmacıların sisteme kaydını yapmak, sağlık, psiko-sosyal ve hukuki danışmanlık sağlamak, sosyal uyum ve kamu huzurunu güçlendiren ve toplumsal farkındalığı arttırmayı amaçlayan faaliyetler düzenlemek; mülteci ve hukuk alanlarında akademik çalışmalara katkıda bulunmak; kanun yapma usullerine katkıda bulunmak gibi misyonlarla hareket etmektedir (sgdd.org.tr).

3.3.3.8. Uluslararası Göç Politikalarına İlişkin Diğer Belgeler

Türkiye’nin AB ile ilişkilerine uyum sürecinde düzensiz göçleri düzenleme adına imzalanmış olduğu 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesinin yanında, Türkiye’de bulunan yabancıların kalışları, eğitim ve barınma gibi konuları düzenleyen belgeler bulunmaktadır. Bunlar; Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi, Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği,

Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanun, Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanundur.

3.3.3.8.1.2000 Tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi

Türkiye AB ile uyum sürecine istinaden 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesini imzalamış düzensiz göçle mücadelede kısa süreli uygulamalar getirmiştir. Bu bağlamda, göçmenlerin Türkiye’ye girişlerinin düzenlenmesi, ikamet hakkı ve dolaşım serbestliğinin getirilmesiyle ilgili 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi, 2003 tarihli Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi ve 2006 tarihli Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı doğrultusunda düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. Buna ek olarak, 2008 tarihli Katılım Ortaklığı AB Konsey Kararı’yla (2008/157/EC) Türkiye’nin AB müktesebatına uygun bir biçimde “kaçak göç”ün önüne geçecek göç düzenlemelerini geliştirmesi istenmiştir. 2003 tarihli 4817 sayılı Kanun’un “Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanun”un kabul edilmiştir. Ayrıca, “2003 tarihli Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” doğrultusunda 15 Mart 2005 tarihli “İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı” oluşturulmuştur.

Bu planda: “Türkiye’nin AB’ne katılım müzakereleri sürecinde Türk İltica, Göçmen ve Yabancılar Mevzuatının ve Sisteminin AB müktesebatı ve sistemleri ile uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır; iltica ve göç mevzuatı ve sisteminin AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi için, uyumlaştırma sürecinde yürürlüğe konması gereken yasal düzenlemeleri, idari yapılanma ve fiziki alt yapının tamamlanması için gereken yatırımları ve alınması gereken tedbirleri ve önlemleri kapsayacağı” belirtilmiştir (İltica ve Göç Eylem Planı, 2005: 5).

3.3.3.8.2.Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi

16.08.2010 tarihli genelge sığınmacı ve mülteciler ile sığınma aşamasında olanlar için MEB’e bağlı her türlü seviyedeki okul ve kurumlarda (YÖK hariç) yürütülecek olan eğitim ve öğretim politikalarında bu genelgenin dikkate alınacağı belirtilmiştir. İl millî eğitim müdürlüklerinde, yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere eğitim-öğretimden sorumlu müdür yardımcısı/şube müdürünün başkanlığında bir komisyon oluşturulacaktır. Bu komisyonda; her seviye ve türden birer okul/kurum müdürü, il emniyet müdürlüğü yabancılar şube müdürlüğünde görevli bir yetkili ile yabancı uyruklu öğrencinin ana dilinde mülakat yapabilecek yabancı dil öğretmeni veya tercüman bulundurulacaktır.

3.3.3.8.3.Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği

29.04.1983 tarihli “Bu yönetmeliğin amacı, değişik ülkelerden kaçak veya pasaportla Yurdumuza gelerek yabancı ülkelere birine gönderilmek veya Yurdumuzda kalmak istediği ile iltica hakkı talebinde bulunan yabancı kişilerin haklarında yapılan işlem sonuçlanıncaya kadar geçecek süre içerisinde geçici barındırılma, iaşe ve diğer masrafların karşılanmasına ilişkin ve usulleri belirlemektir.”

Yönetmelik hükümlerini İçişleri Bakanı yürütmektedir. Mülteci - sığınmacı misafirhaneleri ve misafirhaneye alınan mülteci ve sığınmacılara ilişkin görevlerin, bu yönetmelik esaslarına göre yürütülmesinden Merkezde, Yabancılar-Pasaport-Hudut-İltica Daire Başkanı, misafirhane bulunan illerde İl emniyet Müdürleri, Emniyet Genel Müdüğüne ve Valiye karşı sorumludur. Misafirhane bulunan İl Valileri de İçişleri Bakanına karşı sorumludur. Yönetim Organları Mülteci Misafirhanesi Amirliği, Misafirhane Amiri, Misafirhane Amir Yardımcısı, İdari ve Destek Hizmetler Bürosu, Güvenlik Bürosu, Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bürosu'ndan oluşmaktadır (Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği, md 8). Madde 7 de açıklandığı şekliyle Genel Müdürün teklifi Bakanlığın onayı ile ihtiyaç duyulan illerde açılmaktadır. Ancak madde 15 de ifade edilmiş olarak misafirhaneye mülteci ve sığınmacı kabulü Bakanlığın onayı ile gerçekleşmektedir. Sığınmacılar kaynak ülkelere dönene kadar veya Türkiye’de yerleşecekleri zamana kadar burada kalmaktadırlar (MMY, 1983).

3.3.3.8.4.Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanun

27.04.2003 tarihli 4817 sayılı mülteci ve sığınmacılara has olarak hazırlanmış bir kanun değildir. Yabancıların genel olarak tabi olduğu çalışma izinleri kapsamaktadır. “Bu Kanunun amacı, yabancıların Türkiye’deki çalışmalarını izne bağlamak ve bu yabancılar verilecek çalışma izinleri ile ilgili esasları belirlemektir.” 1951 Cenevre Sözleşmesi 1712.maddesi uyarınca sığınılan ülkede 3 yıl ikamet eden ülke vatandaşın biriyle evli olma hali veya çocuğu olma durumunda çalışma izni hakkındaki sınırlamalar kalkmaktadır. Anayasanın madde 90’ı ve YUKK’nın madde 89’de bu sözleşmeye uygun haldedir (Çiçekli, 2015: 260-261).

3.3.3.8.5.Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun

6458 sayılı YUKK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte YİSHK da değişiklere neden olmuştur. YİSHK yabancılara EGM hudut, iltica ve yabancılar şubesi tarafından hangi koşullarda ikamet verileceği, ikamet süresi veya uzatılması, ikamet talebinin reddine yönelik kurallar, yabancının sınır dışı edilmesi ve etmeye yetkili makamlar, sınır dışı etme kararının alınması ve uygulanmasına ilişki konuları düzenlemiştir (Ekşi, 2010: 24). YİSHK madde 17 ye göre mülteci veya sığınmacı olan yabancılar İçişleri Bakanlığının göstereceği yerde ikamet etmek zorundadırlar. İkamet izni verilmiş kişiler buradan dışarı 15 günü geçmemek kaydıyla çıkabilirler. İkamet dışına çıkmalarına hapis cezası öngörölmüőtür.

3.3.3.9. Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarında Göç

Avrupa Komisyonu 1998 yılından bu yana aday ölkelerin Kopenhag kriterlerine uyum konusunda kaydettiği gelişmeleri yıllık olarak değerlendiren raporlar yayımlamaktadır. Söz konusu raporlar 2016 yılına kadar "İlerleme Raporu", sonrasında ise "Ölke Raporu" olarak adlandırılmıőtır. Yıllara göre İlerleme Raporlarında göçe ilişkin kaydedilen meseleler Şu şekilde özetlenebilir;

- **1998 ilerleme raporu:** Irak'tan ve bölgedeki diğer ölkelerden yasadışı göçlerdeki artıőla baőa çıkmaya yönelik bir planın Konsey'ce kabul edilmesi 1995'te öngörölen işbirliğini hayata geçirmeyi mümkün kılıncaya kadar, siyasi mülahazalar bu düzenlemelerin sürüncemede kalmasına neden olmuştur. Türkiye, Asya'dan ve Kuzey Irak'tan gelen çok sayıda yasadışı göçmen için bir transit ölke olduğundan, anayasal gerekçeler öne sürerek, yeniden kabul anlaşmaları yapmayı reddetmesi ciddi bir sorun olarak rapora eklenmiştir. Buna ek olarak, Türkiye bu dönemlerde, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü standartlarına uygun yeni bir pasaportu uygulamaya koymuş ve pasaportların optik taramasını başlatmıştır. Bu düzenleme ile beraber, göçün kontrol edilmesinde yararlı bir adım olarak kabul edilmiştir. Genel anlamda rapor, göç alanında Türkiye ile beraber daha aktif bir işbirliği ile yeni stratejilerin oluşturulması gerektiğini belirtmiştir (Dıőıőleri Bakanlığı, Türkiye 1998 raporu).
- **1999 yılı ilerleme raporu:** En son Düzenli Rapor, Türkiye'yi, göç konusunda AB ile etkin işbirliği kurmaya, Cenevre Sözlüşmesi'ne koyduğu coğrafi çekinceyi kaldırmaya çağırıyordu. Göç konusuyla ilgili olarak, 1998 yılında Türkiye'den illegal olarak geçerken yakalanan kişilerin sayısı 40.000'den fazla olduğu tespit edilmiştir. Sahil koruma, kara kuvvetleri, jandarma ve polis yasa-dışı göçün

önlenmesinden sorumludur. Türkiye bir nihaî varış ülkesi değildir: yakalanan kişilerin hemen hepsi Batı Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışmaktadır ve bunların çoğunluğu, Türkiye ve Yunanistan arasındaki kara sınırında, Edirne'de yakalanmaktadır, çünkü yasa-dışı göçmenlerin çoğu bir ilk adım olarak Yunanistan'a girmeye çalışmaktadır. Bulgaristan'daki yasadışı geçiş girişimlerinin sayısı çok küçüktür. Yakalanan göçmenlerin sayısındaki büyük artış, yasa-dışı göçmenlerin barındırılmasına yönelik tesislerin ve malî imkânların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Yasa-dışı göçle mücadele, Türkiye ve Yunanistan arasında Temmuz 1999'da başlamış olan görüşmelerin gündemindedir. Türkiye, yasa-dışı göçe karşı Budapeşte sürecine katılmakta ve eğitim alanında Uluslararası Göçler Bürosu ile işbirliği etmektedir (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 1999 raporu).

- **2000 yılı ilerleme raporu:** Göç ve sınır kontrolü meselesi üzerinde, personeli eğitmek ve göç konularında diyalog başlatmak amacıyla bir takım çabalara girişilmiş, Sınırların Aşılması ve Göç Üzerine Bilgi, Tartışma ve Değişme Merkezi çerçevesinde bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu raporda önemle bahsedilen diğer bir unsur Batı Avrupa ülkelerine yasadışı yollardan girmeye çalışan insanların sayısını azaltmak için ciddi önlemlerin alınması gerektiği yönündedir. Ayrıca iltica sahasında, Türkiye'nin, iltica başvurularının dikkate aldığı kabul edilmiş ancak Cenevre Sözleşmesindeki coğrafi çekinceyi kaldırması gerektiğinin altı çizilmiştir. Batı Avrupa ülkelerine yasadışı göçlerin önlenmesi adına denetimlerin artırılması ve kurumlar arasında daha iyi bir koordinasyon gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2000 raporu).
- **2001 yılı ilerleme raporu:** Göç konusunda bir değerlendirmeye yer verilmediği görülmüştür.
- **2002 yılı ilerleme raporu:** Göç konusunda bir değerlendirmeye yer verilmediği görülmüştür.
- **2003 yılı ilerleme raporu:** Raporda iltica ve yasa dışı göç konularında, AB mevzuatı ve uygulamalarına ilişkin bilincin artırılması için çaba sarfedildiği üzerinde durulmuştur. İnsan kaçakçılığı ile mücadele konusunda hukuki zemin oluşturulmasının adalet ve içişleri alanlarında ilerlemelerin yaşandığı ancak yasa dışı göçle mücadelenin ciddi biçimde artırılması gerektiği noktasında hatırlatmalar vardır. Yine raporda yetkililerin aldığı önlemler neticesinde yasadışı göç akımının rotasının Türkiye'den kaydığını ve 2002 verilerine nazaran ciddi bir azalış

olduğundan bahsedilmiştir. Türkiye'nin bu dönemde hem kurumlar arasında hem de Avrupa Birliği ülkeleri ve üçüncü ülkelerle olan işbirliği sayesinde yaşanan bu olumlu adımın sürdürülmesi noktasında tavsiye verilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2003 raporu).

- **2004 yılı ilerleme raporu:** Göç konusunda bir değerlendirmeye yer verilmediği görülmüştür.
- **2005 yılı ilerleme raporu:** Tüm Göçmen İşçilerin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme Ocak 2005'te yürürlüğe girmiştir. AB içindeki göçmen işçiler, çalışma koşulları, sosyal yardım ve vergi kolaylıkları konularında ulusal işçiler ile aynı muameleye tabi tutulmalıdırlar. Bu müktesebat aynı zamanda diğer bir üye devlete taşınan sigortalı kişiler ve aile fertleri için ulusal sosyal güvenlik hükümlerinin eşgüdümü için bir mekanizma da içermektedir. Göç konusunda, göç ve iltica müktesebatıyla uyum sağlanmasına yönelik Ulusal Eylem Planı Mart 2005'te kabul edilmiştir. Türkiye Eylem Planının uygulamasına başlamalıdır. Eylem Planının, iltica ve göç idaresi kurulması, aile birleşmeleri, uzun süreli ikamet ve öğrencilerin ikameti gibi hususlardaki hükümlerinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Önerilen göç ve iltica idaresinin müktesebatı etkili biçimde uygulayabilecek olması ve iltica ve göç hukuku alanında yetişmiş uzman yetkililerden oluşması zaruridir. Bu kurumun yapısı ve işleyişine ilişkin hükümlerin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. İltica alanında, göç ve iltica müktesebatıyla uyum sağlanmasına yönelik bir Ulusal Eylem Planının, ikincil koruma, kitlesel göç ve hızlandırılmış usul dâhil bazı hükümlerine açıklık getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, 1951 Sözleşmesine getirilmiş olan coğrafi kısıtlamaların kaldırılması kilit mesele olmaya devam etmektedir (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2005 raporu).
- **2006 yılı ilerleme raporu:** İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı uygulamaya konulmuştur. Bununla birlikte, Plan, AB müktesebatının iç hukuka aktarılmasına veya uzman bir organ kurulması başta olmak üzere idari kapasitenin geliştirilmesine ilişkin takvimin ayrıntılarını içermemektedir. Bununla birlikte, İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı'nın etkili biçimde uygulanması ve gelecekteki kurumsal yapıların açıklığa kavuşturulması için konuyla ilgili kurumları biraraya getirecek özel bir forum teşkil edilememiştir. İltica talebinde bulunan herkesin adil bir sürece ve bir örnek uygulamaya tabi olması için, özellikle de uluslararası havaalanlarındaki uygulamalar bakımından, yeni mevzuata ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası İnsan Ticareti İle Mücadele Programı ise devam etmiştir. Türkiye'nin mevzuatı, insan

ticareti ile mücadele alanındaki AB mevzuatı ile uyum içerisindedir ancak insan ticaretinin önlenmesi ve baskı altına alınması amacıyla idari kapasitenin geliştirilmesi için çabaların artırılması gerekmektedir (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2016 raporu).

- **2007 yılı ilerleme raporu:** Göç alanında sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Müktesebatla uyum sağlamak amacıyla göç ve iltica konularında 2005 Mart ayında kabul edilen Ulusal Eylem Planının uygulamasına ilişkin olarak ilave adımlar atılmıştır. Ulusal Eylem Planının eşgüdümünden ve etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamakla sorumlu Bakanlıklar ile kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan görev gücü yeniden faaliyete geçirilmiştir. Ayrıca yakalanan yasadışı göçmen sayısında küçük bir düşüş yaşanmıştır. Yasadışı göçmenlere barınak sağlama amacıyla, İstanbul'da 200 kişilik yeni bir merkez açılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2007 raporu).
- **2008 yılı ilerleme raporu:** Birimlerarası işbirliği sağlamak amacıyla İltica ve Göç Görev Gücü, düzensiz göçle bağlantılı sınır görevlerinden sorumlu birimleri bir araya getiren üst düzey bir çalışma grubu kurulmuştur. Yasadışı göçmenlere sağlanan barınak kapasitesi, 1512'den 1793'e çıkarılmıştır. Bu ilerlemelerin yanında yakalanmış kaçak göçmenlere yönelik ilgili makamların, tutuklama ve sınırdışı etme kararları için, göçmenlerin anlayabileceği bir dille kaleme alınmış yazılı gerekçelerinin varolması, maddi tutukluluk şartlarında bir iyileşmenin sağlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu tutuklama veya nakil kararlarının yargı denetimine açık şekilde gerçekleşmesi gerektiği adalet ve özgürlük başlığı altında incelenmiştir (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2008 raporu).
- **2009 yılı ilerleme raporu:** 2007 yılı sayılarına göre yasadışı göçmen sayısında belli bir artış kaydedilmiş, buna yönelik iki yeni misafirhane ile kapasite arttırılmış ancak yeterli düzeyde olmadığı konusunda eleştiri alınmıştır. Fakat İltica ve göç alanında çalışan personele yönelik özel bir program ve eğitimli personeli sistem içinde tutmaya yönelik bir mekanizma bulunmamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2009 raporu).
- **2010 yılı ilerleme raporu:** Adalet, özgürlük ve güvenlik başlığı altında göç konusunda birtakım ilerlemelerin varlığından bahsedilmiştir. İçişleri Bakanlığının düzensiz göçe ilişkin 2010 yılında yayınladığı genelgeye göre geri gönderme merkezlerine veya Valilikler tarafından önceden belirlenmiş alternatif yerlere

yerleştirilmeleri sağlanmaktadır. Ayrıca bu merkezlerin sahip olması gereken fiziki koşullarının sağlanması ve Vali, Kaymakam ve İl Emniyet Müdürlükleri tarafından düzenli olarak denetlenmesi, bu merkezlerdeki insan hakları ihlalleriyle ilgili iddiaların soruşturulması, düzensiz göçmenlerin, BMMYK ile iletişime geçmeyi talep etmeleri durumunda, kendilerine bu imkânın verilmesi ve yasa dışı göçmenlerin, bedeli kendilerince karşılanmak kaydıyla, hukuki danışmanlığa erişimlerinin sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, 2008 yılında oluşturulan İltica ve Göç Görev Gücü, BMMYK ile koordinasyon içinde, “İltica Kanunu” ve “İltica ve Göç Biriminin Kurulmasına İlişkin Kanun”a yönelik çalışmaları yürütmektedir. Genel olarak, Türkiye’ye temel uluslararası standartlara ve Avrupa standartlarına uygun, modern, etkili ve adil bir sistem sağlayacak önemli göç reformları konusunda ilerleme kaydetmesi gerektiği tavsiyesi mevcuttur (Dışışleri Bakanlığı, Türkiye 2010 raporu).

- **2011 yılı ilerleme raporu:** Gözlem altında tutulan göçmenlerin durumuna ilişkin; kalabalık, bakımsızlık, kötü sağlık koşulları ve açık havaya çıkarılma imkanının olmaması gibi bir çok eksikliğin bulunduğu gözaltı merkezlerine ziyaretler yapılmıştır iyileştirmelerin gerektiği üzerinde durulmuştur. Göç ile alakalı gözaltı ve sınır dışı etme uygulamalarına ilişkin mevzuattaki boşluklar endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Türkiye’deki düzenli ve düzensiz göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin statüsünü düzenlemeye yönelik mevzuat hazırlama çalışmalarını sürdürmektedir. Mevzuat hazırlama çalışmaları sırasında, STK’lar ile yapılan işbirliği, IOM ve BMMYK’nın yanı sıra Avrupa Komisyonu gibi paydaşların çalışmalara dahil edilmesi, daha açık ve Őeffaf bir sürecin yürütülmesine yönelik çabaların kanıtıdır. Emniyet Genel Müdürlüğu tarafından çıkarılan genelge ile geri gönderme merkezlerinde tutulan düzensiz göçmenlere, düzenli olarak yazılı biçimde merkezde neden tutulduklarının, kalış sürelerinin, avukata erişim hakları olduğunun ve geri gönderme merkezlerinde tutulmalarına veya sınır dışı edilme kararlarına itiraz hakları olduğunun bildirilmesi talimatı verilmiştir. İçişleri Bakanlığı “Yasadışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu”, özellikle düzensiz göçmenlerin sağlık sorunlarına öncelik verilmesi ve IOM desteği ile kamu sağlığı ve düzensiz göçmenlerin sağlığının korunması için kurumlar arası işbirliği modelinin detaylandırılmasına karar vermiştir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına da, sığınmacılar, mülteciler ve düzensiz göçmenlerin özellikle bu alandaki masraflarına ilişkin ödenek tahsis edilmiştir. Tüm bunların yanında Yabancılar ve

Uluslararası Koruma Kanununun kabul edilmesi, etkin bir iltica ve göç yönetiminin sağlam bir yasal zemine oturması ve göçmenler ile mültecilerin haklarının güvenceye alınması bakımından öncelik olmaya devam etmektedir (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2011 raporu).

- **2012 yılı ilerleme raporu:** Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı Mayıs 2012'de TBMM'ye sunulmuştur, ancak söz konusu kanun henüz kabul edilmemiştir. Bu kanunun kabul edilmesi, Türkiye'nin yabancılarla olan ilişkilerini yöneten ve göçmen ile mültecilerin haklarını AB standartlarına ve uluslararası standartlara uygun olarak güvence altına alan tek ve tutarlı bir yasal çerçeve oluşturulması bakımından kilit niteliktedir. Türkiye, düzensiz göç için çok önemli bir geçiş ülkesi ve hedef ülke olma konumunu sürdürmektedir. Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmen sayısı 14.559'a ulaşmıştır. Türkiye'ye gelen veya Türkiye üzerinden geç Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun kabul edilmesi beklendiğinden, düzensiz göçmenlerin durumlarını iyileştirmeye yönelik kayda değer hiçbir idari tedbir alınmamıştır. Düzensiz göçmenlerin barındırılmasına yönelik genel kapasite 2011 yılında 2176'ya düşmüştür. Geri gönderme merkezlerindeki asgari yaşam standartları ve bu merkezlerin denetimi hala düzenlenmemiştir. İnsan kaynaklarının ve mali kaynakların yetersizliği, geri gönderme merkezlerindeki fiziki koşulların iyileştirilmesinde engel teşkil etmiştir. Düzensiz göçmenlere psiko-sosyal hizmet sağlanmasına ilişkin olarak yapılandırılmış bir yaklaşım henüz mevcut değildir. Göçmenlerin adli yardıma erişimleri hala sınırlıdır. Barolarda bu desteğin bağımsız bir biçimde sağlanması için gerekli kurumsal kapasite bulunmamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2012 raporu).
- **2013 yılı ilerleme raporu:** Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kabul edilmesi, mülteciler ve sığınmacılar açısından önemli bir ilerleme olup, Türkiye'nin AB standartları ve uluslararası standartlara uyumunu sağlamak amacıyla göç ve iltica alanında kapsamlı bir hukuki ve kurumsal çerçeve getirmiştir. Geri gönderme merkezlerinin yönetimine ilişkin olarak ayrıntılı düzenlemelere ve bu merkezlerde kalan düzensiz göçmenlerin faydalanacağı şekilde yapılandırılmış psiko-sosyal hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni Kanun, Türkiye'nin AB standartları ve uluslararası standartlara uyumunun sağlanması amacıyla, göçmenlerin hukuki durumuna ilişkin kapsamlı bir yasal ve kurumsal çerçeve getirmiş, düzensiz göçmenlerin gözetim altında tutulması ve sınır dışı edilmesinin yanı sıra çocuklar

gibi korunmaya muhtaç göçmen gruplarının korunması kapsamında gözetilecek usulleri ve güvenceleri düzenlemiştir. Yabancılar ile ilgilenmek üzere sivil bir kurum olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kurulması, bu alanda şimdiye kadar takip edilen güvenlik odaklı yaklaşımın değiştiğine işaret etmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, iltica ve göç yönetimine ilişkin sorumluluğu kademeli olarak Emniyet Genel Müdürlüğünden devralacaktır. Adalet, özgürlük ve güvenlik alanında iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye Suriyeli sığınmacı akını ile mücadelede önemli çabalar sarf etmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, göç ve iltica konusunda tutarlı bir yasal çerçeve sağlamaktadır. Bu Kanun, uygulamaya yönelik mevzuatın gecikmeksizin kabul edilmesi şartıyla önemli bir ilerlemenin göstergesidir (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2013 raporu).

- **2014 yılı ilerleme raporu:** Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun ve ilgili uygulama mevzuatının yürürlüğe girmesiyle, Türkiye'nin AB standartları ve uluslararası standartlara uyumunu sağlamak amacıyla göç ve iltica alanında kapsamlı bir yasal ve kurumsal çerçeve oluşturulmuş ve göç alanında önemli bir ilerleme sağlanmıştır. Yeni yapılanma uluslararası koruma, düzenli ve düzensiz göçmenlere yönelik muamele ve insan ticareti mağdurlarının korunması gibi konularda AB standartları ile uyum yönünde önemli bir adım teşkil etmektedir. 2014 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Emniyet Genel Müdürlüğü arasında görev ve sorumlulukların pürüzsüz bir şekilde devredilmesini sağlamak amacıyla bir protokol imzalanmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün merkez teşkilatındaki birimler, vakit kaybetmeksizin faaliyetlerine başlamış olmakla birlikte, görev ve sorumlulukların taşra teşkilatına devri daha kademeli biçimde gerçekleşecektir. Türkiye sınır güvenliğinden sorumlu tek bir birim oluşturacak Sınır Güvenliği Kanunu Tasarısı'nı henüz kabul etmemiştir. Bu kanun kabul edilinceye kadar, sınır yönetiminden sorumlu kurumların kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla Türkiye'nin somut adımlar atmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sınır bölgelerinde yakalanan düzensiz göçmenlerin kimlik tespitini ve ilgili diğer işlemleri iyileştirmek amacıyla Jandarmanın personel sayısının da artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü ve havayolu işletmecileri arasındaki işbirliğinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle İstanbul'daki havaalanlarında olmak üzere, daha etkili bir sınır yönetiminin sağlanması amacıyla AB göç irtibat görevlileri ile işbirliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir. 2013 yılından bu yana Türkiye özellikle, göçmenlerin ortak kara sınırlarında gerçekleştirdiği düzensiz sınır geçişlerinin

önlenmesine yönelik olarak Yunanistan ve Bulgaristan makamları ile yaptığı işbirliğini artırmıştır. Türkiye'den Yunan adalarına geçen düzensiz göçmenlerin sayısı arttığından, Ege Denizi'ne ilişkin olarak da benzer bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır Türkiye, Irak'ın yanı sıra Suriye'den artarak gelen mülteci akınını karşılama konusunda kayda değer insani çaba sarf etmektedir. Türkiye, bu ağır yüke rağmen, göç ve iltica politikasına ilişkin olarak önemli adımlar atmıştır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve Göç Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün kurulması önemli reformlardır. Türkiye, daha etkili ve entegre bir sınır yönetimi yapısı oluşturmak amacıyla, sınırdan sorumlu birimleri yeniden düzenlemelidir (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2014 raporu).

- **2015 yılı ilerleme raporu:** Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 2013'te yürürlüğe girmesinin ardından, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü faaliyetini, düzenleyici ve kurumsal konular üzerinde yoğunlaştırmıştır. Mayıs'ta, Emniyet Genel Müdürlüğünden, il düzeyinde yönetim sorumluluklarını devralmıştır. Hâlihazırda 1.740 olan ve 2017 sonu itibariyle 3.000 düzensiz göçmeni barındırması hedeflenen geri gönderme merkezlerinin kapasitesini artırma çalışmalarına devam edilmiştir. Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması 1 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, aynı zamanda düzenli göç konusunda önemli bir hedef ülke haline gelmiştir. 2014 sonunda, Türk olmayan 314.000 farklı uyruklu kişiye Türkiye'de geçici ikamet izni ve AB vatandaşı olmayan 43.656 kişiye çalışma izni verilmiştir. İnsan ticareti ile mücadelenin her veçhesiyle koordinasyonundan ve mağdurların korunmasından sorumlu Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, insan ticareti mağdurlarının korunmasına yönelik bir birim oluşturmuştur (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2015 raporu).
- **2016 yılı ilerleme raporu:** Türkiye'den AB'ye düzensiz göçün sona erdirilmesi ve göç konusunun AB standartları ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi amacıyla, 29 Kasım 2015 tarihli Türkiye-AB Zirvesi'yle birlikte uygulamaya konulan Ortak Eylem Planı uyarınca ve 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Ortak Açıklaması'nın ardından göç konusunda işbirliği artırılmıştır. Mart'ta açıkladıkları ortak bildiriye Türkiye ve AB, Türkiye'den AB'ye gerçekleşen düzensiz göçün sonlandırılması, göçmen kaçakçılarının çalışma şekillerinin sekteye uğratılması ve göçmenlere hayatlarını riske atmak dışında bir alternatif sunulması yönünde paylaştıkları kararlılığı bir kez daha ortaya koymuştur. Mart'ta açıklanan bildirinin uygulamaya geçirilmesi, beklenen sonuçların elde edilmesini sağlamıştır ancak bu

başarı bugüne kadar kırılman olmaya devam etmiştir. Mart 2016'da, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü düzensiz göçmenlere kalacak yer sağlama kapasitesini artırmaya devam etmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, geri gönderme merkezlerindeki koşulların düzenli biçimde gözetimini ve göçmenlere yönelik koruma tedbirlerine erişim sağlanmasını temin etmek amacıyla bir ulusal izleme sistemi oluşturulmasına yönelik çalışma başlatmıştır. 18 Mart 2015 tarihli AB -Türkiye Ortak Açıklaması'na istinaden, Türkiye'den AB'ye gerçekleşen düzensiz göçün sonlandırılması, kaçakçıların faaliyetlerinin sekteye uğratılması ve AB hukuku ve uluslararası hukuk uyarınca uluslararası koruma altına alınmaya hakkı olanlara yönelik Avrupa'ya geçiş için yasal yolların geliştirilmesi amacıyla yakın işbirliği hızlandırılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2016 raporu).

- **2018 yılı ilerleme raporu:** Türkiye göç ve iltica politikası alanında iyi düzeyde ilerleme kaydetmiştir ve Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Ortak Açıklaması'nın uygulanması ve Doğu Akdeniz rotasındaki göç akışlarının etkili bir şekilde yönetilmesi konusunda kararlılığını sürdürmüştür. Vize Serbestisi Diyaloguna ilişkin olarak Türkiye, vize yol haritasında yer alan ve henüz karşılanmamış yedi kriterin yerine getirilmesine ilişkin çalışma planını Avrupa Komisyonuna Şubat başında sunmuştur. Komisyon Türkiye'nin önerilerini değerlendirmektedir ve Türk muhataplarıyla istişareler gerçekleştirecektir. Göç konusunda Yunanistan ve Bulgaristan ile yapılan iş birliği daha da artmıştır. Ancak Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlikler iyi komşuluk ilişkileri açısından elverişli bir ortam oluşturmamış ve bölgesel istikrarı ve güvenliği zayıflatmıştır. Zaman zaman saldırgan ve kabul edilemez söylemlere başvurulmasıyla da, bazı AB üye devletleriyle ikili ilişkiler kötüye gitmiştir. Düzenli ve düzensiz göç alanındaki mevzuat AB müktesebatıyla kısmen uyumludur. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 2013'te yürürlüğe girmesinin ardından Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), kapasitesini geliştirmeye devam etmiştir. GİGM, düzenli göç, düzensiz göç, uluslararası koruma, insan ticareti ile mücadele, uyumun ve iletişimin geliştirilmesi ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi amaçlarını içeren 2017-2021 Stratejik Planı'nı hazırlamıştır. Ülkede ikamet eden her yabancıya ilişkin verileri içeren çevrimiçi ulusal bir platform olan Göçnet, artık Türkiye'nin 81 ilinde faaliyettedir. GİGM, düzensiz göçmenlere kalacak yer sağlama kapasitesini artırmaya devam etmiştir. Türkiye ayrıca özel ihtiyaçları bulunanlar dâhil olmak

üzere, savunmasız göçmen ve sığınmacıların tespit edilmesine ve bakımlarının sağlanmasına yönelik uygun usulleri tesis etmeli ve kolluk birimlerinden görevlendirilen personel de dâhil, yeterli kaynağı sağlamalıdır. 2017’de, Göç Politikaları Kurulu dört kez toplanmıştır. GİGM’yi desteklemek üzere kanunla kurulmuş bir mekanizma olan Göç Danışma Kurulunun, alanda çalışan akademisyenlerin ve hak temelli sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla toplanması, göç yönetimine ilişkin olarak hükûmet ve sivil toplum arasındaki diyalogu artıracak ve göç politikasının gelişimini destekleyecektir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun uygulanmasına ilişkin olarak yayımlanan düzenlemelerin tamamı kamuya açıklanmamıştır ve OHAL KHK’ları ve düzenlemeleri de dâhil olmak üzere göç ile ilgili mevzuat konusunda kamuoyunun farkındalığı eksiktir. Göç konusunda Yunanistan ve Bulgaristan ile yapılan iş birliği daha fazla yoğunlaştırılmıştır. Ancak Ege Denizi’nde ve Doğu Akdeniz’de yaşanan gerginlikler iyi komşuluk ilişkileri açısından elverişli bir ortam oluşturmamış ve bölgesel istikrarı ve güvenliği zayıflatmıştır. Türkiye, Suriye’den gelen 3,5 milyondan fazla sığınmacıya ve başka ülkelerden gelen yaklaşık 365.000 sığınmacıya büyük miktarda ve emsalsiz bir insani yardım ve destek sağlama yönündeki muazzam çabalarını sürdürmüştür (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2018 raporu).

- **2019 yılı ilerleme raporu:** Türkiye, 3,6 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli mülteciye ve yaklaşık 370.000 diğer uyruklardan kayıtlı mülteciye büyük miktarda ve emsalsiz bir insani yardım ve destek sağlama yönündeki önemli çabalarını sürdürmüştür. Geçici koruma altındaki yaklaşık 142.000 Suriye vatandaşı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yönetilen 13 geçici barınma merkezinde yaşamaktadır. Türkiye, sığınmacılara destek sağlamak ve sağlık ile eğitim hizmetlerine daha fazla erişim sağlamak için kayda değer sürdürülebilir çabalar sarf etmiştir; hâlihazırda Suriyeli çocukların % 65’i okula gitmektedir. Birçok şehirde sığınmacılara belediye hizmetleri sunulmaktadır. Türkiye’de okul çağındaki 1 milyon Suriyelinin yaklaşık 635.000’inin hâlihazırda ilk ve orta öğretime erişimi vardır, geçen yıl bu rakam 605.000 idi. Mayıs 2018’de çalışma izni alan geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı 43.000’dir. Göç ve iltica politikası alanında geçtiğimiz yıl bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye, yaklaşık dört milyon mülteciyi ağırlamak ve ihtiyaçlarını karşılamak ve AB’ye yasadışı geçişleri engellemek için kayda değer çabalar sarf etmeye devam etmiştir. Türkiye, Mart 2016 Türkiye-AB Mutabakatı’nın uygulanmasında hâlâ kararlıdır ve Doğu Akdeniz rotasındaki göç akınlarının etkili

bir şekilde yönetiminde kilit rol oynamıştır. Geçen yıla ait raporda yer verilen tavsiyelerin uygulanması konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Mutabakatı'nın uygulanması, Ege Denizi'nde düzensiz ve tehlikeli geçişlerin azaltılmasında ve hayatların kurtarılmasında somut sonuçlar vermeye devam etmiştir. Türkiye, Ekim 2017'de yürürlüğe girmiş olmasına rağmen, Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın üçüncü ülke vatandaşlarına ilişkin hükümlerini hâlâ uygulamamaktadır. Eylül 2018'de yayımlanan bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile oluşturulan Göç Kurulu, Türkiye'nin göç stratejisinin belirlenmesi, koordinasyonu ve uygulanmasından sorumludur ve İçişleri Bakanının başkanlığında toplanmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, Türkiye 2019 raporu).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göç olgusunun tarihinin insanlık tarihi ile bir olduğu ortadadır. Geçmişten günümüze kadar tarihin her döneminde göçlerin olduğu ve insanların başta ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel sebepler olmak üzere birçok sebeple göç ettikleri görülmektedir. Göçlerin bir kısmı sadece bir ülke içinde gerçekleşen iç göçler şeklinde iken, bir kısmı da bir ülkeden diğer ülkeye yapılan dış göçler şeklindedir. Göç hareketlerinde gerek göç veren, gerek göç alan, gerekse göç hareketi esnasında geçiş için kullanılan ülkelerin hepsinin etkilendiğini söylemek mümkündür.

Yüzyıllardır tüm dünyanın en önemli konularından birisinin göç meselesi olduğu açık bir biçimde görünmektedir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de en önemli meselelerinden birisi göçtür. Hatta öyle ki Türkiye'nin jeopolitik konumu sebebiyle dünyanın birçok ülkesinden daha fazla göç hareketlerine maruz kaldığı ve bu sebeple de göç meselesiyle daha fazla ilgilenmek zorunda olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye, kuruluşundan bu güne kadar, birçok uluslararası göç hareketine maruz kalmıştır.

Uluslararası göç olgusu gerek sebepleri gerekse sonuçları ile karmaşık ve çok yönlü bir meseledir. Uluslararası göç hareketleri, göç alan hedef ülkede de, göç veren kaynak ülkede de sosyo- kültürel, ekonomik, siyasi etkilere yol açar. Aynı zamanda uluslararası göçlerin sadece göç veren ve alan ülkeyi etkilemekle kalmadığı, en az onlar kadar göç etmek için kullanılan ülkeleri de ciddi bir biçimde etkilediği görülmektedir.

Tarihsel sürece bakıldığında Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye çeşitli göçlere sahne olmuştur. Ulus devlet inşası, sosyal ve ekonomik kalkınmışlığı arttırmak amacıyla ilk dönemler Türk soy ve kültürüne sahip kitlelerden göçler kabul edilmiştir. Sonraki süreçte ise çok daha farklı bir politika izlenmiştir. Kalkınma planları ile kontrollü bir nüfus politikası öngörülmüş, bu dönemdeki göç politikaları da bu kontrollü nüfus politikası ekseninde şekillenmiştir. Ancak yine de Türkiye Balkanlardan öncelikli olmak üzere çeşitli göç hareketlerine maruz kalmıştır.

1950'li yıllara kadar Türkiye'den başka ülkelere göç hareketinin son derece düşük olduğu görülmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle Batı Avrupa ülkelerinin işgücü ihtiyacını karşılamak doğrultusunda yoğun bir işçi göçü hareketi başlamıştır. 1961 anayasası ile birlikte işçi göçleri bir kalkınma politikası olarak kabul edilmiştir. Çeşitli kurumlar ile göç hareketlerini belli hedefler doğrultusunda yönlendirmeyi amaçlamışlardır.

Gelişmemiş ve işsizliğin yoğun olduğu bölgelerden kalifiye olmayan bireylerin tecrübe kazanmaları, bu kişilerin döndüklerinde Türkiye'nin sanayileşme sürecine katkı sağlamaları ve tabii ki o bölgelerdeki işsizliğin azaltılması için Türkiye'den İkinci Dünya savaşı sonrasında Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göç, bir politika haline getirilmiştir. Fakat bu politika başarılı şekilde yürütülemedi ve batı bölgelerinden vasıflı işgücü kaybı ile sonuçlanmıştır. Yapılan ikili işçi göçü anlaşmalarında da Türkiye etkili bir konumda olmamıştır.

1980'lerden günümüze ise Türkiye'de meydana gelen göç hareketlerinde değişimler yaşanmıştır. Türkiye bu dönemde, Avrupa'ya geçiş yapmak isteyen Afrika ve Asya kaynaklı göç hareketleri ile karşı karşıya kalmıştır. AB'ye uyum sürecinin de etkisiyle göç alanında mevcut politika ve mevzuatların gözden geçirilmesi gerektiğini kabul etmiştir. Ayrıca Türkiye, Ortadoğu'da meydana gelen kargaşa sebebiyle son yılların en çarpıcı göç hareketinden etkilenmiştir. İlerleyen süreç ile birlikte Suriye'de yaşanan savaş ve göç süreci Türkiye'de göçün yönetilmesi gereken bir olgu olduğunu göstermiştir.

Türkiye yaşanan bu göç dalgalarına karşı yasal mevzuatlarda düzenlemelere gidilmiş, yeni politikalar yapılmış ve bu bağlamda yeni kurumsal yapılar oluşturulmuştur. Yine bu noktada Türkiye, AB ile uyum sağlayabilmek amacıyla göç ve iltica alanlarında eylem planları geliştirmiştir. Göç alanındaki yeni yapılanma ile birlikte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu kurum, göç politikalarını genel anlamda bir çatı altında toplamaya çalışmaktadır.

AB müktesebat uyumu incelendiğinde, göç politikası konusunda birçok olumlu gelişmenin sağlandığı görülmektedir. Ancak genel olarak Avrupa Komisyonu ilerleme raporları çerçevesinde özellikle son yıllarda yinelenen eleştiriler bulunmaktadır. Göç alanında düzenlemelerin yetersizliği ve sınır kontrollerinin artırılmasının önemi üzerinde sıkça durulmaktadır. Göç konusunda büyük problemlerden biri de düzensiz ve yasadışı göçtür. Bu göç türünü çeken ucuz işgücü için önlemler alınmalıdır. Burada Türkiye sınırlarda güvenlik kontrolleri arttırmalı, kaynak ülkeler ile işbirliği sağlamalıdır. Ayrıca 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne getirilen coğrafi kısıtlamanın kaldırılması ve AB ile geri kabul antlaşması en sorunlu alanlar olduğu görülmektedir. Coğrafi çekincenin kaldırılması ile birlikte Avrupa dışından gelenlere de kalıcı korumanın sağlanması anlamına gelmektedir. Hâlihazırda yaşanan bu göç hareketlerinin ülkeyi milli güvenlik bakımından ve ekonomik, sosyal, siyasi,

kültürel yönden ne kadar etkilediği görülmekteyken coğrafi çekincenin kaldırılmasının ve yürürlükte olan Geri Kabul Anlaşmasının sonuçları iyi tahlil edilmelidir.

Bütün bu sonuçlardan hareketle çalışmanın “*Coğrafi konumu sebebiyle kuruluşundan günümüze kadar yoğun bir biçimde uluslararası göçlere maruz kalan Türkiye’nin bu süreci sağlıklı bir biçimde yönetmeye yönelik yeterli politikalar geliştiremediği*” şeklindeki hipotezimizin doğrulandığını söylemek mümkündür.

Türkiye’nin oldukça önemli bir mesele olan göç ile etkin bir biçimde mücadele edebilmesi için bazı adımları atması yerinde olabilir. İlk olarak göçün sadece merkezi yönetimin tek başına yönetemeyeceği derecede büyük ve karmaşık bir olgu olması sebebiyle göç yönetişimi konusu son dönemde sıkça telaffuz edilmektedir.

Etkin bir göç yönetimi adına kamu yönetimi ve diğer kamu politikası aktörleri arasında iletişimin kuvvetli olması gerekirken Türkiye’de bu durum söz konusu olmamıştır. Merkezi yönetim veya yerel yönetim birimlerinin başta olmak üzere ilgili aktörlerin göçmenlerin uyumu açısından çalışmalar yapması gerekmektedir. Özellikle göç olgusunun en önemli muhatabı olan yerel yönetimler için yasal ve kurumsal bir göç yönetimi yapılmamış yalnızca yasal çizgisi belediye kanunları olan sosyal yardımlar yapılmıştır. Yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik yapacağı yardımlarda yeterli bütçenin verilmemiş olması yardımların miktarını ve kalıcılığını azaltmaktadır. İçinde yaşadıkları toplumda göçmenlere kendilerini gerçekleştirmek için araçlar sağlanmalıdır. Göçlerin yoğun yaşandığı şehirler öncelikle olmak üzere adaptasyonunu sağlamak için, eğitim, aile hayatı ve sağlık açısından çeşitli konularda eğitici çalışmalara yer vermek gerekmektedir. Buna ek olarak meslek edindirme kurslarının sayıları arttırılmalı bilinçlendirme faaliyetleri çok yönlü bir şekilde devam etmelidir. Tüm bunların yanında yaşanan bu yoğun göç dalgasının en önemli muhatabı olan yerel halka yeterli bilgi verilmeli ve desteğinin alınması sağlanmalıdır.

Göçün sağlıklı şekilde kontrol altına alınabilmesi ve düzenlenebilmesi adına kamu politikası aşamasında etkili olan diğer aktörlerin de sürece etkili şekilde katılması gerekmektedir. Ancak merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplum örgütleri arasındaki koordinasyon eksikliği önemli bir problem teşkil etmektedir. Son yılların önemli problemlerinden olan Suriyeli sığınmacılara yönelik kayıtları tam ve net bir biçimde tutulmamış olması yönetişimin eksikliğini ortaya koymaktadır. Yeterli istatistiki bilginin olmaması ve Suriyeli göçmenlere yönelik bilgilere ulaşmada sivil toplum örgütlerinin başarısız olduğu görülmüştür. Merkezi yönetim bu doğrultuda sivil toplum ile olan diyalogunu arttırmalıdır.

Ayrıca göç yönetimine önemli katkıları olacak bir diğer aktör olarak üniversiteler gösterilebilir. Birçok üniversitede göç çalışma ve araştırma merkezleri açılmıştır. Bunun yanında üniversitelerde göç üzerine bir enstitü kurulması üzerinde durulmalıdır. Uluslararası göç hareketleri konusunda bilimsel araştırma, uygulama, eğitim ve dokümantasyon çalışmaları yapmak, ilgili resmi ve özel kuruluşlar ile işbirliği içinde çalışmak ve göçe ilişkin sorun, mevcut çözüm önerilerinin, uygulamaların, etkinliklerin, fon yönetiminin etkinliği ve verimliliği alanlarında bilgi birikimi ve çözüm sürecine katkıda bulunabilmesi açısından sürece katılması gerekmektedir.

Suriyeli sığınmacıların yıllar içinde sayılarının artması ile beraber göç alanında politika ve stratejileri tek çatı altında toplanması amacıyla Göç Bakanlığı kurulması gündeme gelmiştir. Türkiye'ye giriş ve çıkışlarda yaşanan koordinasyon eksikliğine bir çözüm sunabilecek olan bu kurum ile beraber GİGM ve AFAD gibi göç alanında yoğun faaliyet gösteren kurumların da Göç Bakanlığı çatısı altına alınması amaçlanmaktadır. Fakat daha çok bakanlık, daha çok bürokrasi ve hantal bir yapı meydana getirebilme ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Türkiye'de yasal ve yasa dışı olarak bulunan bazı yabancılar, yasa dışı şekilde Avrupa ülkelerine geçiş yolları aramakta, en başta da Ege Denizi kıyılarını kullanarak Yunanistan'a ait adalara ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bu yasa dışı geçişler sırasında kullandıkları deniz araçlarının batması sonucu ölümler meydana gelmekte, insani trajediler yaşanmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunca yapılan inceleme ve görüşmelerde, yasa dışı göçmenlerin birçoğunun Yunanistan karasularına ulaştıktan sonra, buradan Yunan polis ve sahil güvenlik ekiplerince Türk karasularına geri atıldıkları bilgisi gündeme gelmiştir. Bazı geri atma hadiseleri Türk makamlarınca diplomatik yollarla Yunan makamlarına bildirilmiş olsa da, geri atmaların devam ettiği iddia edilmektedir. Yaşanan olayların tekrarlamaması için Türkiye'nin Sahil Güvenlik Komutanlığına bağlı yüzer ve uçar unsurlarına ilaveten karada da radar ve takip sistemleri ile sıkı önlemler alması gerekmektedir. Düzensiz göçte kullanılan deniz araçlarının tespiti, bunlara müdahale edilmesi gerekmektedir.

Göçün yarattığı sonuçlar üzerinden hareket etmek bir politika konusu iken küresel çapta göçün nedenlerini aza indirmek adına politikalar geliştirilmeli ve önlemler alınmalıdır. Mesele düzensiz göç ve sığınma olunca ülkeler göçe kaynaklık eden nedenler üzerinde çalışmalıdır. Bu bağlamda koşulların düzelmesi yalnızca göç ile alakalı değil aynı zamanda hak ve hürriyetler, demokrasi açısından da ilerleme yaratacaktır.

KAYNAKÇA

1961 Anayasası. (1961).

5543 sayılı İskan Kanunu (2006).

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013)

Abadan-Unat, N. ve Kemiksiz, N. (1986). *Türk Dış Göçünün 24 Yıllık Bilançosu: Yorumlu Bibliyografya*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (Birinci Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç-Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Açma, B. (2002). *Economic Consequences of International Migration: Case Study of Turkey. Conference Paper of WIDER Conference On Poverty, International Migration and Asylum held in Helsinki-Finland.*

Ağanoğlu, H. Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi: Göç, İstanbul* (Birinci Baskı), İz Yayıncılık.

Akad, M. (1976). *Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkiler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.

Akan, Y. ve Arslan, İ. (2008). *Göç ekonomisi: Türkiye üzerine bir uygulama*. Ankara: Ekin Yayınevi.

Akbulut, Örsan Ö. (2005). *Siyaset ve Yönetim İlişkisi Kuramsal ve Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara: TODAİE Yayınları.

Akgül, A. ve Kaptı, A. (2010). *Türkiye'nin Uyuşturucu ile Mücadele Politikası: Politika Süreç Analizi*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Akgür, Z. G. (1997). *Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Akış, A., Akkuş, A. (2001). Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (Gap) Şanlıurfa'daki Göçe Etkisi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

- Akman, E. (2019). Türkiye’de Kamu Personel Politikalarının Süreç Modeli Çerçevesinde Analizi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(27).
- Aksoy, Ş. (2004). *Kamu Yönetimi Nereye Gidiyor? Bir Durum Saptaması, Dünyada Kamu Yönetimindeki Dönüşüm ve Türkiye’de Kamu Yönetimi Öğretimine Yansımaları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, Ş. (1995). *Yeni Sağ ve Kamu Yönetimi, Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Aksoy, Necdet. (2008). *Sivil Toplum ve Baskı Grupları*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Akdoğan, A. Argun. (2011). Türkiye’de Kamu Politikası Disiplinin Tarihsel İzleri”, Kartal F. (Editör), *Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Akdoğan, A. Argun. (2012). Aydınlanmadan Neoliberalizme Kamu Politikasının Sarsıl(a)mayan Egemenliği, *Amme İdaresi Dergisi*, 45 , (1-24).
- Akgül, Arif, Kaptı, Alican, (2010). Türkiye’nin Uyuşturucu ile Mücadele Politikası: Politika Süreç Analizi, *Yerelden Küresele Sınır aşan Suçlar*, Özeren. S., Sözer. M.A., Demir. O.Ö.(Editörler), Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Aktan, Coşkun C. (Ed.) (2006) . *Kamu Mali Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Aktaş, M.T. (2015). Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi?. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), (37 – 48).
- Alım, M, Doğanay, S. ve Şimşek, O. (2006). Ülkemize Yönelik Göçlere Bir Örnek: Ahıska Türkleri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(15), (303-322).
- Aliefendioğlu, Y. (1999). Ahlak ve Siyaset, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 21(214).
- Alkan, H. (1998) . *Türkiye’de Baskı Grupları: Siyaset ve İşadamlı Örgütlenmeleri (Odalar, TÜSAD, MÜSAD)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul
- Alper, A.M. (2005). *İşçi Dövizlerini Belirleyen Makro Ekonomik Etkenler: Türkiye Örneği*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara: T.C. Merkez Bankası.

- Anderson, J. (1975). *Public Policymaking - An Introduction*, Second Edition, Houghton Mifflin Company, Boston
- Anderson, J. (1990). *Public Policymaking*, Second Edition, Houghton Mifflin Company, Boston
- Arı, K. (1995). *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923–1925)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arı, K. (2003). *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923- 1925)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 27.
- Arslan, B. (2008). *Almanya'daki İslam Konferansı- Müslümanların Durumu ve Uyumları, Göç ve Entegrasyon: Almanya ve Türkiye 'de Azınlık ve Çoğunluk İlişkileri*, Ankara: Konrad Adenauer Stiftung Yayınları, 129-135.
- Aslan, S. ve Gül, C. (2004). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Baskı Grupları, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), (85-100).
- Aybay, R. (2005). *Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınevi.
- Bakırtaş, İ. (2007). *Ekonomik Analizleri ve Ekonomik Yansımalarıyla Politik Aktörler*. Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş(İkinci Baskı). Ankara: Ekin Kitabevi.
- Balkır, C. Kırkulak, B. 2009. *Turkey, the New Destination for International Retirement Migration*, H.Fassmann, M.Haller, D.Lane (Editörler) *Migration and Mobility in Europe: Trends, Patterns and Control*. (123-143). Edward Elgar. Cheltenham
- Barrilleaux, c. (2000). Party Strength, Party Change and Policy-Making in the American States, *Party Politics*, 6(1), (1-737).
- Biçer, M. ve Yılmaz, H. H. (2009). Parlametonun Kamu Politikası Oluşturma ve Planlama Sürecindeki Konumunun Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *Yasama Dergisi*, 13: 45-84.
- Boz, D. (2016). Dış Göçler Olgusu ve Etkisi: Türkiye- Suriye Üzerine Bir İnceleme. *Dokuz Eylül üniversitesi Sosyoekonomi Dergisi*, 147-153.

- Buchanan, M. J. (1990). *Politics Without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and Its Normative Implication*, (Çev: Coşkun C. Aktan). *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Mart.
- Buz, S. (2015). *Sığınmacı ve Mültecilerin Hakları*. 4 Mart 2019 tarihinde [www.mülteci.net: http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-77-434](http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-77-434) adresinden alınmıştır.
- Canyurt, D. (2015). Suriye Gelişmeleri Sonrası Suriyeli Mülteciler: Türkiye’de Riskler, *Akademik Bakış Dergisi*, (48).
- Castells, Stephen, Mark, Miller. (2008). *Göçler Çağı- Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, (Çev: Bal. B.U., Akbulut İ., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (1998). *The Age of Migration*, London: Mcmillan.
- Civan O. E. Gökalp A. (2011). Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği, *Çalışma ve Toplum*, (1), (233-264).
- Cocharan, Clarke E, Lawrence C. Mayer, T. R. Carr, N. Joseph Cayer, Mark J. McKenzie, Laura R. Peck, (2012). *American Public Policy: An Introduction*, Boston: Wadsworth.
- Cumhurbaşkanlığı 1 nolu Kararnamesi (2018)
- Çakır, S. (2005). *1961 Anayasası Sonrası TRT'nin İlk Döneminde Türkiye’de Radyo Yayıncılığının Analizi*. İletişim Yayınları.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç Ve Göçmen İlişkisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi İlke* (17).
- Çağaptay, S. (2002). Kemalist Dönemde Göç ve İskân Politikaları: Türk Kimliği Üzerine Bir Çalışma (Çev: Orhun D.), *Toplum ve Bilim Dergisi*, (93), (218-241).
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç Ve Toplumsal Değişme, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24),(129-142).
- Çam, E. (1981). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: İ.Ü.Yayınları.
- Çavuşoğlu,H. (1995). *Uluslararası Göç: Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler*.

- Çavuşoğlu, H. (2006). Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 Kitleli Göçü ve Bursa'daki Göçmen Kesimi, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (10), (107-147).
- Çavuşoğlu, H. (2007). Yugoslavya- Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar (41).
- Çaplı, B (2001). *Televizyon ve Siyasal Sistem*, Ankara: İmge Yay.
- Çelik, Fatma E. (2007). Bir Düzenleyici Reform Aracı Olarak Bütçe Kanunu Mali Disiplin İçin Performans Yönetimi, Kuramdan Uygulamaya(Yönetim ve Reform), *Kamu Yönetimi Forumu Kayfor IV Basılmış Sempozyum Kitabı*, Muğla.
- Çelik, F., Usta, S., (2012). *Demokrasi Teorisi Çerçevesinde Katılım Perspektifinden Türkiye'de Yerelleşme Çabalarının Değerlendirilmesi*, *Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde Karar Verme*, Önder Ö., Kırışık F.(Editörler), Ankara: Orion Kitabevi.
- Çetin, A. ve Uzman, N. (2013). Sığınmacılar Çerçevesinde Suriye-Türkiye İlişkilerine Bir Bakış. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 1(1), (3-18).
- Çevik, H. H. (2003). Modern Devlette Kamu Politikası Oluşturma: Kavramlar, Aktörler, Karar Verme, Kamu Politikası Süreci ve Türkiye Analizi, Asım Balcı (Editör) *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar* (içinde): Ankara: Seçkin Yayınları.
- Çevik, H. H. ve Demirci, S. (2008). *Kamu Politikası: Kavramlar, Aktörler, Süreç, Modeller, Analiz, Karar Verme* Ankara: Seçkin Yayıncılık,
- Çevik, H. H. Demirci, S. (2012). *Kamu Politikası* (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çevik, H. H., Eryılmaz. B. ve Sözen, S. (2013). *Kamu Yönetimi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2979.
- Çevik, H.H. (1998). Kamu Politikaları Analizi Çalışmaları Üzerine Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, *Amme İdaresi Dergisi*, 31(2), (103-112).
- Çevik, H. H. (1998). Kamu Politikaları Analizi Çalışmaları Üzerine Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, *Amme İdaresi Dergisi*, 31(2), (103- 113).
- Çevik, H. H. (2003) . Modern Devlette Kamu Politikası Oluşturma, Asım Balcı, A (Editör). *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*, Ankara: Seçkin Yayınları.

- Çevik, H. H. (2004) . *Türkiye’de Kamu Yönetimi Sorunları* (İkinci Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları.
- Çevik, H. H., Demirci, S.(2012). *Kamu Politikası*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Çevik, O. Pekküçükşen, Ş. (2018). *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*
- Çiçekli, B. (2008). *Yabancılar ve Yabancı Olmayanlar -Almanya’da ve Türkiye’de Hukuki Statü, Göç ve Entegrasyon-Almanya ve Türkiye’de Azınlık-Çoğunluk İlişkileri*, Ankara: Konrad Adenauer Stiftung Yayınları.
- Çiçekli, B. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*, (Ed.)Uluslararası Göç Örgütü, Cenevre.
- Çiçekli, B.(2004). *Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç: 11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Göç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı*, Kasım K.ve Bakan Z. (Editörler), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları(ASAM).
- Çiçekli, B. (2015). Suriyeli Mülteciler ve Geçici Koruma. *Analist Dergisi*(56), (46).
- Çobanoğlu, Z. (1996). *Konut Sağlığı*, Ankara: Somgür Yayınevi.
- Danış, A, D. (2004). Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye, *Birikim Dergisi* (184–185).
- Dahl, R. (2005). *Who Governs Democracy and Power in An American City*, Yale University Press, New Haven.
- Degroff, A.Cargo, M. (2009). *Policy Implementation: Implications for Evaluation*, *New Directions for Evaluation*, 124: 47-60.
- Deleon, P. (2006). *The Historical Roots of the Field*, Moran, M.; Rein, Martin. ve Goodin, R.E. (der.) *The Oxford Handbook of Public Policy*, (Oxford: Oxford University Press. s.40
- Demirhan Y, Aslan, S. (2015). Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi, *Birey ve Toplum dergisi*, 5(9).
- Demir, F. (2011). *Kamu Politikası Sürecinde Müzakerenin Rolü ve Sürecin Demokratikleştirilmesi*, *Kamu Politika Süreci*, Editör: Alican Kaptı, Ankara: Seçkin Yayınevi (195 -224).

- Deniz, O. (2009). Mülteci hareketleri açısından Van kentinin durumu ve kentteki mültecilerin demografik profili. *Doğu Coğrafya Dergisi*, (22). (187-204).
- Deniz, O. (2009). *Uluslararası göçler ve Türkiye'ye yansımaları*. İstanbul: Çantay Yayınları
- Deniz, O., ve Etlan, E. (2009). Kırdan kente göç ve göçmenlerin uyum süreci üzerine bir çalışma: Van örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), (472-498).
- Doğanay, H. (1994). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Doğanay, F. (1997). Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, *Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara Sosyoloji Derneği- Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları. (194- 205).
- Duman Ö. (2009). *Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)*, 11(43). (473 – 490).
- Dunn, W. N. (1981). *Kamu Politikası Analizi USA*. Pittsburgh Üniversitesi.
- Dunn, W.N. (1994). *Public Policy Analysis- An Introduction, Second Edition, Prentice Hall, USA, New Jersey*
- Durugönül, E. (2002). *Türk Kültürel Kimliğinin Kurgulanması ve Sorunlar, III. Ulusal Sosyoloji Kongresi 2-4 Kasım 2000 Eskişehir: Yeni Sosyolojik Arayışlar, Dünyadave Türkiye'de Farklılaşma Çatışma Bütünleşme II*, Ankara: Sosyoloji Derneği (134-143).
- Dye Thomas R. (1972). *Understanding Public Policy, Prentice Hall, Englewood Cliffs*
- Dye, Thomas R. (1983) . *Policy Analysis, What Governments Do, Why Do They Do It and What Differences It Makes*, The University Of Alabama Press, (Third Printing).
- Dye, Thomas R. (1987). *Understanding Public Policy*, Michigan Üniversitesi
- Dye, Thomas R.(2005) *Understanding Public Policy*, New Jersey Pearson.
- Dye, Thomas R.(2008) . *Understanding Public Policy*, Pearson Prentice Hall, New Jersey
- Ekinci, Y Deniz, A. Çağlar H., A. B. (2016) Göç, Strateji ve Taktik: Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayat Deneyimleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42).

- Ekşi, A. (2002). Sığınmacı ve Göçmelerde Psikopatoloji, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(3), (215-221).
- Erder, S. (1986). *Refah toplumunda “getto” ve Türkler*. İstanbul: Teknografik Matbaacılık A.Ş.
- Erder, S. (2007). *Yabancılaşmış Kurulan Ülkenin Yabancıları*, A. Arı (drl). Türkiye’de Yabancı İşçiler. İstanbul: Derin Yayınları. (1-82).
- Erder, S. (2014). *Türkiye’de Değişen Siyasal Konjonktür, Değişen Göç ve İskan Politikaları*, İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö.F., Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere MiReKoç Proje Raporları 1/2014 TÜBİTAK 1001_106K291. (77-136).
- Erdoğan, M. (2005). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Orion Yayınevi, (Üçüncü Baskı)
- Erdoğan, M. (1998). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan -Tosun, Gülgün, (2001), *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet Sivil Toplum İlişkisi*, İstanbul:Alfa Yayınları.
- Erdoğan - Tosun, Gülgün, (2003). *Sivil Toplum, Çağdaş Kamu Yönetimi I*. Acar. M., Özgür H. (Editörler). Ankara: Nobel Yayınları, (227 -257).
- Eryılmaz, B. (2000). *Kamu Yönetimi*, Ankara: Erkan Matbaası
- Eryılmaz, B. (2002). *Bürokrasi ve siyaset*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2004a) . *Bürokrasi ve Siyaset*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2004b). *Kamu Yönetiminde Değişim, Dünyada Kamu Yönetimindeki Dönüşüm ve Türkiye’de Kamu Yönetimi Öğretimine Yansımaları*, II. Kamu Yönetimi Forumu Sempozyum Bildirileri Kitabı, Hacettepe Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, 7-8 Ekim 2004, Ankara Hacettepe Üniversitesi Yayınları. (65- 82).
- Eryılmaz, B. (2013). Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması, *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulus aşırı Toplumsal Alanlar, Bağlam*, İstanbul.

- Fortune, (2016).2.6.2019, *Geri Kabul Yürürlüğe Girdi*. <https://www.fortuneturkey.com/geri-kabul-anlasmasi-yururluge-girdi-34496>.
- Gazete Sabah, (2019). 28.7.2019 <https://www.sabah.com.tr/yasam/2019/07/28/soylu-yakalanan-kacak-gocmen-sayisi-165-bini-asti>
- Geçici Koruma Yönetmeliği (2014).
- Gençler, A. (2004). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı. (49).
- Geray, C. (1987). Gecekondu Yıkımı Çözüm Değil!, 01.10.1987 Tarihli Cumhuriyet/2
- Geray, C. (1970), Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi, *Amme İdaresi Dergisi*, 3(4). (3-86).
- Gezgin, F. M. (1994). *İşgücü Göçü ve Avusturya'daki Türk İşçileri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3743.
- Gitmez, A.S. (1979). *Dışgöç Öyküsü*. Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2019). https://www.goc.gov.tr/icerik3/goc-idaresi-genel-mudurlugunun-devam-eden-projeleri_409_570_3609
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2019). 9.5.2019 https://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-yonetimi-ve-uyum-calistayi-12-aralikta-gerceklestirildi_350_359_428_icerik.
- Gök, S. (2005). *Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları (1923-1950)*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarih ABD Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Göksu, T. (2003). *Göç ve Türkiye'nin Güvenliği*, (Editörler) Göçeli G.ve Karaosmanoğlu F. Uluslararası Polislik ve Göç Güvenlik. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gönüllü, M. (1996). Dış göç, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11).
- Gül, Z.(2011). *Kamu politikasında kurumsallık (institutionalism) teorisi*. Alican Kaptı (Ed.), Kamu Politika Süreci: Teorik Perspektifler, Ankara: Seçkin Yayınları. (71-,84).

- Gül, H. (2015). Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri, *Yasama Dergisi*
- Güllüpinar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi Politikası ve Uluslararası Göç Kuramları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (4). (53-85).
- Gündüz, M. ve Nalan Y. (1997). *Terör ve Göç*, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç; 20-22 Kasım 1996, Ankara, DAE Matbaası, Ağustos (109-116).
- Güven, S. (1996). *Uluslararası işçi göçünün sosyal politika sorunları*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Gür, T.H. ve Ural, E. (2004), Türkiye’ de Kentlere Göçün Nedenleri, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1). (23-38).
- Güven, S. (1998). *Türkiye’de Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politikalar*. (İkinci Baskı), Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Güvenç, B. (2002). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Greenwood, M. J. (1985). Human Migration Theory, Models, and Empirical Studies, *Journal of Regional Science*, 25(4). (521-544).
- Ham, C. Hill, M. (1993). *The Policy Process In The Modern Capitalist State*, (Second Edition). Harvester Wheatsheaf
- Ham, C ve M, C, Hill.(1993). *The Policy Process in The Modern Capitalist State*, New York: Wheatsheaf.
- Hayata Destek, (2017). 7.6.2019, <http://www.hayatadestek.org/hakkimizda/>
- Hill, M.(1993) . *The Policy Process*, Harvester Wheatsheaf
- Heper, M. (2006). *Türkiye’de Devlet Geleneği*,(Çeviren): Nalân Soyarık, Ankara: Doğu-Batı Yay.
- Howlett, M. Ve RAMESH, M. (1995) . *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*, Toronto: Oxford University Press.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*, (Çevirenler). Özipek, B. Şahin, B. Yıldız, M. M Kopuzlu, Z., Seçilmişoğlu B., Yayla A. Ankara: Liberte Yayınevi.

- Ihlamur, S. Öner, A. (der) (2012). *Küreselleşme Çağında Göç*, İstanbul: İletişim Yayınları (İkinci Baskı).
- İçduygu, A. Erder S. ve Gençkaya Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023:Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere*, MireKoç Raporları, İstanbul: Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi.
- İçduygu, A. ve İ. Sirkeci (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri*, 75. *Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, s. (249-267).
- İçduygu, A. (2014). *Bir Siyaset Siyasa Alanı Olarak Son Yüzyılda Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye*, *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere*, MireKoç Raporları, (Editörler: Ahmet İçduygu, Sema Erder ve Ö. Faruk Gençkaya), İstanbul: Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi, (26-76).
- İçduygu, A. (2006). *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları*, TÜSİAD yayın no: 124/27.
- İçduygu, A., Sert, D. Karaçay A. (2009). *Türkiye'ye Yönelen Göç ve Sığınma Hareketleri ve Politikaları Üzerine Brifing*, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı, No:1.
- İçduygu, A. (2010). *Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada Ulus-Devlet İnşa Etmek ve Korumak*, *Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar – Bireysel Yaşamlar*, Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski (Editörler), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1997). *Türkiye'de Göç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı* Bolu.
- İçduygu, A. (2000). The Politics of International Migratory Regimes: Transit Migration Flows in Turkey, *International Social Science Journal*, 52(165).
- İçduygu, A. Ve Sirkeci, İ. ve Muradoğlu, G. (2001). Socio-economic Development and International Migration: A Turkish Study, *International Migration*. 39(4).
- İçduygu A.(2004). *Demographic Mobility and Turkey: Migration Experiences and Government Response.*, *Mediterranean Quarterly*, 15(4).

- İçduygu, A. (2004a). *Türkiye’de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- İçduygu, A. (2007). The Politics of Irregular Migratory Flows in the Mediterranean Basin: Economy, Mobility and Illegality. *Mediterranean Politics*, 12(2).
- İHH. (2012). Suriye raporu (Mayıs 2011- Kasım 2012). Nisan 23, 2019 tarihinde <http://www.ihh.org.tr/uploads/2012/suriye-raporu-kasim-2012.pdf>.
- İHH, (2011). 21.8.2019 www.ihh.org.tr/hakkimizda / www.ihh.org.tr/vakif-kurulus-senedi).
- Jenkins, William I. (1978) . *Policy Analysis; Political and Organizational Perspectives*. London: Martin Robertson Co. Ltd.
- Kalça, A. (1999). *Sanayileşme Temeline Dayanmayan Şehirleşme ve Kayıt dışı İstihdam, Kent Yönetimi ve Çevre Politikaları (Sempozyum)*. Ed. İzzet Öztürk v.d. İstanbul: İstaç Yayınları. (124-134).
- Kaiser, B. (2007). *Türkiye’deki Avrupa Birliği Yurttaşları: Siyasal ve Toplumsal Katılımın Önündeki Engeller*. Kökler ve Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri, (Editörler). Ayhan Kaya ve Bahar Şahin, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kapani, M. (2007) . *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınevi (Ondokuzuncu Baskı).
- Kaptı, A. (2011), *Kamu Politika Sürecinde Klasik Yaklaşım Modeli, Kamu Politika Süreci*. Editör: Alican Kaptı, Ankara. Seçkin Yayınevi. (23 -43).
- Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye’de Göç: İltica ve Mülteciler. *Türk İdare Dergisi*, (467). (153–162).
- Karpat, Kemal H.(1976). *The Gecekondu, Rural Migration and Urbanization*. Cambridge University Press
- Karpat, K. H. (2003). *Türkiye ve Orta Asya*, İmge Kitapevi Yayınları, 1.baskı
- Karpat, Kemal H. , (2011). *Türk Siyasi Tarihi*. Timaş Yayınevi, İstanbul.
- Kapucu, N. Kösecik, M. (2003). Ülkeler arasında yönetsel reform transferi: Yeni kamu yönetimi örneği. (Editörler.) Çukurçayır M. A. Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi. Konya:Çizgi yayınevi. (211-250).

- Kaya, Ö. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma*. Yeterlilik Tezi, T.C. İçişleri Bakanlığı. Ankara: Dernekler Dairesi Başkanlığı.
- Kartal, F. (ed) (2003). *Kamu Yönetiminde Kalite 3. Ulusal Kongres*. TODAİE yayınları (Birinci Baskı) .
- Kaya A. Kentel F. (2005). *Euro-Türkler. Türkiye İle Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü, Engel Mi?* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2000). *Yurttaşlık, Azınlıklar Ve Çok Kültürlülük, Yurttaşlık Ve Toplumsal Sınıflar içinde*. (Editör). Kaya, A. (Ankara: Gündoğan Yayınları). (135–169).
- Kaya, A. (2011). *Türkiye’de Çerkeslar: Diasporada Gelenegin Yeniden İcadı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, İ, ve Yılmaz-Eren, E. (2015). *Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri/Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç Ve Kentleşme*. Araştırma-İnceleme Dizisi, Kasım.
- Keleş, R. (2010). *Yönetişim Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım, Yönetişim*. (Editörler). M. Akif Çukurçayır, H. Tuğba Eroğlu, Hülya Eşki Uğuz, Konya: Çizgi Kitabevi. (57 - 72).
- Keser, İ. (2011). *Göç ve Zor*, Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç, Ütopya Yayınevi
- Kirişçi, K.(1991). *Refugee Movements and Turkey* International Migration 29(4).
- Kirişçi, K.(1999). *Türkiye’ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi, Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bakış*. (Editör). Bora Z. 1 İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, (111-121).
- Kirişçi, K. (2000). *Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices*”, Middle Eastern Studies, Volume 36-3, s. 1-22’den aktaran Aslı Didem Danış, *Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye*, *Birikim Dergisi*, 216(22). (184-185).
- Kirişçi, K. (2000). *Zorunlu Göç ve Türkiye*, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. *Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına ilişkin Türkiye’deki Yargı Kararları*. Ankara.

- Kirişçi, K.(2001). UNHCR and Turkey: Cooperating towards an improved implementation of the 1951 Convention on the Status of Refugees. *International Journal of Refugee Law*, 13 (1/2).
- Kirişçi, K. (2002). UNHCR and Turkey: Cooperation for Implementation of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees
- Kirişçi, K. (2003), Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration, <http://www.migrationpolicy.org/article/turkey-transformation-emigration-immigration>
- Kirişçi, K. (2004). Reconciling refugee protection with combating irregular migration: Turkey and the EU paper prepared for the Council of Europe Regional Conference on Migrants in transit countries: sharing responsibility for management and protection, İstanbul.
- Kirişçi, K. (2008). Managing Irregular Migration in Turkey: a political-bureaucratic Perspective, CARIM Analytic and Synthetic Notes, no. 61
- Kocaman, T. ve Beyazıt B. (1993). *Türkiye’de Dış Çöççler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri*, Ankara: DPT Yayınları.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu: Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3). (163-184).
- Köktaş, Ö. F. , Köseoğlu, Ö. (2015). Kanıta dayalı kamu politikası yapımı: Sosyal bilim araştırması ve kamu politikaları ilişkisini yeniden dizayn etmek için bir fırsat mı? *Yasama Dergisi*, 29.
- Köse A. ve Bülbül, S. (2010), Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1). (75-94).
- Kraft, Michael E. ve Scott R. Furlong (2013) *Public Policy: Politics, Analysis, and Alternatives*, 4th Edition, Sage Publications, Los Angeles, CA.
- Küçükcalay, A.M. (1998). Planlı Dönemde Yurtdışı İş Gücü İstihdamı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri.*Dış Ticaret Dergisi*, (11). Ankara: Dış Ticaret Müsteşarlığı.

- Lee, Everett S. A, (1966) Theory of Migration, *Demography*, 3(1). (47-57)
- Lordoğlu (2004) Uginar Proje Raporu
- MAZLUMDER. (2013). Türkiye’de Suriyeli mülteciler -İstanbul örneği-: Tespitler, ihtiyaçlar ve öneriler. Aralık 14, 2018 tarihinde (http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf)
- Mutluer, M.(2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye: Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması-Denizli/Tavas*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Mutluer, M. (2013). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Önder, Ö. (2013). *Türk Bürokrasisi ve Bürokratik Elitizm*. Otorite Yayınları (Birinci Baskı).
- Özen, Ş. (1994) . Kamu Yönetimi Yazınımız ve Örgütler – Yönetim Çalışma Alanı: Tehlikeli İlişkiler, Ankara: *TODAİE* Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri. 1. (71 – 96).
- Özer, A. (2004) . Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma ve Son Gelişmeler. II, Kamu Yönetimi Forumu, Hacettepe Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü.7-8 Ekim 2004. *Hacettepe Üniversitesi Yayınları*, Ankara: (168 – 181).
- Özgür, Hüseyin (2003) . (Ed: Muhittin Acar, Hüseyin Özgür), *Yeni Kamu Yönetimi Hareketi*. Çağdaş Kamu Yönetimi I, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. (183-224).
- Öztürk, Namık K. (2003). *Bürokrasinin Gücü ve Siyaset*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özalp, A. (2008). *Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi, Dernekler Denetçiliği Yeterlilik Tezi*, Ankara: T.C İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı.
- Özalp, O. N. (2012). Arap Baharının Orta Asya Cumhuriyetlerini Etkileme Potansiyeli. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2).(251-259).
- Özer, B, Baştan, S. ve Ortanca, M. (2012). Kamu Politikası Yapımı ve Kimlik-Tabanlı Siyasa Yapımı Süreçleri: Türk Kamu Yönetimine Dair Genel Değerlendirmeler.i *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 17(1). (237-263).
- Özer, M. A. (28006). Yönetişim Üzerine Notlar. *Sayıştay Dergisi*, 63.(59-89).

- Özmenek, E. (1998). *Statelessness and Refugees as a Global Problem; Turkish Refugee Policies*, Ankara: The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, Master or Art.
- Öztürk, M. – Altuntepe, N. (2008). Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması. *Journal of Yaşar University*, 3(11), (1587-1625).
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Parsons, W.(1995) . *Public Policy - An Introduction To The Theory And Practice Of Public Policy*, Edward Elgar.
- Parsons, W. (2005). *Public Policy*. UK:Edward Elgar Publishing.
- Peköz, M. (2002). Avrupa Birliği’nde Göçmenler, Gün Yayınları
- Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies* Cambridge University Press.
- Paul A. S. (1991). Political Science and Public Policy, *Political Science and Politics*, 24(2).
- Poyraz, Y. (2012). Suriyeli vatandaşların geçici korunması ve uluslararası mülteci hukuku. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2). (53-69).
- Pusch, B. - Tomas Wilkoszewski (Editör). (2010). *Türkiye’ye Uluslararası Göç toplumsal Koşullar, Bireysel Yaşamlar*, İstanbul: Kitap Yayınevi, Çev. Mutlu Çomak.
- Pür, N. (1974). *Uluslararası İşgücü Hareketleri ve Türkiye*, İstanbul: İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Reçber, K. Ayhan, V. (2013). *Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Hatay Bölgesi Üzerindeki Etkileri*. *Alternatif Politika*, 5(3). (324-340).
- Ripley, B, R. (1995). *Stages of the Policy Process*. In Daniel C. McCool(Ed.) *Public Policy Theories, Models, and Concepts: An Anthology*, Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Sağlam, S, (2006) *Türkiyat Araştırmaları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. *Erman Artun Özel Kitaplığı*, (5). Güz.

- Sakal, M. (1998). Siyasal Karar Alma Sürecinde Yeralan Aktörler ve Roller. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 13(1): (211-230).
- Stalker, P. (2000). *Workers without frontier: The impact of globalization on international migration*. Geneva: International Labor Organization.
- Stalker P. (2006). *How People Migrate? Stalker's Guide to International Migration*
- Stewart J. Hedge, D. M. Lester, J. P. (2008). *Public policy: An Evolutionary Approach*, Baston. USA Wadsworths. (129-164).
- Şahin, B. (2008), *Liberal Demokrasinin Temelleri*”, *Demokrasi Teorisinde Güncel Tartışmalar*. (Editör). Şahin B. Ankara: Orion Yayınları.
- Şahin, Y. (2010). *Kentleşme politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Şahin, İ. Düzgün, O. (2015). Türkiye’ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Zorunlu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: 1979-2014 Arası. *Tesam Akademi Dergisi*, 2 (2), (167-195).
- Tamzok, N. (2007). *Bir Kamu Politikası Analizi: Elektrik Kamu Politikası Enerjisi Sektörü*. Doktora Tezi, SBE, Ankara:Ankara Üniversitesi.
- Taş, H.Y. ve Özcan, S (2018). Suriyeli Göçmen Sorunlarının Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi. *Emek ve Toplum Dergisi*, 7(17). (36-54).
- Taşçı, Faruk, Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu İş*, 10(4). (170-198).
- Tataroğlu, M. (2006). Parlamenter ve Başkanlık Sistemlerinde Siyasi İktidar ve Bürokrasi İlişkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi (Celal Bayar Üniversitesi İİBF) Dergisi*, 13(1).
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. Eylül.
- Terkan, B. (2005). *Gündem Belirleme: Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Terkan, B. (2007). Basın Ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi. *Selçuk Üniversitesi S.B.E*, (17). (561-584).

- Terzioğlu, M. (2006). *Göçmen Ülkesi Olarak Türkiye: Hukuksal Yapı ve Uygulamalar*. 8–11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri. (Çeviren). Mustafa Ersin Özben. İstanbul: Sistem Matbaacılık.
- Theodoulou S, Z. (1995) *How Public Policy Is Made Public Policy: Essential Reader*, Der:Stella. Z, Theodoulou ve Matthew, A.Cahn. USA: Prentice Hall.
- Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması (2016). Ankara: Seta Yayınları.
- Toksöz, G.(2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türköne, M. (Ed.) (2006) . *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Türköne, M. (2005). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayıncılık.
- UNHCR, (2017). 2.4.2019 <https://www.unhcr.org/tr/17625-turkiyenin-ulusal-iltica-sisteminin-kuvvetlendirilmesi-projesinin-lansmanina-iliskin-basin-bildirisi.html>
- Usta, A. (2013). Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış. *Yasama Dergisi* Parlamento Hukuku Özel Sayısı (I), (24). (78-102).
- Ünal, M.(2005). *Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerin Beyin Göçü Sorunu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı.
- Ünal, Ç. (2008).İnsani Gelişmişlik Endeksine Göre Türkiye'nin Bölgesel Farklılıkları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 6(2). (89-133).
- Ünal, S. (2008). *Sosyal Bütünleşme ve Kimlik Bağlamında Türkiye'deki Balkan Göçmenleri Üzerine Bir Değerlendirme: İzmir'den Bir Örneklem*. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: Öteki bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi. *ZFWT*, 6(3). (65-89).
- Vatandaş, S. (2016). Avrupa'ya Göçmen Akışı ve Türkiye'de Göç Politikaları. *Bilgi ve Analiz*. İstanbul.
- Vural, Devrim Gül. (2007). *Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı Ve İnsan Ticareti*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Yenigül, S. B. (2005). The Effects Of Migration on Urban. *Galatasaray Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 18(2). (273–288)
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, K. (2006). *Göçün Aile Üzerindeki Etkisi*. Sakarya.
- Yıldırımoğlu, H. (2005). Uluslararası Emek Göçü :Almanya'ya Türk Emek Göçü *Kamu-iş*, 8(1).
- Yıldız, Mete, (2003). *Elektronik (E) - Devlet Kuram ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme*. Çağdaş Kamu Yönetimi I. (Editörler). Acar, M. , Özgür, H. Ankara: Nobel Yayınları. (305 -327).
- Yıldız, M. (2011). *Kamu Politikası*. Türkiye Bilimler Akademisi Açık Ders Malzemeleri. Erişim Tarihi: 29.10.2018. <http://www.acikders.org.tr/course/view.php?id=66>
- Yıldız, M., Sobacı, M. Z. (2013). *Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi*. Yıldız, M. ve Sobacı, M. (Editörler). *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama*. Ankara: Adres Yayınları. (16-42).
- Yılmaz, F. (2008). *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*, Ankara: USAK.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: Çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Journal of Turkish Studies*, 9(2). (1685-1685).
- Zaim, S. (2006). IV. Oturum Değerlendirmesi: Türkiye'den Göçler, *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler*; 8-11 Aralık 2005, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi.
- Zolberg, A. R. (1983). *International Migrations in Political Perspective, Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements*. Krtiz, M. M. Keely, C. B. Tomasi, S. M. (Editörler). N.Y: Center for Migration Studies.
- Zolberg, A. R. (1989). The Next Waves: Migration Theory for A Changing World. *International Migration Review*, (23).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Emine ARAZ

Doğum Yeri ve Tarihi: Hatay / 28.06.1993

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Üniversitesi / Kamu Yönetimi

Lisansüstü Öğrenimi: Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü
/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Tezli Yüksek Lisans

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Arapça

İletişim

E-posta Adresi: eminearaz3@gmail.com

Tarih: 15.08.2019